

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**TÜRKİYE’DE POST KEYNESYEN İSTİHDAM
MODELİNİN GEÇERLİLİĞİ**

İlayda AYDIN

Zonguldak 2021

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**TÜRKİYE’DE POST KEYNESYEN İSTİHDAM
MODELİNİN GEÇERLİLİĞİ**

**Hazırlayan
İlayda AYDIN**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Gökhan DÖKMEN**

Zonguldak 2021

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

... / ... / 2021

İlayda AYDIN

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Maliye Anabilim Dalında 195282107008 numaralı İlayda Aydın'ın hazırladığı **“Türkiye’de Post Keynesyen İstihdam Modelinin Geçerliliği”** başlıklı YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 02.12.2021 Perşembe günü saat 14.00’da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezinin onayına OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Sedat POLAT
Başkan

Prof. Dr. Gökhan DÖKMEN
(Tez Danışmanı)

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet AVCI
Üye

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 20...

Prof. Dr. Ertuğrul YILDIRIM
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Ekonomik yaşamın bir parçası olan ve neredeyse tüm ülkelerin önemli problemlerinden olan işsizlik ve istihdam konusu çalışmanın temel odak noktasıdır. Bu konu Post Keynesyen iktisadi bakış açısı ile incelenerek, birim ücret başına otonom harcamalar ve istihdam arasındaki nedenselliği ölçmeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda yapılan ekonometrik analiz Türkiye verileri bağlamında incelenmeye çalışılmıştır. Konunun seçilmesinde ekonomik sistemlerde işsizlik ve istihdam unsurlarının geçmişten beri var olan ve güncel bir sorun olarak yer almalarının etkisi ile Post Keynesyen yaklaşımın çağdaş iktisadi görüşler arasında olması belirleyici unsurlardan biridir.

Tez çalışmam boyunca birlikte çalıştığım danışmanım Prof. Dr. Gökhan DÖKMEN'E bu akademik yolculukta kattığı bilgiler, ayırdığı değerli vakit ve her zaman gösterdiği anlayışı, sabrı ile mütevazı tavırlarından dolayı sonsuz teşekkür ederim.

Bu süreçte her zaman güven ve desteklerini benden esirgemeyen, her koşulda bana inanan, yanımda olan biricik aileme çok teşekkür ederim.

Tezin tüm aşamasında bana elinden gelen yardımı sağlayan, fazlasıyla özveri gösterip süreci tamamlarken benimle birlikte aynı heyecanı yaşayan Kadir EROĞLU'NA teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Kurum : ZBEÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı

Tez Başlığı : Türkiye’de Post Keynesyen İstihdam Modelinin Geçerliliği

Tez Yazarı : İlayda AYDIN

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Gökhan DÖKMEN

Tez Türü, Yılı : Yüksek Lisans Tezi, 2021

Sayfa Adedi : 114

Post Keynesyen ekonomi, neoklasik analize bir tepki olarak ortaya çıkmış olan bir düşünce okuludur. Keynes’in Genel Teori’sine dayanan bu yaklaşımda, ekonominin değişen ve büyüyen doğası, ekonomik süreçteki aktörlerin davranış kalıplarına dayalı olarak analiz edilmektedir. Ekonomik olayların analizi tarihsel süreç, belirsizlik, bölüşüm ve efektif talep gibi ilkeler bağlamında ele alınmaktadır. Post Keynesyen iktisatçılar, istihdam düzeyinin efektif talep ile artacağı görüşünü temel almaktadır. Bu kapsamda çalışmada, 2003-2020 yılları arasında Türkiye verileri ile Post Keynesyen ekonomik görüş çerçevesinde istihdam analizi yapılmıştır. Çalışma, birim ücret başına otonom harcamalar ve istihdam arasındaki ilişkinin nedenselliğini araştırmaktadır. Toda-Yamamoto nedensellik analizi sonucuna göre birim ücretlerden istihdama doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Efektif Talep, Reel Ücretler, İstihdam, İşsizlik, Emek Piyasaları

ABSTRACT

Institution : ZBEU, Institute of Social Sciences, Department of Finance
Title : The Validity of The Post Keynesian Employment Model in Turkey
Author : İlayda AYDIN
Adviser : Prof. Dr. Gökhan DÖKMEN
Type of Thesis, Year : MSc. Thesis, 2021
Total Number of Page : 114

Post Keynesian economics is a school of thought that emerged as a reaction to neoclassical analysis. In this approach, which is based on the General Theory of Keynes, the changing and growing nature of the economy is analyzed based on the behavior patterns of the actors in the economic process. The analysis of economic events is discussed in the context of principles such as historical process, uncertainty, distribution and effective demand. Post Keynesian economists are based on the view that the level of employment will increase with effective demand. In this context, in the study, employment analysis was made within the framework of Post Keynesian economic view with Turkey data between the years 2003-2020. The study explores the causality of the relationship between wages and employment. According to the results of the Toda-Yamamoto causality analysis, there is a causal relationship from unit wages to employment.

Keywords: Effective Demand, Real Wages, Employment, Unemployment, Labor Market

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1
1. İSTİHDAM VE İŞSİZLİK OLGULARI: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	5
1.1. İstihdam Kavramı ve İstihdam Türleri.....	5
1.1.1. Tam İstihdam	7
1.1.2. Eksik İstihdam	8
1.1.3. Aşırı İstihdam	9
1.2. İşsizlik Kavramı ve İşsizlik Türleri.....	9
1.2.1. İstemli (İrادی) İşsizlik.....	11
1.2.2. Gayri İrادی İşsizlik	11
1.2.2.1. Geçici (Arızı-Friksiyonel) İşsizlik	12
1.2.2.2. Mevsime Bağlı İşsizlik	13
1.2.2.3. Gizli İşsizlik.....	13
1.2.2.4. Dönemsel (Konjonktürel-Devrevi) İşsizlik	14
1.2.2.5. Yapısal (Bünyevi-Strüktürel) İşsizlik.....	15
1.2.2.6. Teknolojik İşsizlik	16
1.2.2.7. Doğal İşsizlik.....	17
1.3. İşsizliğin Nedenleri ve Maliyetleri.....	18
1.3.1. İşgücü Arzından Kaynaklanan Nedenler.....	18
1.3.1.1. Nüfus Yapısı ve Hareketliliği	18
1.3.1.2. Göç Olgusu.....	19
1.3.1.3. Eğitim ve İşsizlik	20
1.3.2. İşgücü Talebi Kaynaklı Nedenler.....	21
1.3.2.1. Ekonomik Faaliyetler.....	21
1.3.2.1.1. Bilgi Toplumu ve Teknolojinin İşsizlik Üzerindeki Etkileri.....	21

1.3.2.1.2. Dışa Açıklık ve İşsizlik	22
1.3.2.1.3. Konjoktürel Dalgalanmalar ve İşsizlik	23
1.3.2.1.4. İşgücü Maliyetleri	23
1.3.3. İşsizliğin Maliyetleri	24
1.4. İstihdamı Açıklamaya Yönelik Teorik Yaklaşımlar	27
1.4.1. Klasik İstihdam Teorisi	28
1.4.1.1. Mahreçler Kanunu	29
1.4.1.2. Faiz Teorisi	30
1.4.1.3. Ücret Teorisi	30
1.4.2. Keynesyen Yaklaşımda İstihdam Teorileri	31
1.4.3. Monetarist Yaklaşımda İstihdam Teorileri	33
1.4.4. Yeni Klasik Yaklaşımda İstihdam Teorileri	34
1.4.5. Yeni Keynesyen Yaklaşımda İstihdam Teorileri	35
1.4.6. Post Keynesyen Yaklaşımda İstihdam Teorileri	39
1.4.7. Marksist Yaklaşımda İstihdam Teorileri	40
2. POST KEYNESYEN İKTİSAT VE EMEK PİYASALARI	42
2.1. Post-Keynesyen Teorinin Tarihsel Gelişimi	43
2.2. Post Keynesyen Yaklaşımın Temel Özellikleri	47
2.2.1. Efektif Talep	48
2.2.2. Tarihsel Zaman	49
2.2.3. Belirsizlik ve Beklentiler	51
2.2.4. Piyasa ve Fiyat Mekanizması	53
2.2.5. Kurumların Önemi	55
2.3. Post Keynesyen Yaklaşımda Temel Makro Ekonomik Unsurlar	56
2.3.1. Post Keynesyen İktisat ve Büyüme	57
2.3.2. Post Keynesyen İktisat ve Gelir Dağılımı	61
2.3.3. Post Keynesyen İktisat ve Para Teorisi	64
2.3.3.1. İçsel Para Arzı	66
2.3.3.2. Kalkınma Finansmanı ve Finansal Kırınglık	67
2.4. Post Keynesyen İktisat Ve Emek Piyasaları	69
2.4.1. Emek Piyasaları ve Esneklik Tartışması	71
2.4.2. Post Keynesyen İktisatta İstihdam Teorisi	72
2.4.2.1. Ortodoks İktisatta Ücret Belirleme ve İşsizlik Teorisi	73
2.4.2.2. Post Keynesyen Eleştiri	74

2.4.2.2.1. Üretim ve Emek Talebi.....	75
2.4.2.2.2. Eksik İstihdam ve Emek Arzı	76
2.4.2.2.3. Ücret Belirleme	79
3. EKONOMETRİK MODEL.....	82
3.1. Araştırmanın Amacı Ve Önemi	82
3.2. Araştırma Konusu İle İlgili Literatür	82
3.3. Araştırma Konusu İle İlgili Teorik Çerçeve	86
3.4. Veri Seti Ve Metodoloji.....	88
3.4.1. Veri Seti	88
3.4.2. Metodoloji.....	90
3.4.2.1. Birim Kök Testleri	90
3.4.2.1.1. ADF Birim Kök Testi	90
3.4.2.1.2. Philips Perron Testi.....	91
3.4.2.1.3. NG Perron Testi	92
3.4.2.1.4. Vektör Otoregresif (VAR) Metodolojisi.....	92
3.4.2.1.5. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi	93
3.4.3. Ampirik Analiz Sonuçları.....	94
SONUÇ	100
KAYNAKÇA.....	103
ÖZ GEÇMİŞ	114

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Post-Keynesyen Teorinin Tarihsel Gelişimi	45
Tablo 2.2: Post Keynesyen Teori ve Neoklasik Teori Karşılaştırması	46
Tablo 3.1: Veri Seti Değişkenleri	89
Tablo 3.2. Birim Kök Testi Sonuçları.....	95
Tablo 3.3: Ng-Perron Birim Kök Testi Sonuçları.....	96
Tablo 3.4: VAR Modelinin Uygun Gecikme Uzunluğu.....	97
Tablo 3.5: Otokorelasyon ve Değişen Varyans Test Sonucu	98
Tablo 3.6: Toda-Yamamoto Testi Sonuçları	98

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1: Reel Ücret-İstihdam İlişkisi.....	74
Şekil 2.2: Emek-Arz Eğrisi.....	77
Şekil 2.3: Aşağı Eğimli Emek Arz Eğrisi	78
Şekil 3.1: AR Karakteristik Ters Polinom Kökleri.....	97

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD : Amerika Birleşik Devleti

GSYH : Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla

GSMH : Gayri Safi Milli Hâsıla

IMF : Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)

MC : Marjinal Maliyet

MR : Marjinal Gelir

OPEC : Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (Organization of Petroleum Exporting Countries)

GİRİŞ

Ekonominin sosyal, siyasal ve politik alanlar ile olan bağlantısı ve iktisadi ilişkilerin insan yaşamının her anında var olması nedeni ile geçmişten beri farklı iktisadi model ve paradigmlar ortaya çıkmıştır. İktisat biliminin temellerinin 18. yüzyılda atıldığı varsayılmasına rağmen ekonomik ilişkilerin tarihsel dinamikleri çok daha öncesine gitmektedir. İktisat biliminin sistematik bir analiz çerçevesinde ele alınmasında ve metodolojik yaklaşımların şekillenmesinde Klasik yaklaşım oldukça önemli bir dönüm noktasıdır. Bir diğer önemli dönüm noktası ise Klasik yaklaşımın temel öngörülerinin eleştirilmesine neden olan Büyük Buhran'dır. 1929 Buhranı Klasik yaklaşımın ekonomik görüşlerinin yetersizliğini ortaya çıkarmıştır. Büyük Buhran ile birlikte iktisadi analizlerin ele alınış biçimi değişmiş, ekonomik sorunlar makroekonomik politikalar ile analiz edilmeye başlanmıştır. 20. yy.'da yaşanan olaylar, Keynesyen düşünce yapısının gelişmesine ve ilerleyen dönemlerde farklı fraksiyonların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

John Maynard Keynes'in ekonomik analizlerine yeni bir bakış açısı getirerek günümüz ekonomik sorunlarına çözüm arayan paradigmalardan birisi de Post Keynesyen yaklaşımdır. Post-Keynesyen yaklaşım, John Maynard Keynes ve Michal Kalecki'nin efektif talebin ekonomik performansın temel belirleyicisi olduğu argümanına dayanan bir ekonomik düşünce okuludur. Post-Keynesyen yaklaşım, ana akım ekonomik düşüncenin altında yatan metodolojik bireyciliği reddetmekte olup efektif talep ilkesini temel almaktadır. Efectif talep ilkesi, ekonomik faaliyetlerin öncelikle harcama kararları tarafından yönlendirildiğini varsaymaktadır.

Bu yaklaşımda yatırım ve talep, çıktı ile istihdamın kilit bir belirleyicisi olarak ele alınmaktadır. Neoklasik yaklaşımın aksine Post Keynesyen yaklaşım, ücret esnekliğini ve işgücü piyasası yapısal reformlarını tam istihdama giden bir yol olarak görmemekte; bunun yerine istihdamı mal piyasasındaki talep koşullarının bir yansıması olarak ele almaktadır. Bu nedenle, kapitalist ekonomilerde tam istihdama yönelik otomatik bir mekanizmanın olmadığı varsayımı söz konusudur. Post-Keynesyen yaklaşım ayrıca, para teorisinde farklı

bir bakış açısına sahiptir. Bu yaklaşım, belirsizliğe karşı koruma (likidite tercihi), paranın sözleşmelerin paydası olarak ve ödeme aracı olarak kullanılmasına odaklanmaktadır.

Bu çalışmada, istihdam ve işsizlik olguları bağlamında Post-Keynesyen yaklaşımın Türkiye'deki geçerliliği incelenmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde istihdam ve işsizlik kavramları ele alınarak teorik bir çerçeve sunulmaktadır. Ekonomik ve sosyal hayatın bir parçası olan istihdam üç türü ile incelenmektedir. Bunlardan ilki olan tam istihdam ile ifade edilmek istenen, ekonominin sahip olduğu üretim kaynaklarının en verimli şekilde kullanılarak refah artışı sağlamasıdır. İkincisi, eksik istihdam kavramıdır. Eksik istihdamda üretim faktörlerinden bir kısmı üretime katılmaktadır. Keynes eksik istihdamın sebebini talep yetersizliği olarak ifade etmektedir. Üçüncüsü, aşırı istihdam, eksik istihdamın tersi bir durum olarak emek talebinin emek arzını aşması durumudur.

Ülkelerin sosyal ve ekonomik koşullarına göre farklılık arz eden işsizlik problemi istihdam ve işgücü yapısını önemli ölçüde etkilemektedir. Buna göre kaynaklandığı neden bağlamında işsizliğin türleri incelenmiştir. İşsizliğin nedenleri arz ve talep açısından sınıflandırılarak ele alınmıştır. Diğer yandan işsizliğin beraberinde getirdiği maliyetler sosyal ve iktisadi açıdan değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde, Post-Keynesyen yaklaşıma ilişkin olarak kavramsal ve kuramsal çerçeve ortaya konulmuştur. Neoklasiklere bir alternatif olarak gelişen Post-Keynesyenlerin çalışmalarının odak noktasını efektif talep oluşturmaktadır. Efektif talep ilkesi istihdam ile ilişkilendirildiğinde işsizliğin temel nedeni efektif talep yetersizliği olarak görülmektedir. Emek piyasalarında piyasayı temizleyen bir fiyat mekanizmasının olmayışı işsizliğe neden olmaktadır. Neoklasikler esnek ücretlerin emek piyasasını dengeye getireceğini savunmaktadır. Bu görüşe göre, ücretlerin azalması, istihdam düzeyini artırmaktadır. Post-Keynesyenler ise esnek parasal ücretlerin istihdam ve reel ücretler üzerinde bir etki yaratmayıp belirsizliğe neden olduğu görüşünden yanadır.

Post Keynesyen istihdam teorisi çerçevesinde Türkiye'deki istihdam konusunun irdelendiği üçüncü bölümde ise ekonometrik analize yer verilmiştir.

Çalışmada, Post Keynesyen ekonominin istihdam analizinin geçerliliğini sorgulamak için 2003 ve 2020 yılları arasında birim ücret başına otonom harcamalar ile istihdam arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Bu kapsamda, Toda-Yamamoto nedensellik testine dayalı olarak, istihdama yönelik geliştirilen Post Keynesyen teorinin öngörülerinin Türkiye’de geçerli olup olmadığı analiz edilmiştir.

1. İSTİHDAM VE İŞSİZLİK OLGULARI: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Dünya ekonomisinde son dönemde ekonomik krizler ve sonrasında yaşanan yavaş büyüme oranları, makroekonomik göstergelerin başında yer alan işgücü piyasasının dinamiklerini yoğun biçimde etkilemiştir. İşgücü piyasalarının çok yönlü doğası, emek arzı ve emek talebini etkileyen çok farklı dinamiklerle birleştiğinde, firmaların mal ve hizmet piyasalarındaki davranışları etkilenmekte ve bu durum ürün piyasası performansı, işgücü talebi ve piyasadaki ücret oluşumuna yansiyarak önemli makroekonomik etkilere neden olmaktadır. Bu nedenle istihdam, eksik istihdam ve işsizlik gibi kavramlara yüklenen anlamlar, ücretli emek piyasasına sahip kapitalist bir ekonomi için oldukça önemlidir.

1.1. İstihdam Kavramı ve İstihdam Türleri

Bir ekonomik düzenin yeterli şekilde işleyip işlemediği öncelikle cari ücret düzeyinde çalışmak isteyen herkese iş olanağı sağlayabilmesi ile ölçülmektedir. Bir ülkede çalışmak isteyip iş bulamayanların olması, ekonomiye atfedilmesi gereken bir kusurdur. Çünkü bu durumda var olan ekonomi düzeni, iş bulamayan kesimin emeklerini gerekli kılacak talep hacmi yaratamamaktadır (Aren, 1984, s. 1).

İstihdam kavramı, hizmete almak ve çalıştırmak anlamlarına gelmektedir. Bireyler, gelir elde etmek amacı ile çalışmaktadır. İktisat biliminde istihdam kavramı, üretim faktörlerinin gelir sağlamak için çalışması ya da çalıştırılmasıdır. İstihdam üretim faktörlerinden sadece emeğin değil, diğer üretim faktörlerinin de mal ve hizmet üretimi için kullanılmasını ifade etmektedir. Bir ülkenin ürettiği mal ve hizmet miktarı ve üretim faktörleri arasında doğru yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre ülkenin milli geliri ve refah derecesi ile üretim faktörleri arasındaki kuvvetli ilişki açığa çıkmaktadır. Mevcut üretim faktörlerinin ne kadar çok kısmı kullanılırsa o kadar fazla mal ve hizmet üretimi sağlanacak ve refah derecesi artacaktır (Pekin, 1996, s. 103).

İstihdam geniş ve dar anlamda değerlendirildiğinde geniş anlamda istihdam, bir ülkenin sahip olduğu üretim unsurlarının, emek, toprak ve sermayenin, bir yıl içerisindeki kullanım derecesini belirtmektedir. Bir ülkede belli bir zamanda üretime katılacak olan emek, toprak ve sermaye nitelik ve nicelik bakımından

veridir. Bu kapasite (üretim imkânları) değişik düzeylerde olmaktadır. Üretimde bunların belli bir kısmı ya da tamamı kullanılmaktadır. Dar anlamda istihdam ise bir ülkenin bir yıllık ekonomik faaliyetlerinde insan gücünün kullanılma derecesini ifade etmektedir. Dar anlamda istihdamda yalnızca emek (işgücü) faktörünün kullanımı ele alınmaktadır (Köklü, 1976, s. 67).

İstihdam, bir iş karşılığında ve genellikle sözleşmeye dayalı olarak yapılan iki taraflı bir ilişkidir. Bu ilişkinin bir tarafı, kâr amacı güden ya da gütmeyen bir kuruluş, kooperatif veya firma; başka bir ifadeyle işveren iken, diğer tarafı ise çalışandır. Çalışanlar, yaptığı işin türüne veya hangi sektörde çalıştığına bağlı olarak, saatlik ücret, parça başı veya yıllık ücret şeklinde bir bedel karşılığında çalışmaktadır. Çalışanlar maaş, ücret, ikramiye veya hisse senedi seçenekleri gibi ödemelerin yanı sıra ek olarak sosyal haklar da alabilirler. Çalışanların elde ettikleri faydalar arasında sağlık sigortası, barınma veya maluliyet sigortası kullanımı da yer alabilir.

Ekonomik ve sosyal yaşantı için çalışma ve iş kavramlarının önemli bir yeri bulunmaktadır. Ekonomi bir bütün olarak ele alındığında iş ve çalışma, emek faktörünün toplum için gerekli mal ve hizmet kullanımını ifade etmektedir. Ekonomik hedeflerin karşılanması ve maksimum seviyede büyümeyi sağlamak için istihdam düzeyi önem taşımaktadır (Bocutoğlu, 2004, s. 62). Diğer bir deyişle iktisat politikası ve sosyal faaliyetlerin düzgün işleyişi açısından, makro ekonomik problemler göz önüne alındığında istihdam kavramı ön plana çıkmaktadır.

İstihdam işgücü piyasasının en temel yapı taşı olarak makroekonomik performansın önemli bir göstergesidir. İstihdam iktisadi açıdan tam, eksik ve aşırı istihdam olarak üç grupta incelenmektedir.

Tam istihdam, mevcut tüm işgücü kaynaklarının mümkün olan en verimli şekilde kullanıldığı bir ekonomik durumdur. Herhangi bir zamanda bir ekonomide istihdam edilebilecek en yüksek miktarda vasıflı ve vasıfsız işçiyi temsil etmektedir. Gerçek tam istihdam, çalışmak isteyen ve çalışabilen herkesin iş bulabileceği ve işsizliğin sıfır olduğu ideal ve ulaşılamaz bir durumu betimlemektedir. Bu, ekonominin fiilen gözlemlenen bir durumundan ziyade politika yapıcıların hedeflemesi gereken teorik bir hedeftir. Pratik açıdan,

ekonomistler, düşük ancak sıfır olmayan işsizlik oranlarıyla ilişkili çeşitli tam istihdam düzeylerini tanımlayabilirler.

Bir ulusal ekonomide gelirden fazla harcama yapılması durumunda ekonomide eksik istihdamın varlığına göre, istihdam hacmi ya artacaktır ya da aşırı istihdam söz konusu olacaktır. Aşırı istihdam ekonomide var olan tüm üretim faktörlerinin etkin bir şekilde kullanıldığı hâlde üretilen mal ve hizmetlerin toplam talebi karşılamadığı durumu ifade etmektedir. Bu durumda daha fazla üretim ögesi talep edilmektedir. Böyle bir konjonktürde istihdam hacmi artırılmadığından kısa dönemde reel hâsıla artışı da beklenmemektedir (Karakayalı, 2005, s. 348).

Eksik istihdam ise işgücü piyasasında yer alan işçilerin becerilerine, eğitimlerine ve sahip olduklarını yetkinliklere uygun olarak istihdam edilmedikleri durumu ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle, tam zamanlı çalışmayı istemesine rağmen yarı zamanlı bir işte çalışılması ve işin gerekliliklerinin ötesinde eğitim, deneyim veya becerilere dayalı olarak istihdam edilme durumudur. Eksik istihdam olarak sınıflandırılan kişiler, yüksek vasıflı ancak düşük ücretli veya düşük vasıflı işlerde çalışan işçileri ve tam zamanlı olmayı tercih eden yarı zamanlı işçileri kapsamaktadır.

1.1.1. Tam İstihdam

Bir ekonomide ekonomik gereksinimleri karşılayacak bir üretimin elde edilmesi üretim kaynaklarının kullanımına bağlıdır. Ekonomide var olan kaynaklar iş gücü, toprak, sermaye ve girişimcilik belli bir dönem için veridir. Bunun anlamı üretim öğelerinin kısa bir dönem içerisinde nitelik ve nicelik olarak değişmez özellikte olmasıdır. Bu üretim öğelerinin kıt ve değişmez nitelikte olması bunların etkin bir şekilde kullanılmasını zorunlu kılmıştır. O halde tam istihdam, bir ekonominin sahip olduğu üretim öğelerinin tamamının kullanılmasıdır. Bu durumda tam istihdamın gerçekleşmiş olduğu bir ekonomide cari ücret düzeyinde çalışmak isteyen herkes iş bulabilmektedir. Diğer bir deyişle, bütün üretim kapasitesinden etkin bir şekilde yararlanılmaktadır (Karakayalı, 2005, s. 345).

Yukarıdaki tanımlama, tam istihdamın teorik çerçevesini oluşturmaktadır. Uygulamaya bakıldığında hiçbir üretim faktörünün âtil olmadığı bir durumu

düşünmek gerçekçi görünmemektedir (Pekin, 1996, s. 111). Tam istihdam, istihdam hacmi ve reel mili gelir bakımından değişmez bir düzey olarak düşünülmemesi gereken bir kavramdır. Çünkü artan nüfus ile birlikte çalışmak isteyen sayısı da artmaktadır. Bu nedenle tam istihdamın sağlanması ve sürdürülmesi istihdam hacminin genişletilmesiyle mümkündür. Diğer yandan sermaye birikiminin artması, teknolojik gelişmeler ve verimlilik artışı milli gelirin sürekli artmasına neden olmaktadır. Tam istihdamı gerçekleştirmek belli bir noktada durmak değil, sürekli olarak ilerlemektir (Aren, 1984, s. 6). Tam istihdama ulaşmış bir ekonomide işsizlik düzeyi %2 veya %3 gibi düşük seviyelerde olabilmektedir. Tam istihdam için önemli olan faktör açık iş yerleri sayısının o anda iş arayan sayısından fazla olmasıdır (Pekin, 1996, s. 111).

1.1.2. Eksik İstihdam

İşgücü piyasası ve bu piyasalarda oluşan başarısızlıklar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için her zaman araştırma konusu olmuştur. İşgücü piyasası başarısızlığı sebepleri arasında yer alan eksik istihdam unsuru da teorik ve uygulamalı çalışmalar içerisinde (Taşçı & Darıcı, 2010, s. 279).

Bir ekonomide mevcut üretim faktörlerinin sadece bir kısmı kullanılıyor ise o ekonomide eksik istihdam olduğu söylenebilir. Eksik istihdam durumunda üretim faktörlerinden bir kısmı üretime katılamamaktadır. Bunun bir sebebi işçilerin mevcut çalışma şartları ve cari ücret düzeyinde çalışmak istediği halde iş bulamamasıdır. Başka bir sebebi ise bazı sermaye malları ya da toprak faktörünün âtil durumda olmasıdır. Bunun sonucunda ise üretilen mal ve hizmet miktarı üretilmesi mümkün olanın altında kalmaktadır (Pekin, 1996, s. 113). Eksik istihdam olarak adlandırılan bu durumda kaynakların açıkça israf edildiği görülmektedir. Toplum, ekonomik yanlışlar sonucunda ulaşabileceği maddi rahatlık düzeyinin altında bir yaşam seviyesini kabullenmektedir (Karakayalı, 2005, s. 347).

Eksik istihdamın olduğu bir ekonomide, istihdam sorunlarının kısa ve uzun dönemli etkileri birlikte analiz edilmelidir. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Batı ekonomileri tam istihdama yakın bir şekilde dengeye gelmişlerdir. Bu nedenle Keynesyen yaklaşımın etkisi giderek azalmıştır. Dikkatler genellikle kapasite

yaratıcı ve genişletici etkiler ile uzun dönemli bir büyüme konusuna çevrilmiştir (Ülgener, 1976, s. 82).

1.1.3. Aşırı İstihdam

Bir ekonomide mevcut üretim faktörlerinin tümünün çalıştığı halde üretilen mal ve hizmet miktarı toplam talebi karşılamıyor ise o ekonominin aşırı istihdam durumunda olduğu ifade edilmektedir. Aşırı istihdam durumunda girişimciler mevcut talebi karşılamak için kapasitelerinin üstünde ve uygun koşulların varlığında vardiya yöntemi ile çalışarak daha çok mal ve hizmet üretecekler, bunun içinde daha fazla üretim faktörü talep edeceklerdir. Ancak üretim faktörlerini sınırsız bir şekilde artırma olanağı bulunmamaktadır. Ülke içerisinde giderilemeyen faktör talebi dış ülkelere alınacak emek ve sermaye faktörleri ile karşılanmaya çalışılmaktadır (Pekin, 1996, s. 113-114).

Aşırı istihdam, reel ücretlerin düşük olması sebebiyle emek piyasasında işçi talebinin enflasyonist baskı uyandıracak şekilde genişlediği istihdam düzeyidir. Genellikle gelişmiş ülkelerde görülen bir dengesizlik hali olarak nitelendirilir. Aşırı istihdam, ekonomik büyümenin hızlandığı ve emek talebinin emek arzını aştığı dönemlerde görülmektedir. Bu dönemlerde üretim faktörleri kapasitenin üzerinde çalışmaktadır. İşgücü ise normal çalışma süresinden daha fazla çalıştırılmaktadır. Bu nedenle aşırı talebin bir kısmını toplam arzı artırarak karşılamak amaçlanmaktadır (Güçlüoğlu, 2017, s. 4).

1.2. İşsizlik Kavramı ve İşsizlik Türleri

Makroekonomik etkileri itibarıyla eksik istihdamın işsizlik kadar derin etkilere sahip olmasa da kaynakların etkin kullanılamaması anlamında önemli bir sorun olduğu açıktır. Piyasa başarısızlığı kavramı, işgücü piyasası bağlamında ele alındığında, eksik istihdam ve işsizlik öne çıkan kavramlar arasındadır. İşsizlik, aktif olarak iş arayan bir kişinin iş bulamaması durumudur ve en yaygın ölçüsü, işsizlerin sayısının işgücündeki kişi sayısına bölünmesiyle elde edilen işsizlik oranıdır. Artan işsizlik oranları ve neden olduğu sorunlar, kapitalist ekonomilerde, politika yapımcılar açısından ekonomik, sosyal ve kültürel etkileri bağlamında bir endişe konusudur.

Çalışma irade ve iktidarında olan, cari ücret üzerinden, ayrıca kanun, örf veya adetle tayin edilen saatler dışında iş aradığı halde iş bulamayanlara işsiz denilmektedir. Bu tanımda en başta gelen şart, çalışma irade ve iktidarında olmaktır. Çünkü bu şartı sağlayanlar işgücüne dâhil olurlar. Ancak piyasada birçok iş olduğu halde âtil kalmayı tercih edenler işsiz sayılmayacaktır. Tanımda belirtilen cari ücret, ülke ekonomisinde alışılmış bir ücret haddini ifade etmektedir. Bu ücrete razı olmayıp çalışmayan kimse işsiz sayılmamaktadır. Kanun, örf ve âdet ile tayin edilen saatler dışında ve üstünde iş arayıp bulamayan kimse de işsiz sayılmamaktadır. O halde işsizlik bireyin belirtilen şart ve unsurlara iradi bir şekilde karşı koymasından doğan bir çalışmama hali değildir. Aksine gayri iradi olarak karşılaştığı bir durumdur (Ülgener, 1976, s. 113).

İşsizlik genel olarak çalışmak için emek piyasasına gelen iş gücünün uygun çalışma olanağı sağlayamamasıdır. İşsizliğin sebebi emeğe olan talebin yetersiz olmasından kaynaklanmaktadır. İşyeri yetersizliği, mevcut işyerlerinin kısmen ya da tamamen çalıştırılmaması, düşük ücretler ve işçinin kendi yetenek ve tecrübesine göre iş bulamaması bu talep yetersizliğinin nedenleri arasındadır (Köklü, 1976, s. 73).

İşsizlik, sürekli bir şekilde mal ve hizmet üretimi kaybını beraberinde getiren bir olgudur. Dolayısı ile emeğin verimliliğini ve çalışma yeteneğini düşürmektedir. Bireysel ve toplumsal açıdan bakıldığında, birçok sosyal probleme de neden olmaktadır. Sosyal statü kaybının vermiş olduğu ruhsal ya da fiziki sorunlar neticesinde mutlak ve göreceli yoksulluk, güven kaybı ve stres gibi pek çok problemi ortaya çıkarmaktadır (Işık, 2009, s. 64). Bir ülkedeki toplam emek arzının tamamını istihdam etmek gerçekleşme olasılığı düşük bir durumdur. Genel olarak bütün ekonomilerde istihdam düzeyi işgücünden daha az bir şekilde gerçekleşmektedir. Nüfus artışı ile birlikte işgücünün arttığı bir ülkede amaç tam istihdamın sağlanması, başka bir ifadeyle emek talebinin artırılmasıdır (Murat & Eser, 2013, s. 99).

Gelişmiş ya da az gelişmiş bütün ülkelerde zaman zaman çalışabilecek durumda olan bir kesimin, işsiz kaldığı görülmektedir. Bu bakımdan ülkeler arasında fark vardır. Gelişmiş ülkelerde genellikle iktisadi hayatta meydana gelen daralmalar işsizliğin sebebini oluştururken; az gelişmiş ülkelerde hızlı nüfus artışına

karşılık üretim kapasitesini genişletmekte ve işyeri yaratmakta karşılaşılan güçlükler önemli sebeplerden olmaktadır (Köklü, 1976, s. 73). İşsizliğin çeşitli sebepleri, işsizliğin türlere göre ayrılmasına neden olmuştur. Bu işsizlik türlerinin en önemlileri aşağıda belirtilmiştir.

1.2.1. İstemli (İradi) İşsizlik

Kişi özgürlüğü ve çalışma serbestisi bulunan toplumlarda çalışma gücüne sahip insanların çalışma olanakları olup çalışmak istememeleri anlamına gelen işsizlik türüne iradi işsizlik denilmektedir. Bu işsizlik türü sadece liberal ekonomilere özgüdür. İnsanların emeklerini arz etmemelerinin bazı nedenleri bulunmaktadır. Bunun bir nedeni boş zamanı çalışmaya tercih etmelerinden kaynaklanırken bir nedeni de cari ücret düzeyini kendi niteliklerine göre yetersiz bulmalarıdır (Karakayalı, 2005, s. 350).

Çalışmaya karşı olumsuz tutum içerisinde olan bireyler, iş şartlarındaki küçük bir değişim karşısında bile hiç çalışmamayı tercih edebilirler. Birey kendi sahip olduğu özelliklere uygun bir iş bulamadığında ve başka niteliklerde bir iş isteyip elde edemediği zaman da iradi işsizlik ortaya çıkmaktadır (Biçerli vd., 2012, s. 50).

Diğer taraftan çalışmasa da bir gelir elde edebilen bir birey çalışmak istemeyebilir. Aile reisi kavramının bulunduğu az gelişmiş ülkelerde yalnızca aile reisi emeğini arz ederek diğer aile üyeleri çalışmamayı tercih edebilir. Bu nedenle iradi işsizliğin ortaya çıkması kişi ya da toplumların gereksinimlerine bağlı olarak değişim göstermektedir (Karakayalı, 2005, s. 350).

1.2.2. Gayri İradi İşsizlik

Gayri iradi işsizlik, cari ücret haddine ve iş koşullarına razı oldukları halde iş bulamayan işçilerin durumunu ifade etmektedir (Köklü, 1976, s. 73). İş bölümü ve uzmanlaşmanın ileri olduğu ülkelerde sık sık ortaya çıkmaktadır. İşsiz kalanların bu durumdan kurtulmaları kendi çabalarına bağlı değildir. Ekonominin içinde bulunduğu koşullara bağlıdır (Karakayalı, 2005, s. 351).

Genel Teori'nin ortaya çıkmasından önce işsizlik olgusunu, işverenler ve işçilerin davranışsal özellikleri ve alternatif işgücü piyasası davranış kalıpları ile

ilişkili maliyetler ve faydalar ile ilişkilendiren bir literatür bulunmaktaydı. Bu yazarların ilgilendiği temel problem; sürtünmeler, üretimdeki mevsimsel dalgalanmalar gibi sorunlara yönelik belirli bir toplam talep düzeyinde işsiz kalacak işgücü yüzdesini belirlemektir. Fakat işsizlik yüzdesinin talep düzeyi ile nasıl ilişkili olduğu açıklanmamıştır. 1929 Buhranı'ndan sonra ekonomistler dikkatlerini toplam talepteki değişiklikler ile istihdamdaki değişiklikler arasındaki ilişkiye odaklanmışlardır (Reder, 1969, s. 1).

Klasik ekonomistler bu tür işsizliği kabul etmemişlerdir. Çalışabilir işgücünün geçerli ücretin altında çalışmayı kabul ederlerse işsizliğin önlenilebileceğini savunmuşlardır. Bu düşüncenin sonucu olarak işçiler eğer gereği kadar düşük bir ücret ile çalışmaya razı olursa iş bulabileceklerdir. Böylece işsizlik bir sorun haline gelmeyecektir (Aren, 1984, s. 7).

İşsizliğin irade dışı bir durum olduğu, Keynesyen yaklaşımın temel önermeleri arasında yer almaktadır. Buna göre irade dışı işsizlik üretim kapasitesi yetersizliğinden, mevsimsel ya da konjonktürel birçok nedene bağlı olarak ortaya çıkabilir. Ancak Keynesyen yaklaşımda bu tür işsizliğin en önemli nedenini talep yetersizliği oluşturmaktadır (Karakayalı, 2005, s. 351). Aşağıda gayri iradi işsizliğin bazı türleri açıklanmıştır.

1.2.2.1. Geçici (Arızı-Friksiyonel) İşsizlik

Bu tür işsizlik türü daha iyi çalışma imkân ve koşullarına sahip olmak, daha yüksek ücret elde etmek nedeni ile işçilerin yer ve meslek değiştirmelerinden kaynaklanmaktadır. İktisadi gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın genellikle her ülkede geçici işsizliğe rastlanılabilir. O anki mevcut işinden ayrılan işçi, bir süre yeni iş bulma sürecinde geçici olarak işsiz kalır. Geçici işsizliğin temel nedeni, emek arz ve talebi arasındaki kısa süreli dengesizlikler ve emek piyasasının iyi organize edilmemesidir. Ayrıca emek sahibi ile müteşebbislerin emek piyasası hakkında yetersiz bilgiye sahip olması, işgücünün mobilite eksikliği, hammaddenin zamanında temin edilmemesi gibi faktörler de geçici işsizliğin nedenleri arasındadır (Pekin, 1996, s. 117).

Örneğin, bazı insanlar iş arıyorken aynı zamanda işverenler de işçi arıyor olabilir. Ancak işçiler, mevcut çalışma olanağından haberdar olmadıkları için işsiz

kalırlar. Bunun nedeni talep yetersizliği olmayıp bilgi eksikliğidir. Çünkü emek piyasasında her iki tarafında tam bilgiye sahip olmadığı durumlar söz konusudur. Bu durum emek piyasasının işleyişinden kaynaklanmaktadır. Geçici işsizlik her ekonomide %1 ya da %2 oranında görülmektedir. Ekonominin tam istihdam düzeyinde olduğu durumda bile bu işsizlik türü ortadan kaldırılamamaktadır (Biçerli vd., 2012, s. 55).

1.2.2.2. Mevsime Bağlı İşsizlik

Mevsime bağlı işsizlik, yılın belirli dönemlerinde iktisadi faaliyetlerin yoğunluğunun azalması ile ortaya çıkan işsizlik türüdür. Bazı sektörler mevsimlere bağlı olarak çalışma seviyesi bakımından değişiklik göstermektedir. Bu sektörlerde yılın belirli bir bölümünde yoğun bir çalışmaya ihtiyaç duyulurken yılın bazı bölümlerinde iş yavaşlar ya da durur. Örneğin tarım sektöründe hasat zamanı çalışan sayısının fazla olduğu gözlemlenmektedir. İnşaat sektörü, sanayi dalları (şeker, konserve sanayi vb.) ve turizm gibi sektörler de mevsime bağlı işsizliğe neden olmaktadır (Köklü, 1976, s. 74).

Mevsimsel işsizliği yalnızca iklim şartları ile ilişkilendirmek doğru değildir. Çünkü bu dalgalanmalar bazı durumlarda mevsimden bağımsız olarak da görülebilmektedir. İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında motor endüstrisinde ortaya çıkan mevsimsel değişimlerin oldukça ilginç olduğu fark edilmektedir. 1967’de üretimin %40’ı motor endüstrisi tarafından oluşturulmakta fakat savaş öncesinde bu oranın önemli ölçüde daha yüksek olduğu ifade edilmektedir (Smith, 1973, s. 184; aktaran Yıldız, 2014, s. 13).

Ekonomik etkinliklerin yıl içerisinde doğal koşullar ve sosyal nedenlerden dolayı birtakım zorluklarla karşılaşması, üretim dışında kalan iş gücü için bir kayıptır. Bu nedenle mevsimlik üretim alanlarında çalışan işçilere, üretim mevsimi dışında ikincil bir meslek kazandırmak ekonominin istihdam politikaları için bir gerekliliktir (Karakayalı, 2005, s. 353).

1.2.2.3. Gizli İşsizlik

Görünürde açık bir işsizlik hüküm sürmediği halde işgücünün düşük üretkenlik ve ücret ile istihdam edilmesine gizli işsizlik denilmektedir. Gizli işsizlik

toplam çıktı miktarında değişme olmadan, bir işletmeyi ya da ekonomik sektörden ayrılan toplam işçi sayısını ifade etmektedir. Teknik bir ifadeyle, işgücünün marjinal verimliliğinin sıfır olmasıdır. Bir endüstride işçinin ücreti, verimliliğinden yüksek ise gizli işsizlik meydana gelmektedir. Dolayısı ile verimliliğin ücretten düşük olması girişimci açısından zarar oluşturmaktadır (Bozdağlıoğlu, 2008, s. 49).

Gizli işsizlik diğer işsizlik türlerinden farklılık göstermektedir. Bunun nedeni kimlerin işsiz olduğunun belirli olmamasıdır. Herkes belli bir iş için faaliyette bulunmaktadır. Ama bunların bir kısmı aslında üretime katkı sağlamamaktadır. Ekonomide çalışır görünmelerine rağmen, işten çekilme durumunda üretimde bir azalma görülmeyecek ise gizli işsizlik söz konusudur. Bu tür işsizlikte talep yetersizliğinin yanı sıra sermaye azlığı ve organizasyon bozukluğu da etkili bir unsurdur (Pekin, 1996, s. 121-122).

Gizli işsizliğin en yaygın olarak görüldüğü alan, genellikle az gelişmiş ülkelerin kapalı aile ekonomilerine dayanan tarım kesimidir. Tarım kesiminde üretim daha çok ailelerin kendi gereksinimlerini gidermeye yönelik olduğu için aşırı kâr amacı yoktur. Aileye yeni katılan bireyler ile işgücünün artması ve çalışılacak yeni alanlar bulunmaması gizli işsizliğe neden olmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde başta tarım sektörü olmakla birlikte, kamu kurum ve kuruluşları ve diğer sektörlerde de gizli işsizlik görülmektedir. Herkesin çalışır gibi görüldüğü bu sektörlerde aynı derecede üretim ve işi daha az emek ögesi kullanarak sağlamak mümkündür (Karakayalı, 2005, s. 358).

1.2.2.4. Dönemsel (Konjonktürel-Devrevi) İşsizlik

Bir konjonktür devresinin daralma dönemlerinde ortaya çıkan işsizlik konjonktürel işsizlik olarak ifade edilmektedir. Bu tanımdan yola çıkarak konjonktür devresi, genişleme ve daralma dönemlerinin açıklanması gerekmektedir. Ekonominin genişlemesi; toplam talep, istihdam seviyesi ve milli gelir artışıdır. Bu durumda ekonomi canlanır. Bu dönem genişleme (boom) dönemi olarak adlandırılır. Ancak ekonomilerin sürekli olarak aynı dengede kalması imkânsızdır. Bir süre sonra toplam üretim toplam talebi aşmaya başlar ve stok birikimi meydana gelir. Stokların birikmesi yatırımların kârlılık oranını düşürür. Yatırımların düşmesi ile istihdam azalır ve üretim seviyeleri geriler. İşsizliğin arttığı bu dönem ise

daralma (resesyon, depresyon) dönemi olarak adlandırılır. Genişleme dönemi ve daralma dönemi arasında geçen zaman aralığı konjonktür devresini oluşturur (Bocutoğlu, 2004, s. 68).

Dönemsel işsizlik olayının mekanizması şu şekilde açıklanabilir: Çeşitli nedenlerden dolayı toplumsal tüketim eğiliminde bir azalma meydana gelir. Bu nedenle ekonomideki toplam talep düzeyi azalır. Talep azalması ile birlikte üretim düzeyi yavaşlar. Dolayısıyla toplam arz da azalır. Girişimciler, üretimi yavaşlattıkları için bir kısım işçiyi işten çıkarmak zorunda kalır. İşsiz sayısının artması toplumun genel satın alma gücünü azalttığı için mal ve hizmet talebindeki düşüş devam eder. Bu durum zincirleme bir şekilde sürdüğü için sosyal ve ekonomik yaşam olumsuz etkilenmektedir (Karakayalı, 2005, s. 354).

Görüldüğü gibi, dönemsel olarak adlandırılan işsizlik durumu, topluma zincirleme bir reaksiyon olarak yayılan ve sosyal ve ekonomik yaşamı tehlikeye sokan bir durumdur. Konjonktür dalgalanmaları ve konjonktürel işsizliğin efektif talep dalgalanmaları sonucunda oluştuğu kabul edilmektedir. Başka bir ifade ile efektif talebin üretim hacmine göre daha düşük düzeyde kalması ile konjonktürel işsizlik meydana gelir. Konjonktürel işsizlik ekonomide bazı üretim kesimlerindeki işsizliği veya ekonominin tümünü etkilemektedir (Karakayalı, 2005, s. 354).

1.2.2.5. Yapısal (Bünyevi-Strüktürel) İşsizlik

Yapısal işsizlik, bir ülkenin yapısal özellikleri ve talep yapısındaki değişimlerden kaynaklanan bir işsizlik türüdür. Zaman içerisinde ülkenin üretim, teknoloji ve tüketici tercihlerindeki değişimleri ekonomide talep ve üretim yapısının değişmesine yol açmaktadır. İşgücünün bu değişimlere uyum sağlayamaması yapısal işsizliği meydana getirmektedir (Bocutoğlu, 2004, s. 67).

İşlerin heterojen bir yapıda olması, işçilerin genel olarak ücrete yönelik yeni iş arayışlarına girmelerine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra ücret dışındaki faktörler de iş arama nedenleri arasındadır. Bu faktörler, işyerinin lokasyonu, fiziksel özellikleri, disiplin kontrollerinin derecesi gibi unsurlardan oluşmaktadır. İşgücü piyasasında işçiler mesleki kabiliyetlerinin elverdiği şekilde iş değişikliği yapabilmektedir. Mevcut ücretten yüksek ücret teklif edilmediği sürece ya da

ücretin dışında daha cazip bir unsur olmadıkça işçiler işlerini değiştirmemektedir (Reder, 1969, s. 3; aktaran Yıldız, 2014, s. 3).

Yapısal işsizlik ekonomi içi ya da ekonomi dışı nedenler sonucunda meydana gelebilir. Örneğin emek ögesinin makine ile ikamesi ekonomi içi nedenlerdendir. Ekonomi dışı nedenlere ise politik ya da doğal öğelerin ekonomi kapasitesinde yarattığı daralmalar ve işgücü arzındaki ani artışlar örnek gösterilebilir (Karakayalı, 2005, s. 356-357).

Ekonomide meydana gelen yapısal değişimler ya da teknik yeniliklerden kaynaklanan işsizlik, işsizler cari ücret düzeyinde çalışmaya razı olsalar bile ortak iş bulma imkânlarını kaybettikleri için gayri iradi işsiz sayılmaktadır. İşsizlik türleri içerisinde en ciddi problemlere yol açan tür yapısal işsizliktir. Bunun temel nedeni, uzmanlaşma ve nitelik gerektiren belirli işler için tek bir işgücü piyasası yerine birçok sayıda alt işgücü piyasası olmasıdır. Yapısal işsizliğin sonucunda teknolojik işsizlik meydana gelmektedir. Bazı iktisatçılar teknolojik ve yapısal işsizliği birlikte ele almaktadır. Teknolojik yetersizliği olan ekonomilerde işsizlik daha çok artmaktadır (Biçerli vd., 2012, s. 57).

1.2.2.6. Teknolojik İşsizlik

Yeni teknolojik gelişmeler ve makine gücünün kullanılması ile insan emeğine olan ihtiyacın azalması teknolojik işsizliğe neden olmaktadır. Geçmişte özellikle sanayi devrimi ile birlikte bu çeşit işsizlik görülmeye başlanmıştır (Köklü, 1976, s. 75).

Özellikle otomasyon adı verilen makinelerin yine makineler tarafından kontrolünün sağlanması işgücünün makineler karşısındaki rekabetinin azalmasına yol açmıştır. Bu süreçte kişi başına fiziki hâsılanın artış oranı, yatırım ve tüketim mallarına olan talep artışından fazla olduğunda teknolojik işsizlik meydana gelmektedir. Çünkü artan hâsılanın bir kısmı talep bulamamaktadır. Eğer yeni teknikler ve teknolojik gelişim ile mal ve hizmet artışına bağlı olarak toplam talep de artış gösteriyorsa bu, ülkenin genel refah seviyesini artırmaktadır ve bu durumda teknolojik işsizlik söz konusu değildir. Teknolojik gelişmeler genellikle kısa dönemde istihdamı azaltır. Ancak uzun dönemde istihdamı artırıcı bir rol oynamaktadır. Kısa dönemde emek yerine makinelerin ikame edilmesi işsizliği

arttırırken uzun dönemde yan çalışma kolları ortaya çıkarak emek istihdamını arttırmaktadır (Pekin, 1996, s. 121).

1.2.2.7. Doğal İşsizlik

Philips eğrisine yönelik ekonomi politikaları hakkındaki tartışmalar, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkinin uzun dönemdeki geçerliliğinin sorgulanmasına neden olmuştur. Milton Friedman ve Edmund Phelps'in sorguladığı bu konu Philips eğrisi üzerinde farklı bir bakış açısı kazanmıştır. Friedman, Philips eğrisinde ve Keynesyen yaklaşımda eksik bulduğu yetersizlikleri ‘‘Doğal İşsizlik Oranı’’ (Natural Rate Unemployment) ile ifade etmiştir. Bu kavram ilk olarak Friedman tarafından kullanılarak emek piyasalarındaki denge durumunu açıklamaktadır (İşlatince, 2002, s. 66). Friedman’a göre NRU toplam talepten etkilenmemektedir. Fakat kısa dönemde uzun dönem dengesinden bazı geçici sapmalar olabilmektedir. İşsizlik oranları için tek bir uzun dönem dengesi bulunmaktadır ve bu nedenden dolayı Philips eğrisi dikeydir. Bu durum uzun dönemde enflasyon ve işsizlik arasında bir ilişki olmadığını göstermektedir. (Cuestas & Alana, 2011, s. 4; aktaran Bolat & Koçbulut, 2019, s. 206).

Friedman ve Phelps enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişkinin açıklanmasında beklenen enflasyonun önemini vurgulamışlardır. Diğer etkenlerin sabit olduğu varsayıldığında, beklenen enflasyona verilen önemin nedeni kısa dönem yansızlık kuramıdır. Enflasyon ve işsizlik ilişkisi standart teorilerde aşağıdaki formül ile ifade edilmektedir:

$$\pi = \pi^e - a(U - U^*)$$

Bu eşitlikte π fiili enflasyon, π^e , beklenen enflasyon ve U fiili işsizlik oranını göstermektedir. U^* ise doğal işsizlik oranıdır. Bu durumda enflasyon beklentisinin kabul edildiği bir durumda geçerli işsizlik oranı doğal işsizlik oranını ifade etmektedir. Doğal oran, ekonominin uzun dönemde yaşadığı işsizlik oranı olarak da tanımlanabilmektedir (Garcia & Cintado vd., 2015, s. 244; aktaran Bolat & Koçbulut, 2019, s. 206-207).

1.3. İşsizliğin Nedenleri ve Maliyetleri

İşsizlik birçok ülke açısından hem sosyal hem de ekonomik anlamda önemli problemlerin başında gelmektedir. Bu nedenle ülkelerin en büyük amaçlarından biri işsizliği azaltmaktır. İşsizliği azaltmanın çözümlerine ulaşabilmek için öncelikle bu faktöre neden olan unsurların araştırılması gerekmektedir. İşsizlik, işgücü arzı ve işgücü talebinden kaynaklanan birçok faktör sonucunda ortaya çıkmaktadır.

1.3.1. İşgücü Arzından Kaynaklanan Nedenler

İşgücü piyasaları, insan unsurunu içermesi yönüyle diğer piyasalardan farklılık göstermektedir. Bölge ve ülke gelişmişlik düzeyleri de dikkate alınarak işgücü piyasasında yaşanan dengesizlikler, işsizliğe neden olmaktadır (Ataman, 1998, s. 59). Bağımlılık oranı temelinde nüfus yapısı, göç hareketleri, eğitim düzeyi gibi işsizliğe etki eden unsurlar toplumsal değer yargıları ve işgücü piyasası yapıları olarak ifade edilmektedir. Çalışma çağı (15-64) yaş grubu ve aktif olarak üretime katkıda bulunan nüfus dışında kalan bağımlı nüfusun hızla artması cari ve transfer harcamaları ile birlikte işgücü arzını artırmaktadır. Bu nedenle üretime yönelik yatırımların yapılması engellenmektedir. Bunun sonucunda işsizlik ve kayıt dışı istihdam sorunları ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan işgücü verimliliği için eğitim düzeyi önem taşımaktadır (Aydın, 2012, s. 120). Ayrıca daha iyi istihdam olanaklarına sahip olma düşüncesi gibi pek çok neden ile bireylerin göç teması üzerinde yoğunlaşmasının ekonomik sonuçları bulunmaktadır.

1.3.1.1. Nüfus Yapısı ve Hareketliliği

Her ülke belirli bir anda belirli bir nüfusa sahiptir. İçinde bulunulan demografik, sosyal ve ekonomik koşullara göre bir ülke nüfusunun sadece belirli bir kısmı üretim faktörü niteliğindedir. Bu üretim faktörü işgücü (emek) olarak ifade edilir. Üretime katılan bu işgücü farklı yetenek, eğitim, tecrübe gibi çeşitli özellikler taşımaktadır. Ülkenin içinde bulunduğu şartlar, mevcut işgücü potansiyeline, üretime katılma sürecinde aynı imkân ve çalışma olanaklarını vermeyebilir (Köklü, 1976, s. 136).

İşsizliğin artmasına neden olan temel etkenlerden biri hızlı nüfus artışıdır. Hızlı nüfus artışı, ekonomik gelişmeyi büyük ölçüde olumsuz bir şekilde

etkilemektedir. İşsizliğin artması, üretime katılamayan grubun sayısının artmasına ve daha önce üretken olan nüfusun da tüketici grubuna dâhil olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle çalışmakta olan üretken nüfusun bakacağı insan sayısı artmaktadır (Pekin, 1996, s. 115).

Yüksek düzeyde gelişim gösteren nüfus artışı, işgücü arzını da artırmaktadır. Hızlı nüfus artışı 15 yaşından küçüklerin büyük ölçüde artarak nüfus piramidinin alt tabanının genişlemesine yol açmaktadır. Bunun sonucunda işgücü ve istihdam arasındaki fark büyümektedir. Genel nüfusta büyük bir paya sahip olan bu tüketici kitleye gerekli yatırımlar yapılamadığında, bunlar nicel olarak işgücüne katılmak zorunda kalacaktır. Ancak ekonomik gelişme yönünden işgücüne katılan bireylerin nitelikleri de önem taşımaktadır. Ekonomik gelişme, modernleşme ve endüstrileşme gibi hedefler, hızlı nüfus artışına sahip ülkelerde demografik yatırımların yapılamamasını zorunlu kılmakta ve kaliteli istihdam olanaklarından yoksun bir işgücü oluşumuna neden olmaktadır (Turanlı, 1977, s. 123).

1.3.1.2. Göç Olgusu

Sosyal bir sistem içerisinde, belli bir zaman diliminde bireylerin çeşitli sebepler ile mekânsal olarak yer değiştirmeleri, tarih boyunca süren göç olgusunu tanımlamaktadır. Günümüzde hem gelişmekte olan ülkeler, hemde gelişmiş ülkeler göç ile birlikte açığa çıkan işsizlik sorununu yaşamaktadır (Yüceol, 2011, s. 32).

John Harris ve Michael Todaro (1970) bölgesel işgücü hareketliliği ve işgücü göçünün nedenlerini dört faktör ile açıklamışlardır. Bunun bir nedeni göreceli ücretlerdir. Bir yerde ücretlerin daha yüksek olması o bölgeye doğru işgücü hareketliliği yapılmasını destekleyen bir olgudur. İkinci faktör, göreceli istihdam beklentileridir. Diğer bölgeler ile kıyaslandığında istihdam olasılığı ve işsizlik oranları göçün temel nedenleri arasındadır. Üçüncü faktör olan konut maliyetleri, bölgeler arasında tüketim ücretlerindeki farklılığa en çok etki eden unsurdur. Bu faktöre göre ev sahibi olmak göç hareketlerini azaltmaktadır. Son olarak diğer göç maliyetleri ise aile ve arkadaş bağları gibi manevi nedenleri kapsamaktadır (Yüceol, 2011, s. 33).

Sanayileşme ve kentleşme süreci ile birlikte hızlanan göç olgusu ekonomik gelişmenin önemli bir parçasıdır. Göç etme nedenlerine bağlı olarak işsizlik oranını etkileyen sonuçlar da ortaya çıkmaktadır.

Ekonomik ve toplumsal yönden işgücü piyasaları ve işsizlik yapısal bir özellik taşımaktadır. Kentler, bilgi ve teknoloji açısından gelişmiş, beşerî sermayeden beklentisi yüksek olan modern bir sistemdir. Bu nedenle kırsal kesim modern sektörün işgücü talebini karşılayamamaktadır. Dolayısıyla kırsaldan kentlere göç etmenin bir sonucu olarak kentlerde işsizlik artmaktadır (Bingöl & Bahar, 2010, s. 45). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde hızlı kentleşme sonucunda endüstri sektöründe iş imkânı sağlanamaması, hâlihazırda olan hizmet sektöründe şişkinlik yaratılmasına neden olmaktadır ve hizmetler sektörü başta olmak üzere birçok sektörde gizli işsizlik meydana gelmektedir. Kırsal kesimden göç alan yerleşim yerlerinin tarım dışı ekonomik faaliyetlerde uzmanlaşmış bölgelerdeki kentlerde toplanması kırsal ve kentsel bölgeler arasında yatırım dengesizliğini göstermektedir. Ayrıca bölgeler arasındaki nüfus hareketlilikleri göç alan büyük kentlerin nüfus yapısını da etkilemektedir (Tatlıdil, 1993, s. 62).

1.3.1.3. Eğitim ve İşsizlik

Ekonomik kararların alınması ve uygulanmasında eğitimin önemli bir yeri bulunmaktadır. İnsan kapitali ve insana yapılan yatırımın ölçüsü eğitime yapılan harcamalar ile belirlenir. İşgücünün bilgi ve beceri kazanmasında eğitim yolu ile kazandırılan nitelik üretim alanlarında çeşitliliği ve üretim kapasitesindeki artışı sağlamaktadır. Gayri safı milli hâsılanın sürdürülebilirliği ve işsizlik baskısının hafifletilmesi kaliteli bir eğitim sistemi ile geçerlilik bulmaktadır (Tatlıdil, 1993, s. 68).

Nüfusun eğitim düzeyi arttıkça, işgücüne katılım da artmaktadır. Bunun sonucunda işsizlik oranları düşme eğilimine girmektedir Bununla birlikte, bazı ülke deneyimleri eğitim düzeyinin yüksek olmasına rağmen işsizlik oranlarının da yüksek olduğunu göstermektedir. Bu noktada eğitimin işsizlik ile mücadelede üstlendiği rol tartışma konusu olarak gündeme gelmektedir. Eğitim düzeyleri işsizlik riski konusunda özel bir konuma sahiptir. Düşük düzeyde eğitim görenler, yüksek düzeyde eğitim alanlara göre daha fazla oranda işsiz kalmaktadır. Diğer

tarafından eğitime bağlı işsizlik oranlarında genç nüfus grubunun payı daha büyüktür. Bu olgu uzun vadede mesleki deneyimin işsizlik riskini azalttığı sonucunu açığa çıkarmaktadır (Kavak, 1997, s. 24).

1.3.2. İşgücü Talebi Kaynaklı Nedenler

Bir ekonomide işgücü talebi, ekonominin faaliyet hacmindeki gelişmelere bağlı olarak değişim göstermektedir. İşsizliğin işgücü talebinden kaynaklanan nedenlerine ekonomik faaliyetler kapsamına giren teknolojik ilerleme, dışa açıklık, konjoktürel dalgalanmalar ve işgücü maliyetleri gibi pek çok unsur dâhil edilmektedir.

1.3.2.1. Ekonomik Faaliyetler

Tarihsel gelişim sürecinde insan toplulukları sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan farklı düzeylerde bulunmuşlardır. Ekonomik faaliyetlerin kapsamı oldukça geniştir. Birçok farklı etken ekonominin gelişim yönünü değiştirmektedir. İşgücü talebine bağlı olarak ekonomik etkinliklerin gelişim ve değişim içerisinde olması işsizlik sorununa yaklaşımda son derece önem taşımaktadır.

Ekonomik yapıda konjoktürel bir düşüş üretim darboğazından kaynaklanan işgücü talebinde azalmaya yol açmaktadır. Bu geçici durumların kalıcı bir hal almaya başlaması işsizlik sorununun çözülememesine yol açmaktadır. Tarımda makineleşme, emeğin istihdam edilmesinde ağır mali yükümlülüklerin olması, nihai tüketim malı ithalatına yönelik birtakım uygulama ve yüksek reel faiz politikaları ekonominin genel yapısını etkileyerek işgücü talebini daraltmaktadır. Teknolojik gelişmeler ile birlikte sanayide otomasyon ve tarımda makineleşme artmaktadır. Bu süreç özellikle eğitim ve nitelik açısından gelişmemiş yerlerde işgücü talebini doğrudan etkilemektedir (Aydın, 2012, s. 120).

1.3.2.1.1. Bilgi Toplumu ve Teknolojinin İşsizlik Üzerindeki Etkileri

İnsan ihtiyaçlarının karşılanması ve zamansal olarak yeniliklere açık olan küresel bir platformda bilgi ve teknoloji en çok yararlanan araçtır. Bilim ve teknoloji insan yaşamına sunduğu kolaylıklar ile birlikte sosyo-kültürel bağlamda dönüşüme neden olmaktadır. Sanayi devriminden sonra meydana gelen gelişmeler, endüstriyel ilerleme sağlayarak makineleşmeyi hızlandırmıştır.

İnsanlık tarihinin son dönemlerinde ücret ve istihdam artışında teknolojik ilerleme ana faktörler arasındadır. Teknolojik gelişme, 20. yüzyılın son çeyreğinde verimlilik artışına neden olmuştur. Aynı zamanda yüksek işsizlik oranlarını da beraberinde getirmiştir (Acemoğlu, 1997, s. 525).

Teknolojinin işsizliğe neden olduğu alanlardan biri otomasyondur. Üretimin emek yoğun sanayilerden makine ve sermayeye doğru yönelmesi ileri teknoloji gerektirmektedir. Ayrıca uluslararası rekabetin artması ve hata payına yer verilmemesi ucuz emeğin bulunduğu alanlara sermaye ve yatırım akışını sağlamaktadır. Teknoloji, verimliliği yükseltmekle birlikte belirli bir üretim seviyesindeki emek talebinin azalmasına yol açmaktadır. Yeni teknolojilerin yüksek vasıflı işçi talep etmesi, düşük vasıflı olan işçilere yönelik talebi büyük ölçüde azaltarak işsizlik dengesini etkilemektedir (Erdoğan, 1999, s. 116).

1.3.2.1.2. Dışa Açıklık ve İşsizlik

Bir ülkenin sermaye akışı ve para birimindeki değer artış ya da azalışları, ekonominin durgunluk dönemlerine karşı duyarlılığını belirleyen makroekonomik göstergeler arasındadır. Dışa açıklık, temel ekonomik performansı etkilemektedir ve ekonomik büyüme üzerinde belirleyici bir rol üstlenmektedir. Aynı zamanda farklı ekonomik ve sosyo-ekonomik göstergelere de yön vermektedir (Güney & Balkaya, 2018, s. 53). Dışa açıklık oranı ve işsizlik oranı arasındaki ilişki ülkelerin dışa açılmalarının bir sonucu olarak emek verimliliğinin değişmesi üzerinden işsizlik oranlarını değiştirmesi ile açıklanabilir. Bu ilişkinin büyüklüğü ve hangi yönde etki yarattığı ülkelerin gelişmişlik düzeyine ve emek piyasası yapısına bağlı olarak farklılaşmaktadır (Ekinci vd., 2017, s. 47).

Gümrük vergisi, ihracat izni koşulları, ihracat kotası gibi ticaret engellerindeki azalmalar, ihraç edilebilir malların üretildiği sektörlerde kaynakların yeniden dağılımı sağlamaktadır. Bunun sonucunda sektörde verimlilik ve genişleme oluşarak işgücü talebi artışı gerçekleşir. Bu durum sermaye malları üzerinde uzmanlaşan ülkelerde sermaye mallarına olan talebin işgücüne oranla daha fazla olmasına neden olarak işsizliği artırmaktadır. Emek yoğun mallar üzerinde uzmanlaşan ülkelerde ise işgücüne olan talep arttığından işsizlik azalmaktadır. Diğer yandan ithalatın yüksek olduğu ülkeler açısından bakıldığında istihdam

olumsuz yönde etkilenecek genel anlamda dış açığın işsizlik üzerinde olumsuz bir etki yarattığı ortaya çıkmaktadır (Güney & Balkaya, 2018, s. 53).

1.3.2.1.3. Konjunktürel Dalgalanmalar ve İşsizlik

Ekonomik bakımdan bir toplum, sahip olduğu üretim kaynaklarını en iyi şekilde kullanıp en yüksek refah derecesine ulaşmak istemektedir. Temel amaç, refah düzeyinin yükselmesi olmakla birlikte aynı zamanda bu düzeyin sürekliliğini ve devamlılığını da sağlamaktır. Ekonomik yaşam üzerinde yapılan incelemeler, ekonomik faaliyet hacmi, ulusal gelir, istihdam ve fiyatların sürekli olarak aynı seviyede kalmayıp dalgalanmalar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Düzenli aralıklar ile olmamakla birlikte sürekli olarak meydana gelen bu ekonomik genişleme ve daralmalar konjunktürel dalgalanmaları ifade etmektedir (Karakayalı, 2005, s. 363).

Ekonomik faaliyet hacminin birbirini izleyen iki en düşük noktası arasındaki uzaklık konjunktür devresi olarak adlandırılmaktadır. Genel konjunktür ya da faaliyet hacmi genel olarak dört evrede incelenmektedir. Bu evreler refah (gelişme), duraklama (gerileme), bunalım (daralma) ve canlanma dönemleri olarak açıklanmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin en yüksek olduğu nokta doruk (zirve) noktasıdır. En düşük noktası ise kriz noktasıdır. (Aren, 1984, s. 67).

Konjunktür dalgalanmalarının işsizlik ile olan ilişkisi daralma dönemlerinde görülmektedir. Dip noktasında yüksek işsizlik ile talep düzeyinin üretim kapasitesine oranla daha düşük olduğu söylenebilir. Kullanılmayan kapasite varlığı işletme kârlarının düşmesine neden olmaktadır. Geleceğe yönelik beklentilerin olumsuz biçimde olması firmaların yatırım riskine girmelerini engellemektedir (Karakayalı, 2005, s. 366).

1.3.2.1.4. İşgücü Maliyetleri

İşsizliğin varlığında işgücü piyasalarında oluşan rekabet işgücünün pazarlık gücünün zayıflamasına neden olmaktadır. Bu nedenle ücretler önemli ölçüde gerilemektedir. Bunun dışında küresel rekabetin de hız göstermesi ile birlikte rekabet baskısı altında kalan sermaye çevreleri ücretlerin yanı sıra ücret dışındaki işgücü maliyetlerini de indirerek koruma çabası içerisine girmektedir. Özellikle

uluslararası sermayenin işsizlik ve yoksulluğa dayalı rekabet avantajı sağlamaya çalışma yöntemi, işgücü piyasaları üzerinden maliyetlerini düşürmektir. İşgücü maliyetlerini oluşturan iki unsur bulunmaktadır. Bunlardan biri ücretler, diğeri ise vergiler ve sigorta prim kesintilerinin oluşturduğu diğeri işgücü maliyetleridir (Sapançalı, 2008, s. 21).

Gelir vergisi emek gücünün yükünü gösteren faktörlerden birisidir. Bireysel gelir vergisi birçok ülkede gayrisafi ücret üzerinden artan oranlı tarifeye göre hesaplandığı için yüksek gelir elde edenlerden yüksek vergi alınmaktadır. Ortalama kazanç elde edenler üzerinde önemli derecede vergi yükü oluşmaktadır (Giray, 2018, s. 56). Vergi yükünün artması işsizlik dinamikleri ile ilişkilidir. Kısa vadede gelir vergisi oranlarının düşürülerek işsizlik oranlarının da azalacağı ifade edilebilir.

Toplumların refah düzeylerini artırmak istemesi ile sosyal güvenlik hizmetleri yaygınlaşmıştır. Bunun sonucunda sosyal güvenlik katkı payları artmıştır. Rekabet, politik ve sosyal istikrar için işgücü prim oranının yüksek olması önem taşımaktadır. Ancak sosyal güvenlik paylarının ekonomi üzerinde olumsuz etkilerinin de olduğu görülmektedir. Kayıt dışı ekonominin gelişerek yasal olmayan işlerin artması ve sosyal güvenlik yükünün yükselmesi işsizlik artışına neden olan bir ekonomik sorundur. Çalışanların ödediği primlerin artması reel ücreti düşürerek işgücü arzını etkilemektedir. İşverenlerin ödediği katkı paylarının artması ise işgücü maliyetinin artmasına neden olarak işgücü talebini düşürmektedir (Giray, 2017, s. 29).

1.3.3. İşsizliğin Maliyetleri

Tarihi süreç boyunca toplumların meydana getirdiği kültürel birikim, üretim ve tüketim kültürleri birbirinden farklı özellikler taşımaktadır. Bu bağlamda sosyo-ekonomik yapı da toplumlar arasında değişiklik göstermektedir. Ülkelerin sahip olduğu kaynaklar ve sosyoekonomik yapılar nedeniyle gelişmişlik düzeyleri de farklılaşmaktadır. İşsizlik olgusuna neden olan temel etkenler ise toplam arz ve toplam talep arasında dengesizliğe yol açan sosyal ve ekonomik yapıdır (Karabıyık, 2009, s. 184).

Küresel bir sorun olarak işsizliğin beraberinde getirdiği iki maliyet türü bulunmaktadır. Bunlar, toplumsal açıdan sosyal maliyet ve makroekonomik yapı açısından iktisadi maliyet olarak sınıflandırılmaktadır.

İşgücü piyasalarında kaynakların optimal dağılımı önem taşımaktadır. Ekonomide etkin kaynak dağılımının işgücü piyasası açısından da büyük bir rolü bulunmaktadır. İşgücü piyasalarının etkin işleyişi için işgücü arz ve işgücü talebinin birbirine eşit olması gerekmektedir. Bu noktada işsizlik, işgücü piyasasındaki kaynak dağılımı hakkında ve işlerin eşleşmesindeki rasyonellik doğrultusunda bilgi sunmaktadır. Toplum açısından değerlendirildiğinde toplam işgücü içerisinde işsiz kesimin payı arttığı zaman hane halkı gelir durumunda ve firmalarda kayıp ve maliyet meydana gelmektedir. Bu durum sonucunda toplam talep daralması görülmektedir. Efektif talebin azalması, firmaların kârlılığını düşürmektedir. İşgücü talebinin azalmasıyla uzun dönemde yapısal ve toplumsal sorunlar ortaya çıkmaktadır. İşsizliğin yol açtığı maliyetler, piyasa için etkinsizlik durumu da yaratmaktadır (Cengiz & Şahin, 2011, s. 136).

İşsizliğin iktisadi maliyeti, kaynaklardan tam olarak yararlanılamaması sonucunda hâsıla miktarının istenilen düzeyden daha düşük olmasını açıklamaktadır.

İşsizliğin iktisadi maliyeti, Gayrisafı Yurtiçi Hâsıla Açığı kavramı ile ölçülmektedir. Üretim kaynaklarının tümünün istihdam edilmesi durumunda ulaşılan en yüksek üretim seviyesi potansiyel hâsılayı ifade etmektedir. Ekonomi, potansiyel hâsıla durumunda tam istihdam denge düzeyindedir. Bu nedenle bu kavram, tam istihdam hâsılayı ya da işsizlik haddinin doğal işsizlik oranına eşitliğini ifade ettiği için doğal oran olarak kabul edilmektedir. Ekonomide istikrarı tanımlayan bu oran düz bir doğru şeklindedir. Ekonomik büyüme analizlerinde trend büyüme yolu olarak ifade edilmektedir. Bu oranın %2,25 olduğu söylenebilir. (Berber, 2013, s. 65).

Bir ekonomide fiilen üretilen mal ve hizmet miktarına Reel (Gerçekleşen) Hâsıla denilmektedir. Bu üretim düzeyi toplam talep tarafından belirlenmektedir. Dönemsel olarak değişiklik gösterdiği için konjonktürel dalgalanmalar ile gösterilmektedir. Buna göre fiili GSYH bazen potansiyelin altına düşmekte, bazen de potansiyelin üstüne çıkmaktadır (Berber, 2013, s. 65).

Fiili GYSH ile potansiyel GYSH arasındaki fark işsizliğin ekonomik maliyetini ortaya koymaktadır. Bu durum sonucunda GSYH'nın azaldığı

görülmektedir. Fiili hâsılanın potansiyel hâsıladan düşük olduğu durumlar ekonomide konjonktürel işsizlik sonucunda oluşan bir kayıp olarak ifade edilmektedir.

Dolayısıyla üretimin düşmesi; gelirin azalması ve bireylerin gelirden aldıkları payın düşmesine sebep olur. İşsizlik toplumun tümünü etkileyen önemli problemler arasında yer almaktadır. İşsiz olan kesim üretime katkıda bulunamamaktadır ve oluşan çıktı kaybının maliyeti yüksek bir seviyede gerçekleşmektedir. Bir daralma döneminde GSMH'nın %3-5 arası yaşadığı kayıp yüz milyarlarca dolarlık bir azalış anlamına gelmektedir. Bu nedenle işsizliğin maliyetleri orantısız bir biçimde artarak katlanmaktadır. Sonuç olarak ekonomik denge ve toplumsal yapının bozulması ile ilgili ağır sonuçlar meydana gelmektedir (Aksu, 2018, s. 60).

İşsizlik, ekonomik olduğu kadar sosyal bir olgu olarak da değerlendirilmektedir. Günümüz toplumlarında en temel sosyal problemlerden biri olan işsizliğin sosyolojik ve psikolojik etkileri bulunmaktadır. Çalışma yaşamı kişiye gelir kazandırdığı gibi aynı zamanda özgüven duygusunu da aşılarmaktadır. Toplumsal aidiyet ve içinde bulunulan grup ile ilişkilerin güçlenmesi bireylerin yaşam kalitesini etkilemektedir (Adak, 2010, s. 105).

İşsizliğin varlığı toplum ve kişisel açıdan olumsuz sonuçları beraberinde getirmektedir. Özellikle sosyal güvenlik kurumlarının yeterince gelişmediği ülkelerde daha zor bir süreç yaratmaktadır. Bu durum hâlihazırda çalışanlar için de istihdam sorununu meydana getirmektedir. Bireyin işini kaybetme endişesi, geleceğe yönelik ümitsizlik ve güvensizlik duygularına yol açmaktadır. İşsiz kalmanın bireyde baskıladığı işe yaramazlık kompleksi, uzun süre devam ettiğinde bireyin sahip olduğu işgücü niteliklerinin kaybolmasına neden olur (Pekin, 1996, s. 115-116).

Bireylerin işsizlikten kaynaklanan nedenler ile sosyal yaşamlarındaki değişimler zamanla psikolojik bir boyut haline gelmektedir. Bu sosyal değişimlerin en önemlisi aile içerisinde meydana gelen değişimlerdir. Aile, sosyal ve bireysel oluşumun aracısı olduğu için daha fazla kişinin etkilenmesine neden olmaktadır. Özellikle ataerkil aile yapısına sahip toplumlarda aile içi rollerin parçalanması ile birlikte hanehalkı üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır (Kurt, 2006, s. 366). Aile

ve çevrenin olumsuz tutumu ve aile ortamındaki huzurun bozulması daha çok erkek işsizlerde görülmektedir. Toplumdaki cinsiyete dayalı rol dağılımına bağlı olarak erkeğin öncelikli görevleri arasında ev başkanlığı ile aile bireylerine bakma rolü bulunmaktadır. Bu sorumluluğu yerine getiremeyen erkek bireylerin psikolojik olarak daha derin boyutlarda problemler yaşamasına neden olmaktadır (Adak, 2010, s. 111).

Ekonomik yapı, sosyolojik olarak suç olgusuna etki etmektedir. Ekonomik yapıdaki işsizlik, gelir dağılımı, yoksulluk, ücret ve bunları etkileyen faktörler suç unsurunun oluşmasına sebep olmaktadır (Ata, 2011, s. 115). İşsizliğin uzun süreli olması bireyin özgüvenini sarsarak bireyi suç davranışına sürüklemektedir. Birey, yaşadığı gelir kaybı ve çevresel etkilere bağlı olarak suç davranışına yönelmektedir (Adak, 2010, s. 112).

Bireyin sosyal katılımcı olma özelliği, işsizlik faktörü ile dışlanmışlık duygusu yaratmaktadır. Bunun sonucunda bireyin yaşam standardı düşmektedir. Bu kapsamda işsizliğin neden olduğu önemli sonuçlardan biri bireyleri toplumsal iş bölümü içinde oynadıkları rol ve statüden uzaklaştırmasıdır. Bu nedenle toplum ile kurulan iş bölümü ve dayanışma bağları koparak toplumsal problemler meydana gelmektedir (Aksu, 2018, s. 66).

1.4. İstihdamı Açıklamaya Yönelik Teorik Yaklaşımlar

İktisat literatüründe emek piyasası ve işsizlikle ilgili farklı paradigmlar ortaya çıkmıştır. Kapitalist sermaye birikim sürecinde öne çıkan temel paradigma olan klasik ve neo-klasik iktisat, ücret-fiyat esnekliği ile ekonominin tam istihdam seviyesinde dengede kalacağı önermesi ile istihdam analizini statik bir düzlemde ele almıştır. Ancak 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran, başta gelişmiş ülkeler olmak üzere pek çok ülkede istihdam sorunlarına yol açmıştır. Bu süreçte istihdam sorunsalı talep yetersizliği bağlamında ele alınmış ve eksik istihdam teorisi kuramsal açıdan gelişme göstermiştir. İzleyen süreçte, 1970'li yıllarda ortaya çıkan konjonktürel gelişmeler, istihdam sorunsalının yeni ve daha önceki yaklaşımlardan farklılaşan bir eksenle ele alınarak incelenmesini gerektirmiştir.

1.4.1. Klasik İstihdam Teorisi

Pozitif ve normatif bir bilim olan iktisadın doğuşunun, Adam Smith ile başladığı iddia edilmektedir. 18. yüzyıl sonrası, Batı toplumlarında önemli ekonomik ve politik değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde iktisadi sistematik hâle getiren Adam Smith'in, Ulusların Zenginliği eseri ortaya çıkmıştır. Ulusların Zenginliği, Avrupa'da savaşların durduğu ve dünya ticaretinin arttığı bir zamanda yazılmıştır (Savaş, 1997, s. 261).

Klasik iktisatçılar fiyat mekanizmasının görünmez el yardımı ile ekonomideki tüm piyasalarda otomatik bir denge sağlayacağını düşünmüşlerdir. Bu nedenle istihdam konusunda da dengenin otomatik olarak sağlanacağını kabul etmişlerdir. Dolayısı ile ekonominin otomatik olarak tam istihdam dengesini sağlayacağını ileri sürmüşlerdir. Bu görüşe göre tam istihdam dengesine ulaşabilmek için tüm fiyatların ve özellikle ücretlerin hem aşağı hem de yukarı doğru esnek olması gerekmektedir (Biçerli vd., 2012, s. 23).

Klasik iktisatçılar, tam istihdam düzeyindeki milli gelir oluşumu ile bunun nasıl bölüşüleceğine yönelik çalışmalara odaklanmıştır. Ekonomi bilimi bu doğrultuda uzun bir süre dört temel konu ile ilgilenmiştir. Bu konular, üretim, dolaşım, bölüşüm ve tüketimdir. Klasik ekonomi kitaplarına bakıldığında zaman istihdam konusu ayrı bir ilgi alanı olarak görülmemiştir. Klasik ekonomi doktrini, 19. yüzyıl ekonomik bunalımlarına rağmen piyasa odaklı tüm açıklamalarda temel referans kaynağıdır. Çünkü Klasiklere göre, otomatik denge mekanizması ekonomik faaliyetlerde hiç aksaklık olmayacağını değil, aksaklık olduğunda herhangi bir müdahale yapılmadan kısa sürede sistemin dengeye geleceğini öngörmektedir (Aren, 1984, s. 14).

Klasiklere göre emek arz ve talebi reel ücrete göre belirlenmektedir. Bunun nedeni bireylerin kâr ve fayda maksimizasyonlarını reel değişkenler üzerinden gerçekleştirmiş olmalarıdır. Görünmez el varsayımının fiyat mekanizmasında otomatik dengeyi sağladığı gibi istihdam konusunda da dengenin kendiliğinden sağlanacağını öne sürmektedirler. Ekonominin tam istihdam dengesine ulaşabilmesi için tüm fiyatların (özellikle ücretler) aşağı ve yukarıya doğru esnek olması gerekmektedir (Nadeau, 2003, s. 113, aktaran Çolak & Kara, 2017, s. 260).

Klasik iktisatçılara göre emek homojen bir yapıdadır. Bu durumda reel ücretler emek arz ve talebini belirleyen önemli unsurlardan biridir. Reel ücretler arttığı zaman firmalar emek taleplerini azaltmaktadır. Dolayısı ile firmalar üretimlerini kısmaktadır. Emek arzının ne kadarının istihdam edileceği ise reel ücretlere bağlıdır. Buna göre emeğin marjinal ürünü ve reel ücretlerin eşit olduğu istihdam düzeyine kadar firmalar tarafından emek talep edilmektedir (Bilgin, 2002, s. 136).

Klasiklerin tam istihdam varsayımı, bu paradigmada doğrudan doğruya istihdam ve işsizlik ile ilgili açık bir önermenin ortaya çıkmamasına neden olmuştur. Onlara atfedilen tam istihdam varsayımı, arz-talep, faiz haddi ve ücret düzeyinin belirlenmesi konularındaki görüşlerinden çıkarım yapılarak ifade edilebilir. Bu görüşler; Mahreçler Yasası, Faiz Teorisi ve Ücret Teorisi şeklinde gösterilebilir (Biçerli vd., 2012, s. 23).

1.4.1.1. Mahreçler Kanunu

Mahreç kelimesi, satış, sürüm, sürüm yerleri gibi anlamlara gelmektedir. Bu teorinin açık ve sistemli bir hale getirilmesi, Fransız iktisatçı John Baptiste Say tarafından gerçekleştirilmiştir. Mahreçler Kanunu, açık bir ifade ile serbest ekonominin talep yetersizliği ya da aşırı üretimden dolayı gayri iradi işsizliğin ortaya çıkmayacağı durumdur. Mahreçler Kanunu'na göre, piyasadaki işlemler mal ve hizmetler arasındaki değişimdir. Mal ve hizmetlere mahreç sağlayan, diğer mal ve hizmetlerdir. Bir malı üretip piyasaya süren kişinin amacı, ürettiği malı satarak karşılığında kendi talebini karşılamaktır. Her arz kendi talebini yaratır cümlesi ile özetlenen Mahreçler Kanunu aslında üretilen mal ile birlikte talep de yaratıldığını ifade etmektedir (Pekin, 1996, s. 126-127).

Mahreçler Kanunu, takas ekonomileri açısından da ele alınabilir. Örneğin ayakkabı satan biri diğer satıcılardan gömlek ya da herhangi başka bir eşya alabilmek için ayakkabı üretir. Ekonomideki tüm mal ve hizmet üreticileri için de durum böyledir. Bu durumda arz ve talep aynı seviyededir. Ekonomide mal ve hizmetler üretildiğinde elde edilen gelir, harcandığında bütün mal ve hizmetleri satın almaya yetecek kadar toplam talep sağlamaktadır. Dolayısıyla üretim tüketici

tercihleri ile uyumlu olduğu için, üretilen çıktı tüm piyasalar tarafından talep edilecektir (Parasız, 1997, s. 49-50).

1.4.1.2. Faiz Teorisi

Mahreçler Kanunu, elde edilen gelirlerin derhal ve tamamen harcandığı varsayımına dayanmaktadır. Ancak gerçek yaşamda durum böyle değildir. İnsanlar gelirlerinin bir kısmını harcamaz ve tasarruf edebilir. Dolayısıyla Mahreçler Yasası bu noktada işlevini yitirir. Eğer insanlar tasarrufa yönelirse toplam talep ve toplam arz arasında fark meydana gelir. Toplam talep az olduğu zaman talep yetersizliği ortaya çıkar. Mallarını satamayan üreticiler ise üretimi kısımaya başlar. Klasik ekonomi teorisine göre bu eksiklik faiz teorisi ile tamamlanmaktadır. Klasiklere göre faiz, tasarrufun karşılığı olarak görülmektedir. Tasarruf ve faiz arasındaki ilişkiye göre, ülkenin tasarruf eğilimi sabitken faiz haddi yükselirse tasarruf miktarı artmakta, düşerse tasarruf miktarı da düşmektedir. Buna karşın tasarruf edilen paralara olan talep (yatırım miktarı) faiz haddine karşı esnektir. Bu nedenle faiz haddi ve yatırımlar arasındaki bağlantı ters yönlüdür (Aren, 1984, s. 18-19; Biçerli vd., s. 2012:24).

Klasik iktisatçılara göre faiz oranı, üretim düzeyinin seviyesine bakılmaksızın planlanmış yatırım ve planlanmış tasarrufu eşitler. Planlanmış tasarruf planlanmış yatırımı aştığı zaman piyasanın temizlenmesi için tasarruf ve yatırım eşitliği sağlanana kadar faizler düşmeye devam edecektir. Klasiklere göre, faiz oranı planlanmış tasarruf ve planlanmış yatırım arasındaki uyumsuzluğu gidermek için hızla ayarlanmaktadır. Faiz oranındaki değişimler, önemli derecede tasarruf yapılan bir ekonomide bile Mahreçler Kanunu'nun işleyeceğini varsaymaktadır (Parasız, 1997, s. 51).

1.4.1.3. Ücret Teorisi

Klasik iktisatçıların istihdam konusundaki görüşlerini ortaya koyabilmek için ücret ile ilgili fikirlerine de yer vermek gerekmektedir. Klasiklere göre, ücret işverenler açısından bakıldığında işin marjinal verimine, işçiler açısından ise işin marjinal zahmetine eşit olmaktadır. Klasik iktisatçılara göre, cari ücret düzeyinde çalışmak isteyen herkes iş bulabilmektedir ve dolayısıyla gayri iradi işsizlik yoktur. Eğer bazı kimseler işsiz ise bunun nedeni verimlerinden daha yüksek bir ücret talep

etmeleridir. Bu durumda oluşan işsizlikten ekonomik düzen sorumlu değildir. Buradaki sorumluluk ekonomik düzenin serbestçe işlemesine engel olan işçi örgütleri, sosyal sigortalar ve devlet müdahalelerinden kaynaklanmaktadır (Aren, 1984, s. 21-22).

1.4.2. Keynesyen Yaklaşımda İstihdam Teorileri

Klasik iktisatçıların savunduğu otomatik denge mekanizması, 1929 Büyük Buhran döneminde işlemediği için Keynes tam istihdam sorununa bir çözüm yolu bulabilmek amacıyla analizler geliştirmiştir. Klasiklerin her arz kendi talebini yaratır görüşüne karşın Keynes bunun tam tersini öngörmüştür. Keynes'e göre arz, talebi uyandıran bir güç kaynağıdır (Biçerli vd., 2012, s. 27). Keynesyen ekonomi genel olarak belirli firma ve endüstriler, tüketim birimleri ve bunların birbiri ile olan bağlantılarını mikro sorunlardan çok milli gelir, toplam istihdam, fiyatlar genel düzeyi gibi makro unsurlar ile ilgilenmiştir (Karakayalı, 2005, s. 261).

Genel Teori'nin ortaya çıkması ile birlikte, makro analizler yeniden gündeme gelmiştir. Böylelikle kaynakların alternatif kullanımlar arasında nasıl dağıtılacağı ile değil, kaynakların tamamını kullanmanın mümkün olup olmadığı ile ilgilenilmiştir. Keynes bu konuyu temel alarak “Klasikler” olarak nitelendirdiği iktisatçıları eleştirmiştir. Keynes kendinden öncekilerden farklı bir bakış açısıyla ekonomide dengesizlik (disequilibrium) ile ilgilenmeye başladığında yeni bir konuyu açığa çıkarmıştır. Bu nedenle toplam talep Keynesyen teoremin ana teması olmuştur. Genel Teori'nin temel amacı bir bütün olarak üretim ve istihdam düzeyinde meydana gelen değişmelerin belirleyicilerini incelemektir (Savaş, 1997, s. 753-754).

Keynes, fiyat mekanizmasının tam istihdamı gerçekleştiremediğini düşündüğü için devlet müdahalesini gerekli görmüştür. Bu açıdan Keynesyen yaklaşıma göre, devletin bir iktisat politikası olmalıdır. Keynesyen yaklaşımda, eksik istihdam ve gayri iradi işsizlik konularına büyük önem verilmiştir (Pekin, 1996, s. 139). Büyük Buhran dönemine kadar işsizlik, Klasik yaklaşımın benimsediği gibi gönüllü bir sorun olarak görülmüştür. Klasik yaklaşımın önem kaybetmesi ve işsizliğin sürekli bir sorun haline dönüşmesi ile birlikte, tam istihdam varsayımı da geçerliliğini yitirmeye başlamıştır. Keynesyen yaklaşımda, tam

istihdam kendiliğinden sağlanamamakta ve dengeye gelememektedir. Keynesyen yaklaşımda bu sorun, efektif talep hipotezi ile açıklanmıştır. Buna göre ekonomik denge eksik istihdam durumunda gerçekleşmektedir. Tam istihdamı sağlayabilmek ve işsizliği azaltmak için devlet müdahalesine ihtiyaç duyulmaktadır (Hayes, 2008, s. 193; aktaran Çolak & Kara, 2017, s. 261).

Keynesyen yaklaşımın öngördüğü eksik istihdam durumunda, ekonomi potansiyelinin tamamını kullanamamaktadır. Ancak kullanamadığı halde toplam arz ve toplam talep eşit olabilmektedir. Bu eşitlik kurulduğu için denge olduğu varsayılmaktadır. Keynes, talebin arzı yarattığı görüşü ile Mahreçler Kanunu'nu reddetmektedir. Bu noktada toplam arzın toplam talebe, gelirlerin harcamalara, tasarrufların yatırımlara ve emek arzının emek talebine eşit olması sadece rastlantısal bir sonuçtur. Diğer bir deyişle, otomatik olarak işleyen fiyat mekanizması kendiliğinden tam istihdamı sağlayamamaktadır. Bu durumda ekonomide çalışmak isteyip de iş bulamayanlar mevcut olacaktır (Pekin, 1996, s. 139).

Keynesyen model, reel ücretlerdeki değişikliklerin istihdam düzeyini değiştirmeyeceğini öngörmektedir. Keynes, reel ücretler düştüğünde işgücü talebi artsa bile işverenin bu reel ücret seviyesinde daha fazla işçi işe alma ve işsizlerin istihdamı kabul etme konusundaki karşılıklı istekliliğinin ilan edilebileceği ve gerçekleştirilebileceği bir mekanizmanın olmadığı argümanını ileri sürmektedir (Christopoulos, 2005, s. 25).

Keynesyen yaklaşımın işsizlik sorununa karşı geliştirdiği politikalar içerisinde yer alan ve önemli bir iktisadi analiz de William Philips tarafından ortaya atılan Philips Eğrisi'nin Keynesyen modele dâhil edilmesidir. Philips eğrisi ilk defa 1954 yılında William Philips'in Kapalı Bir Ekonomide İstikrar Politikası adlı makalesinde yer almıştır (Savaş, 1997, s. 803). Philips eğrisi analizine göre, gelişmiş ülkelerde her işsizlik oranı belirli bir enflasyon oranı ile eşleştirilmektedir. Ancak enflasyon oranı düşürülmek istendiği zaman işsizlik oranı artmaktadır. 1970'li yıllarda enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişki ters yönlü olarak öngörülmüştür. Ekonomide enflasyon ve işsizliğin aynı anda yaşanması bu şekilde önlenmiştir. 1970 yılında yaşanan petrol krizinde OPEC'in (Organization of Petroleum Exporting Countries) petrol fiyatlarını arttırması sonucunda enflasyon ve

işsizlik aynı anda ortaya çıktığı için Philips eğrisindeki değişim ilişkisi sorgulanmaya başlanmıştır (Bocutoğlu, 2004, s. 10-11).

Philips eğrisi olarak bilinen teorinin orijinal bir teori olmayıp ilk kez Irving Fisher tarafından ortaya atıldığı bilinmektedir. Philips eğrisi değerlendirildiğinde, Klasik yaklaşım ile uyumsuzluğu ve yarattığı çelişki açığa çıkmaktadır. Çünkü klasiklere göre, enflasyona yol açan sebepler para arzındaki artışlar, bütçe açıkları, milli gelir ve istihdam gibi reel büyüklükleri etkilememektedir. Bu nedenle Philips Eğrisi Klasik yaklaşıma ters düşmektedir. Keynesyen yaklaşım ise bu teoriyi benimsemiştir. Philips eğrisi, ücret değişme oranını işsizliğin bir fonksiyonu olarak ele aldığı için Keynesyen yaklaşım ile uyumludur. Ancak Philips eğrisi ile birlikte, Keynesyen yaklaşımın gerçek dünya olaylarına uymadığı anlaşılmıştır. Philips eğrisi hem teorik hem de istikrarlı olmayan bir analizdir (Savaş, 1997, s. 806-807).

1970’li yılların başlarında Keynesyen yaklaşımın açıklayıcı yönü, yaşanan konjonktürel gelişmelere bağlı olarak bazı eleştirilere uğramıştır. Bu süreçte Keynesyen yaklaşıma bazı reddiyeler ortaya çıkmış ve bu durum yeni teorilerin gelişmesine neden olmuştur (Bocutoğlu, 2004, s. 11).

1.4.3. Monetarist Yaklaşımda İstihdam Teorileri

Keynesyen yaklaşımın altın yıllarında (1940-1950) sanayi ülkelerinde hızlı bir milli gelir ve istihdam artışı görülmüştür. Hükümetlerin uyguladığı politikalar, özellikle maliye politikası, ekonomilerin gelişmesini sağlamıştır. Bu durum Keynesyen yaklaşımın doğruluğunu kanıtlamıştır. Ancak 1960’lı yıllara gelindiğinde aynı sanayi ülkelerinde, enflasyon artışı ve işsizlik sorunu Keynes yönlü politikalar ile çözülememiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısında önemli bir iktisadi düşünce haline gelerek “Parasalcılık” (monetarism) olarak adlandırılan yeni bir yaklaşım ortaya çıkmıştır (Savaş, 1997, s. 869-870). Bu terim ilk kez 1968 yılında Karl Brunner tarafından para politikası ile ilgili çağdaş düşünceleri özetlemek için kullanılmıştır (Brunner, 1968, s. 9-24; Meltzer, 1980, s. 43).

Monetarizmin kurucusu sayılan Milton Friedman’ın düşüncelerinden kaynaklanan dört nokta modelin teorik yapısını oluşturur (Meltzer, 1980, s. 43; aktaran Savaş, 1997, s. 872).

1- Ekonomik yaşamı etkileyen en temel faktör parasal değişimlerdir. Toplam talep, üretim, istihdam ve genel fiyat seviyesini etkileyen en önemli unsur para arzındaki değişimlerdir.

2- Para arzındaki değişimler ekonomiye mikro karakterde yansımaktadır.

3- Ekonominin istikrarını bozan, hükümetlerin izlediği maliye politikalarıdır. Ekonomi esas olarak istikrarlıdır ve kendi haline bırakıldığında işsizlik ve enflasyon gibi istikrarsızlar ortaya çıkmamaktadır. Ekonomik istikrarsızlıkların nedeni dışarıdan yapılan para ve maliye politikaları gibi müdahalelerdir.

4- Amaç değişkenler ve araç değişkenler arasındaki ilişki analiz edilirken az sayıda denklem ve küçük modellerin kullanılması daha ekonomik ve güvenilirdir.

Milton Friedman tarafından geliştirilen Monetarist yaklaşım, Keynes'in emek arzı, nominal ücretin fonksiyonudur görüşünü reddetmektedir. Bunun yerine monetaristler emek arzını beklenen reel ücretin bir fonksiyonu olarak kabul etmektedir. Friedman'a göre; serbest piyasa mekanizması uzun dönemde tam istihdamı sağlamaktadır. Kısa dönemde beklenen ve gerçekleşen fiyat düzeyi birbirinden farklıdır. Bu nedenle hükümetler genişletici politikalar izleyerek kısa dönemde işsizlik oranını düşürebilirler (Çolak & Kara, 2017, s. 261).

1.4.4. Yeni Klasik Yaklaşımda İstihdam Teorileri

1970'li yılların başlarında Rasyonel Beklentiler olarak bilinen Yeni Klasik yaklaşım ortaya çıkmıştır. Klasik geleneğe bağlı olarak savundukları görüş, tam rekabet piyasalarının dengeleyici gücüdür. Ekonomide devlet müdahalesine karşı olup rasyonel düşünen birey ve firmalara vurgu yapılmaktadır (Bocutoğlu, 2004, s. 12).

Yeni Klasik yaklaşıma göre emek talebi, cari gerçek ücretin; emek arzı ise beklenen gerçek ücretin bir fonksiyonu olarak ifade edilmektedir. Ortalama parasal ücret işgücü piyasasında dengeyi sağlayabilmek için sürekli değişmektedir. Bu durumda işgücü piyasasında tek bir denge bulunmamaktadır. Cari gerçek ücret ve beklenen gerçek ücret arasında oluşan fark dengesizliğe neden olmaktadır. Yeni Klasik yaklaşımın temeli Klasik yaklaşıma dayanmaktadır ancak Klasiklerden ayrıldığı nokta dengesizlik sorununa değinmeleridir. (Biçerli vd., 2012, s. 32).

Rasyonel Beklentiler Okulunun dengesizliği açıklayan dnceleri Klasikler ile benzerlik göstermektedir. Bu dengesizlik reel ücret ile beklenen ve gerçekleşen arasında ortaya çıkan fark sonucu eksik bilgilendirmeden kaynaklanmaktadır. Ancak dengesizlik sonucunda ortaya çıkan işsizliğin gönüllü işsizlik olup olmadığı çok net değildir. Çünkü bu yaklaşımda gönüllü işsizlik ve gönülsüz işsizlik birbiriyle i içedir. Yeni klasiklerin getirdiği yenilik, i arama teorisi ve konjonktür devresi teorisidir. İ arama teorisinde bireyin çalışma ve çalışmama arasında yaptığı tercih ile bir işi kabul etmek ya da etmemek zaman içerisinde değişim göstermektedir. Belli bir ücret düzeyinin altında ücret kabul etmeyen ii, i arama süresine göre bu düzeyi aşağı çekebilir. Burada tam bilgi olmadığı için piyasada oluşan ücretlerde dengesizlik ortaya çıkmaktadır. Konjonktür devresinde ise teknolojik işsizlik esas alınmaktadır ve arz ve talep kökenli sorunlar dengesizliğe neden olmaktadır (Ataman, 1998, s. 66).

1.4.5. Yeni Keynesyen Yaklaşımda İstihdam Teorileri

20 yy. balarında, Keynes'in başlattığı devrimde işsizlik konusu, ilerleyen süreçlerde istemsiz işsizlik olarak yeni bir şekilde tanımlanmıştır. İstemsiz işsizlik tartışmasına yeni bir bakış açısı, Yeni Keynesyen iktisatçılardan gelmiştir. Bu literatür Yeni Klasiklere hem bir tepki hem de Keynes'in vizyonunu yeniden kurma amacı taşımaktadır.

Yeni klasik yaklaşım iradi işsizlik ve gayri iradi işsizlik arasındaki sınırın kalkmasını öngörmüştür. Ancak açıklanması gereken önemli bir nokta ise ücretlerin dmesini engelleyen faktörlerdir. Yeni Keynesyen akım bu konu ile ilgilenmiştir. Yeni klasiklere göre, işsizliğin nedeni ücretlerin dmesindeki katılık olarak açıklanmaktadır. Yeni Keynesyenler ise ücretlerin neden dmediğini açıklayan bir yaklaşım geliştirmiştir (Biçerli vd., 2012, s. 34).

Keynes, eksik istihdam kavramı ile denge halinde işgücü piyasasında çalışmak isteyip de i bulamayan istek dışı isizleri ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, bireyler işgücü piyasalarında işgücü talebinin değişimi ya da yetersiz istihdam durumlarında isiz kalmaktansa normalde kazanılabilecek ücretin altında çalışmaya mecbur kalırlar (Aydın & Saydar, 2017, s. 4). Yeni klasik yaklaşım, piyasaların her dönemde tam dengede olduğu hipotezini rasyonel beklentiler ile

birleştirmiştir. Keynesyen yaklaşımın önermelerine ve makro ekonomik eksik istihdam düşüncesine karşı eleştiri getiren Yeni Klasik yaklaşım, Klasik iktisada bağlı argümanlar ileri sürmüştür. Yeni Keynesyenler, eksik istihdamın sebebini ücret ve fiyat katılıklarına bağlı olarak açıklamaktadır. Bu düşünce eksik rekabet koşulları altında faaliyet gösteren ekonomik ajanların veri talep koşulları karşısında belirleyecekleri fiyat ve üretecekleri miktara ilişkin kararlar ile ilgilenmektedir (Melek, 1996, s. 1-12).

Yeni Keynesyen ve Yeni Klasik yaklaşım arasında ücret ve fiyatlar konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Yeni Klasikler, ücret ve fiyatların esnek olması ile işgücü piyasasında arz ve talep fazlası oluşumunun engellendiğini; diğer bir deyişle piyasaların temizlendiği varsayımını kabul etmektedir. Buna karşılık Yeni Keynesyen yaklaşım, kendiliğinden temizlenen piyasa mekanizmasının varlığını reddeder. Bu ekolün amacı, ekonomik dalgalanmaların kısa vadede piyasa temizleme mekanizması ile açıklanamayacağı görüşü doğrultusunda, ücret ve fiyat katılığının istek dışı işsizliğe yol açma nedenlerini eksik istihdam vurgusu ile incelemektir. Yeni Keynesyen iktisada göre, ücretler ve fiyatlar esnek olsa bile, Walrasyen olmayan sonuçlar elde edilebilir. Bu perspektiften bakıldığında, her zaman dengede olmayan piyasalar bulunabilir ve bu dengesizlik bir kararlılık hali olarak ifade edilebilir (Sarıpek & Kesici, 2010, s. 21). Yeni Keynesyen modelde, emek piyasalarının temizlenememesinin sonucu olarak eksik istihdam meydana gelir ve genişletici hükümet politikaları ile reel çıktı ve istihdam dengesi üzerinde etki oluşturulabilir (Bilgin, 2002, s. 139).

Yeni Keynesyen Teori'nin amacı, piyasa dengesinin oluşmasına engel olan ücret ve fiyat katılıklarını açıklamaktır (Ball vd., 1988, s. 4). Keynesyen yaklaşımın modern yorumunda da belirtildiği gibi, ücret ve fiyat katılığı işsizliği açıklamak için kullanılan bir ifade ise bu ifadenin analiz edilmesi gerekmektedir (Stiglitz, 1986, s. 55). Yeni Keynesyen emek piyasalarının temel problemi, emeğin marjinal ürünündeki değişmelerin neden ücretler yerine istihdamda dalgalanmalara yol açtığıdır (Melek, 1996, s. 40). Emek piyasasındaki reel katılıklar üç yaklaşım ile açıklanabilir. Bunlar; etkin ücret teorisi, zımni sözleşmeler ve içerdikiler-dışardakiler teorisi şeklinde gösterilebilir.

Etkin ücret teorisinin temel vurgusu, ücretlerdeki artışların iki etki meydana getirmesi ile açıklanabilir. Birinci etki ücret artışlarının işgücünün ortalama verimliliği üzerinde olumlu bir etki yaratmasıdır. İkinci etkisi ise, zaman birimi başına ortalama işgücü maliyetlerini azaltmasıdır (Lindbeck & Snower, 2001, s. 3).

Etkin Ücret Teorisi, rekabetçi bir piyasada gönülsüz işler bulunmasına rağmen emek arzındaki fazlalığın ücretleri düşürmediği çelişkisini açıklamaktadır. Gönülsüz işsizliğin nedeni piyasa dengesini sağlayan ücret düzeyinin üzerinde oluşan ücretten kaynaklanmaktadır. Dengesizliği ücretleri düşürerek düzeltmek mümkün olsa da ücretler düşme yönünde katıdır. Çünkü emeğin niteliği ücretin artan fonksiyonudur. Diğer bir deyişle, ücretlerdeki düşüş emek üretkenliğini düşürür ve emeğin maliyeti artar (Ataman, 1998, s. 68).

İşgücü arz ve talebindeki değişmelerin incelenmesi için işverenler ile işçiler arasında belirlenen etkin düzenlemeleri analiz etmek gerekmektedir. Etkin Ücret Teorisi'nde firmaların işçi verimliliği hakkında asimetrik bilgiye sahip olmaları ve bu varsayım altında işçi verimliliğinin reel ücretin bir fonksiyonu sayılabilmesi mümkündür. Bu doğrultuda firmalar emek arz fazlası olsa da ücretleri aşağı çekmek durumunda işgücü verimliliğinin düşeceği (emeğin marjinal ürününün azalması) ya da maliyetlerin artabileceği kanısı ile ücretleri düşürmek istemeyeceklerdir. Firmalar işçilerine piyasa temizleme oranından daha yüksek bir ücret ödeme eğiliminde oldukları için daha fazla işçi çalışma arzusunda bulunacaktır ki bu durum daha fazla işsizlik ortaya çıkacağı anlamını taşımaktadır. Ancak işsizlik olmasına rağmen ücretler aşağı düşmeyecektir (Bilir, 2017, s. 199). Sonuçta yüksek reel ücretler, yüksek işsizlik oranlarını beraberinde getirir de işçinin motivasyon ve verimliliğini güçlendirerek firma kârını artırmış olacaktır. Üretimde, maliyetlerinden daha fazla artış meydana geleceği için firma kârlılığı artmaktadır (Hall & Lilien, 1979, s. 868).

Zımnî Sözleşme Teori'sinin temel varsayımı, işçilerin istihdam ilişkisini uzun vadeli bir bağlılık olarak görmeleridir. Bu teoriye göre; riske karşı işçiler (risk adverse) ve risk yansız (risk neutral) firmalar arasında kurulan bir emek sözleşmesi bulunmaktadır (Azariadis & Stiglitz, 1983, s. 3). İşçiler uzun dönemde riskten kaçınma ve sermaye piyasasına sınırlı erişime sahiptir. İşçiler gelir dalgalanmalarına karşı teminat olarak sigorta elde etmek isteseler de bu sigortayı

sigorta şirketlerinden temin edemezler; ancak işverenler riskten daha az kaçınırlar ve sermaye piyasasına eriştiklerinden daha fazla erişime sahiptirler. İşverenler, istihdam paketinin bir parçası olarak bir tür ücret ve iş sigortası sağlayarak istihdam güvencesi sunmaktadırlar. Bir diğer deyişle, istihdam paketinin bir unsuru olarak bu tarz bir sigorta teklifi ile işçileri kendilerine sigorta sağlayamayan bir firmadan ortalama daha düşük bir ücretle çekebilir (Stiglitz, 1986, s. 6). Bu modelde ücret katılığının sebebi işverenlerin, işçilerin risklerini üstlenerek zımni sigorta yaptırmasından ileri gelmektedir.

İşgücü piyasalarında işsizlik ve istihdam dinamiklerini açıklamada bir diğer yaklaşım ise İçerdekiler-Dışardakiler modelidir. Bu model ilk olarak Assar Lindbeck ve Dennis Snower tarafından ele alınmış, daha sonra Blachard ve Summers tarafından geliştirilmiştir.

Lindbeck ve Snower'ın İçerdekiler-Dışardakiler teorisi için geliştirdiği temel varsayımlar şu şekildedir (Lindbeck & Snower, 2001, s. 166-167):

- 1- Firmalar, çalışanlarına tamamen devredemeyecekleri işgücü devir maliyetleri ile karşı karşıyadır.
- 2- İçerdekiler ücret belirleme konusunda pazarlık gücüne sahiptir.
- 3- Yeni katılımcılar bir firmada yeterince uzun süre kalırlarsa, içerdekilerle aynı işgücü devir maliyetleriyle ilişkilendirilirler ve ücretler konusunda yeniden anlaşabilirler.
- 4- Firmalar istihdam kararlarını tek taraflı olarak alır.

Teorinin hareket noktası emek piyasalarındaki reel katılıkların sendika üyesi olan içerdekilerin belirlediği ücretler ile oluşmasıdır. Bu modelde içerdekiler, firmalar tarafından kovulma durumunda olduklarında yerine başka işçi alınması firma için daha maliyetli hale gelen ve kendisine çeşitli iş koruma önlemleri verilerek korunan çalışanlardır. Dışardakilerin bu türden güvenceleri yoktur. Onlar ya işsiz ya da iş güvenliği sunma noktasında çok az güven veren kayıt dışı sektörlerde çalışırlar (Sanfey, 1995, s. 255-275). İçerdekiler, yararlandıkları istihdam olanakları nedeniyle dışardakilerden daha ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. İçerdekilerin pazar gücünün kaynağı işgücü devir maliyetlerinden

kaynaklanmaktadır. Bir firmanın ücret görüşmelerinde içerdekiler ve dışardakiler olmak üzere iki alternatifi vardır. İşgücü devir maliyetleri bu alternatifler arasındaki ikame edilebilirlik derecesini belirler.

İşgücü devir maliyetleri; işe alma, işten çıkarma, firmaya özgü eğitim sağlama, emek piyasası araştırmaları gibi maliyetleri içerir (Lindbeck & Snower, 2001, s. 165). İşgücü devir maliyetleri dışarıdakileri tercih etmeme noktasında belirleyici bir rol oynamaktadır. İşletmeler içerdeki nitelikli işçileri, kendi teknik ve yöntemlerine göre yetişmeyen dışarıdakiler ile ikame ettiklerinde kendi çıkarları adına daha fazla maliyet yüklenmek istemezler. Bu nedenle içerdekilerin aldığı ücret, işsiz birinin kabul edebileceği ücretten daha yüksek olsa bile firmalar yeni işçi alma fikrini cazip bulmazlar (Sarıpek & Kesici, 2010, s. 33).

İçerdekiler-Dışardakiler teorisi, 1970'lerde yaşanan petrol krizinden sonra etkilerinin 1980'lerde görüldüğü yüksek işsizliği açıklamak için kullanılmıştır. Kriz nedeniyle emek talebinde azalma görüldüğünden, içerdeki deneyimli işçiler birbirleri ile çeşitli kontratlara girmişlerdir. Emek talebindeki azalmada iyileşme görüldüğünde ise, içerdekiler kendi refahlarını ençoklaştıracak ücretler belirleyip yüksek işsizliğin kalıcı olmasına yol açmışlardır (Melek, 1996, s. 47). İçerdekilerin -görevdeki işçiler- işsizlik durumundan bağımsız olarak ücret belirleme konusunda pazar gücüne sahip olmasının nedeni, şu anda istihdam edilmeyen dışardakilerin -diğer işçiler- ücret oluşumunu destekleyerek etkileyememesinden kaynaklanır (Graffland, 1992, s. 583).

İçerdekiler-dışardakiler modeli, modelin işgücü devir maliyetlerinin varlığı ile başladığı içerideki eğitilmiş işçinin yerine dışarıdaki eğitilmemiş işçinin ikamesinin mükemmel ikame olmadığı şeklinde özetlenebilir. İşçiler eğitim süreçlerinde kontrol sağladıkları için potansiyel olarak kendi yerlerine geçebilecek işçilerin düşük ücret ile çalıştırılmasına tepki göstermektedir (Sarıpek & Kesici ,2010, s. 33).

1.4.6. Post Keynesyen Yaklaşımda İstihdam Teorileri

Post Keynesyen yaklaşım Yeni Keynesyenler'den farklı yöntemler kullanmalarına rağmen zaman zaman benzer görüşleri savunmuşlardır. Ancak Yeni Klasiklerden kesin çizgiler ile ayrılmaktadırlar. Post Keynesyen modeli oluşturan

unsurlardan özellikle eksik istihdam sorunu önem taşımaktadır (Parasız, 1997, s. 335-341).

Post Keynesyenler, istihdam ve işsizlik düzeyinin belirlenmesinde efektif talep kavramının önemine değinmişlerdir. Kısa dönemdeki efektif talep dalgalanmalarının eksik istihdama yol açacağını ifade etmişlerdir. Gayri iradi işsizliğin nedeni olarak katı parasal ücretlerin görülemeyeceğini belirtmişlerdir. Post Keynesyenler, emek talebi ve reel ücret arasında sürekli bir negatif ilişkinin varlığını kabul etmemektedirler. Ücretler toplam talebin önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Buna göre ücretlerin düşmesi işsizliğin azalmasına yol açmamakta ve piyasaları temizlememektedir. Post Keynesyenlere göre ücretlerin azalması, toplam talebi azaltmaktadır ve bu durum ekonomik daralmaya neden olmaktadır (Germir, 2012, s. 47).

1.4.7. Marksist Yaklaşımda İstihdam Teorileri

Karl Marks tarafından ortaya atılan istihdam teorisinde işverenin işçiye sömürdüğü ve işçinin ücretinin tam olarak verilmediği varsayımı bulunmaktadır. Marks bunu “artık değer” kavramı ile ifade etmektedir. Artık değer emeğin kullanım değeri ile değişim değeri arasındaki farkı temsil etmektedir. Emeğin kullanım değeri, fiilen çalışıp ürettiği emektir. İşçi bu değer tamama sahip olamamaktadır. İşçiye ödenen ücret asgari geçim düzeyini karşılayabilecek kadardır. Bu durum ise emeğin değişim değeri olarak adlandırılır. Diğer bir deyişle, emeğin kendini yeniden üretebilmesi için satın aldığı malların değeridir (Biçerli vd., 2012, s. 26).

Marksist istihdam teorisi, emek piyasasında arz fazlalığı bulunduğunu kabul etmektedir. Dolayısı ile kapitalist sistemde işsizlik doğal bir parça olarak yer almaktadır. Bu teori emek arzı fazlasını “yedek işgücü ordusu” olarak tanımlanmaktadır. Emek arzının en temel kaynaklarını göçmen işçiler ile ev hanımları oluşturmaktadır. Burada belirtilen yedek işgücü ordusu ifadesi, ekonomik krizler ve teknolojik ve yapısal değişimlerin artması ile daha çok derinleşmektedir (Onaran, 2000, s. 199; Çolak & Kara, 2017, s. 261).

Marksist teori, işsizlik sorununun ekonomik sistem ile nüfus arasındaki ilişkiden kaynaklandığı ileri sürmektedir. Bunun sonucunda ise birbiri ile bağlantılı

olan, yedek işsizler ordusunu yaratan teknolojik işsizlik ve birikimin kaynağı olan kâr azalışı sonucunda oluşan işsizlik açığa çıkmaktadır (Germir, 2012, s. 19).

2. POST KEYNESYEN İKTİSAT VE EMEK PİYASALARI

İşsizlik, ekonominin genel görünümündeki temel performans ölçütlerinden birisini oluşturmakta olduğundan çeşitli makroekonomik değişkenler ile olan ilişkisine yönelik farklı teoriler ve hipotezler geliştirilmiştir. Bu noktada öne çıkan teorik çalışmalarında başında Phillips (1958) tarafından kuramsal çatısı oluşturulan Phillips eğrisi ve Okun (1962) tarafından geliştirilen Okun yasası yer almaktadır. Phillips eğrisi, enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişkiyi ele alırken; Okun yasası, çıktı ve istihdam (işsizlik) arasındaki bağlantıyı incelemektedir. İstihdam ve işsizlik sorunsalını analizinin merkezine koyan bir diğer yaklaşım ise emek talebinin heterodoks analizi çerçevesinde Post Keynesyen yaklaşımdır. Post Keynesyen yaklaşım, Keynes'in efektif talep teorisine dayalı olarak bir istihdam analizi yapmıştır. Bu analizde istihdamın birincil belirleyicisi ücret birimlerindeki özerk harcamalardır. Post Keynesyen yaklaşımın otonom harcamalara yaptığı vurgu, neo-klasik iktisatçıların istihdam analizlerinden farklılaşmasına neden olmuştur. Post Keynesyen iktisatçılar, ücret esnekliğini ve işgücü piyasası yapısal reformlarını tam istihdama giden bir yol olarak görmemekte, bunun yerine istihdamı mal piyasasındaki talep koşullarının bir yansıması olarak görmektedir. Bu nedenle, kapitalist ekonomilerin tam istihdama yönelik otomatik bir mekanizması olmadığı ifade edilmektedir. Post Keynesyen iktisatçılar, ücretlerin esnek olması durumunda (ücretlerde azalma) tüketim harcamalarında ve dolayısıyla toplam talepte azalmanın ortaya çıkacağına altını çizmektedir.

Post Keynesyen yaklaşıma göre, emek piyasaları gerçek bir piyasa olarak görülmemektedir. Bu nedenle emek talebi ve emek arzı reel ücret ile ilişkilendirilememektedir. Post Keynesyen istihdam teorisinin en önemli unsuru efektif taleptir. Post Keynesyenlere göre, işgücü piyasasında emek talebini belirleyen efektif taleptir. İşsizlik sorununa efektif talep yetersizliği neden olmaktadır. Bu konudaki amaç ise talep yetersizliğine çözüm bulmaktır. Çalışmanın bu bölümünde emek piyasaları Post Keynesyenler'in bakış açısı ile değerlendirilmiştir. Post Keynesyen yaklaşımın kökleri ve en temel özellikleri açıklanmaya çalışılmıştır.

2.1. Post-Keynesyen Teorinin Tarihsel Gelişimi

Keynes'in ekonomik analizlerine yeni bir bakış açısı getirerek günümüz ekonomik sorunlarına çözüm arayan paradigmalardan birisi Post Keynesyen yaklaşımdır. Post Keynesyen yaklaşım, kökenleri Keynes'in Genel Teori'sine kadar uzanan bir ekonomik düşünce okuludur ve en önemli temsilcileri Michał Kalecki, Joan Robinson, Nicholas Kaldor, Sidney Weintraub, Paul Davidson, Piero Sraffa ve Jan Kregel şeklinde gösterilebilir. Bu yaklaşımın temelini, kapitalist bir ekonomide ekonomik faaliyetlerin kendiliğinden dengeye gelerek tam istihdamın sağlanmasını ve tam kapasite kullanımını garanti eden yerleşik mekanizmalar olmadığı düşüncesi oluşturmaktadır.

Post Keynesyen ekonomi, Keynesyen yaklaşımın temel varsayımlarına karşı çıkmamakta; aksine Keynes'in Genel Teorisinde ve diğer tüm çalışmalarında olduğu şekliyle aynı kavramsal ve kuramsal çerçeveyi kullanmaktadır. 1970-1980 döneminde yaşanan bunalıma neo-klasik sentezin öngörülerinin neden olduğunu savunan bu yaklaşımın temsilcilerini birbirine bağlayan temel motivasyon; "Keynes'in gerçek dünyanın analizinde yeni mantıksal bir yaklaşımla devrim yarattığı inancıdır" (Savaş, 1997, s. 923). Post Keynesyen yaklaşım, denge fikrinden ziyade dengesizlik üzerine kurgulanmış; ana akım iktisadın temel varsayımlarını ve özellikle karşılaştırmalı statik denge yöntemini reddetmiştir (Hart & Kriesler, 2015, s. 321).

Post Keynesyenler, ekonomiyi bir bütün olarak ele alarak makroekonomik dinamikleri incelemektedir. Makroekonomik göstergelerin başında yer alan işsizlik ve istihdam sorunu, Post Keynesyen yaklaşımın en temel çalışma alanları arasında yer almaktadır. Post Keynesyen iktisatçılar, emek ve istihdam konusunda önemli çalışmalar yapmıştır. Yaklaşımın önemli temsilcileri arasında yer alan Joan Robinson, İstihdam Teorisinde Denemeler (Essays in The Theory of Employment) adlı kitabının ilk beş bölümünü, tam istihdam, emek hareketliliği, işsizlik sorununa çözüm, gizli işsizlik ve uzun vadede istihdam teorisine ayırmıştır. Yaklaşımın bir diğer temsilcisi olan Sidney Weintraub ise parasal ücretlerin belirleyicileri hakkında kapsamlı bir çalışma yaparak ücret farklılıkları teorisine ve endüstriler arasında emek dağılımına yönelik analizlerde bulunmuştur (King, 2002, s. 69).

"Post-Keynesyen" terimi ilk olarak Alfred Eichner ve Jan Kregel tarafından 1975 yılında yayımlanan "Post-Keynesyen Teori Üzerine Bir Deneme: İktisatta Yeni Bir Paradigma" (An Essay on Post-Keynesian Theory: A New Paradigm in Economics) adlı çalışmada kullanılmıştır. Keynes'in Genel Teorisinin tarihi olan 1936'dan sonra yürütülen ekonomik çalışmalara atfen kullanılan bir tanımlamadır.

Post Keynesyen Teori; John Maynard Keynes, Roy Harrod ve Michael Kalecki'nin teorileri ile geliştirilen ve farklılıkların bir bütünlük içinde ele alındığı geniş bir analitik çerçeve sunan bir sentezdir. Söz konusu sentezde *Keynes*, ekonomiyi makroekonomik büyüklükler arasındaki ilişkiler bağlamında ele almakta; *Roy Harrod*, ekonominin devamlı hareket halinde olduğu görüşünü ileri sürmekte; *Michael Kalecki* ise toplumdaki gelir bölüşümü ve fiyatlama sistemi arasındaki sıkı ilişkiyi kapital birikimi ve büyüme ile açıklamaktadır (Savaş, 1997, s. 921-922). Bu üç görüş etrafında şekillenen yeni bir sentez ile oluşumunu tamamlayan Post Keynesyen Teori, iktisat teorisini yeniden inşa etme girişimi olarak görülebilir. Post-Keynesyen ekonomi, ekonomik analizi gerçek ekonomik sorunlarla ilişkilendirerek sistemin nasıl çalıştığına dair net bir anlayış sunmayı amaçlar. Post-Keynesyen ekonominin teorik temeli, talebin kısa vadede olduğu kadar uzun vadede de önemli olduğuna, böylece rekabetçi bir piyasa ekonomisinin tam istihdama yönelik doğal veya otomatik bir eğiliminin olmadığına dayanan efektif talep ilkesidir (Arestis, 1996, s. 112).

1970'li yılların başına kadar Post Keynesyen yaklaşım, Neo-Keynesyen düşünce olarak da ifade edilmiştir. Marjinal verimlilik teorisine dayanan neoklasik gelir dağılımı modeline alternatif olarak Kaldor-Pasinetti büyüme dağılım modelleri ile tanınmaya başlamıştır. Post Keynesyen okulun temel amacı, Joan Robinson öncülüğünde, Keynesyen analizi sermaye birikimi ve uzun dönem perspektifleri ile genişletmektir (Faccarello & Kurz, 2016, s. 439).

Post Keynesyen ekonomi, geniş ve farklı düşünceler topluluğuna sahip olup farklı iktisat okulları ile etkileşim halindedir. İncelediği konular açısından zengin bir içeriğe sahiptir. Ortaya çıktığı dönemden günümüz temalarına uzanan kapsamlı bir iktisat teorisi olarak önemli bir ilerleme göstermiştir. Temelinde Keynes-Kalecki kökleri ile devamlılık göstererek kendisini güncelleyen eleştirel bir analizdir

(Cömert, 2019, s. 6). Tablo 2.1, Post Keynesyen iktisadın yıllar itibari ile çalıştığı konuları ele almaktadır.

Tablo 2.1: Post-Keynesyen Teorinin Tarihsel Gelişimi

Zaman Aralığı	Çalışılan Konular
1930-1940	Keynes'in Genel Teorisi, Makro ekonomi anlayışının değişimi (İşsizlik ve ticaret döngüleri, çıktı ve istihdamın belirlenmesi), Kaleckiye tartışmalar (artan risk prensibi, reel ücret, kâr teorisi), Keynes ve Kalecki'nin efektif talep ilkesine dayanan makro ekonomi devrimi
1950-1960	Cambridge büyüme ve bölüşüm teorileri, efektif talep teorisini uzun döneme uyarlamasına ilişkin çalışmalar, Kaldor'un çalışmalarıyla ilişkili ilk nesil Keynesyen sonrası dağılım ve büyüme modellerinin ortaya çıkması, Cambridge sermaye tartışmaları
1970'ler	Firma teorisi, fiyat teorisi, Cambridge Ekonomi Dergisi (1977) ve Post Keynesyen Ekonomi Dergisi (1978)
1980-1990	Metodoloji, ekonomik düşünce tarihi, Kalecki'nin Post Keynesyen dağılım ve büyüme modelleri, içsel para teorisi, finansal istikrarsızlık hipotezi.
2000'ler ve sonrası	Cari dönem, özellikle dağıtım ve büyüme, makroekonomik politika analizi ve ekonomik politika rejimlerinin analizi alanında uygulamalı ve Ekonometrik çalışmalar, finansal istikrarsızlıklar, ekonomik politikalar, küreselleşme

Kaynak: Cömert, M. (2019). Post Keynesyen Teoriyi İleri Taşımak: Güncel Tartışmalar ve Alternatif Öneriler. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 74(1), s. 40.

Post Keynesyen teorinin ortaya çıkışı ve gelişimi zengin bir tartışma alanı oluşturmaktadır. Bu düşüncenin başlangıcının Keynes'in Genel Teorisi'ne dayandığı öne sürülse de tarihsel aralığı Genel Teori öncesine dayandırılabilir. Tablo 2.1'de ifade edildiği gibi, 1930'lardaki iktisadi değişimler Keynesyen ekonomiyi yansıtmaktadır. 20. yüzyılda, Post Keynesyen ekonomi, büyüme ve bölüşüm teorileri ile ilerleyerek efektif talep konusunu ele almıştır. 2000'li yıllarda küreselleşme, finansallaşma ve kriz konularına ağırlık verilmiştir (Cömert, 2019, s. 38).

Post Keynesyenler, neoklasiklere karşı gösterdiği farklı düşünce yaklaşımı ve ekonomiye yeni bir metodoloji getirmesi ile neoklasiklerden farklılık göstermektedir. Eichner ve Kregel, Post-Keynesyen'ler ile Neoklasik düşünce arasındaki farklılıkları tablo 2.2'de karşılaştırmıştır.

Tablo 2.2: Post Keynesyen Teori ve Neoklasik Teori Karşılaştırması

KONU	POST-KEYNESYEN TEORİ	NEOKLASİK TEORİ
Dinamik Özellikler	Belirli bir uzun dönem büyüme hızı ötesinde devresel dalgalanmalar olacağını öne sürerler.	Büyüme hızının ya sabit bir hız ile olacağını, ya da hiç büyüme olmayacağını öne sürerler. Bu büyüme yolundan sapmalara (geçici olanlar hariç) piyasa mekanizmasının izin vermeyeceği savunulur.
Gelir Bölüşümü	Kurumsal faktörler, ücret ve kar payları arasında tarihsel bir gelir bölüşümü belirler. Bu gelir bölüşümünde değişimler, büyüme hızındaki değişimlerden kaynaklanır.	Gelir bölüşümü değişken faktör girdileri ve bu girdilerin marjinal produktiveleri tarafından belirlenir.
Mevcut Enformasyon Miktarı	Geçmiş bilinir, ancak gelecek belirsizdir.	Her türlü olay ile ilgili tam bilgi mevcuttur.
Analizin Tam Olması İçin Gerekli Koşullar	Tasarruf-yatırım eşitliği sağlanmalıdır.	Bütün piyasalarda arz talep eşitliği sağlanmalıdır.
Mikro Ekonomik Temel	Önemli ölçüde monopolistik eğilimler içeren eksik rekabet piyasaları vardır.	Bütün birimlerin fiyat alıcısı olarak işledikleri tam rekabet piyasaları yer alır.
Teorinin Amacı	Gerçek dünya ekonomisi ampirik analizler ile açıklamaktır.	Eğer gerçek dünya kurulan modele benzerse sosyal optimalitenin nasıl sağlanacağını göstermeyi amaçlar.

Kaynak: A. S. Eichner & Kregel, J.A. (1975). An Essay On Post Keynesian Theory: A New Paradigm In Economics. *Journal Of Economic Literature*, 13(4), s. 1309; Savaş, V.F. (1997). *İktisadın Tarihi*. İstanbul: Avcıol Basım. s.948-949.

Post Keynesyen teori, temel olarak neo-klasik iktisadın eleştirisi üzerine kurulmuştur. Bu nedenle Post Keynesyen iktisadın önemli özelliklerinden biri, neoklasik akımı eleştiren tutumdur. Post Keynesyen iktisatçıları birleştiren ana unsurun, ana akım iktisadı reddetmeleri olduğu ileri sürülmüştür (Arestis, 1996, s. 112). Post Keynesyen iktisadın bu eleştirel yönünün klasik düşüncenin hâkim olduğu üniversitelerdeki öğretilerin Keynesyen yaklaşımdan sapmaya neden olmasından kaynaklandığı ileri sürülmüştür. Post Keynesyen iktisadın temel inceleme alanları Klasiklerin ilgilendiği alanları da kapsayacak ölçüde geniştir. Dolayısı ile bu yaklaşım, Klasik iktisada hem bir alternatif hem de Keynesyen yaklaşım tarafından ele alınmayan konular üzerinde de duran yeni bir paradigmadır (Eichner & Kregel, 1975, s. 1293; aktaran Mıhçı, 1995, s. 156).

Post Keynesyen iktisadın en önemli temsilcilerinden Joan Robinson'a göre; ekonomik analizinin doğasında istikrar bulunmaktadır, ancak bu durum büyüyen ve değişen ekonomilerde her zaman gözlemlenememektedir. Bunun yanı sıra, reel dünyanın gerçekliklerinin ders kitaplarındaki teorik çerçeveden çok uzak olduğu

ve mükemmel (tam) rekabet dünyasının çok kolay gerçekleşmesinin beklenmediği ifade edilmiştir (Hort & Pressman, 2001, s. 3).

2.2. Post Keynesyen Yaklaşımın Temel Özellikleri

Post Keynesyen yaklaşım, Klasik iktisadın temel varsayımsal çerçevesini kabul etmemekte ve ana akım iktisadın analitik temellerine eleştirel bir yaklaşım sunarak özellikle son yıllarda oldukça işlevsel bir gelişme içerisinde (Davidson, 1990, s. 298).

Post Keynesyen yaklaşım, reel ekonomik sorunlarının anlaşılmasına olanak sağlayan bir yaklaşım olarak görülmektedir. Bu anlamda ana akım paradigmayı kendi koşullarına göre ele alan bir sistemdir. Post Keynesyen yaklaşımın dört karakteristik özelliği şu şekilde belirtmiştir (Fontana & Gerrard, 2006, s. 12):

- 1- Mantıksal zaman yerine tarihsel zamana dayalı bir büyüme teorisi,
- 2- Ekonomik genişleme oranına bağlı olarak gelir dağılımına ilişkin bir açıklama,
- 3- Kredi yatırım teorisi,
- 4- Önemli tekелci unsurlara sahip kusurlu piyasalara dayanan mikro ekonomik bir bakış açısı.

Post Keynesyen iktisat, kıt kaynakların sonsuz ihtiyaçlara tahsis edilmesine yönelik bir çerçeve sunmamaktadır. Bunun yerine, ekonomik sistemlerde ortaya çıkan toplumsal fazlalığı üreterek, dağıtarak ve kullanarak zaman içerisinde çıktının nasıl arttırılabileceği yönelik gerçek ekonomi varsayımlarına dayalı bir analiz yapmaktadır. Bu noktada farklı yaklaşımları bir arada bulundurdıkları için birleştirici bir tema sunmaktadır. Bu birleştirici temada özellikle, ekonominin dinamik bir tarihsel süreç olarak ele alındığı ve belirsizlik, dağıtım sorunları, efektif talep ilkesi gibi unsurların ekonomik ilişkilerde önemli bir yeri olduğunun altı çizilmiştir (Lawson, 1994, s. 504).

2.2.1. Efektif Talep

Efektif talep, Keynes'in Genel Teorisi'nde (1936) olduğu gibi, Post Keynesyen analizin de bel kemiğidir. Keynes, modern ekonomideki temel sorunun karşılaşılabilecek kaynak kıtlığından ziyade talep kıtlığı olduğunu öne sürmüştür. Diğer bir deyişle, modern kapitalist ekonomilerde arz kısıtlamalarının olduğu kabul edilebilir ancak çıktı genellikle efektif talep ile sınırlıdır (Arestis, 1996, s. 112). Efektif talep ilkesi, ücretle işçi çalıştırma kararlarını efektif talebin alternatif noktaları ile ilişkilendiren bir istihdam işlevi olarak ele alınmaktadır. Keynesyen analizin günümüzün küresel işsizlik sorunuyla ilişkili olduğunu göstermek için efektif talep modelinin incelenmesi gerekmektedir (Davidson, 1998, s. 817).

İstihdam ve işsizlik ile ilişkilendirilen efektif talep ilkesi, alternatif işçi işe alım kararları ile bağlantılıdır (Davidson, 1999, s. 437). Neo klasik yaklaşıma göre işsizliğin sebebi, ücretlerin esnek olmamasıdır. Post Keynesyenler ise esasında Keynes'in de savunduğu gibi, işsizliğin asıl sebebini efektif talep eksikliğine bağlamaktadır ve talep yetersizliğinin nasıl giderileceğini çözümlemeyi hedeflemektedir.

Post Keynesyen yaklaşıma göre, bir üretim ekonomisinde maddi getirilerin (para vb.) sürdürülebilirliği ile ilgili önemli sorunlar olabilir. Bir ekonomide maddi getiri elde edilmeden, tasarruftan bağımsız bir yatırım işlevi hayal etmek oldukça zordur. Bu durum “efektif talep” ilkesi ile ilişkilendirilmiştir. Ortodoks modern makro modellerine bakıldığında, nominal büyüklüklere ve paraya ihtiyaç duyulmadığı görülmektedir.

Post Keynesyen bakış açısının talep yönlü olma özelliği, bu ekolün temel yapı taşlarından birisidir. Post Keynesyen istihdam teorisi; Keynes ve Kalecki'nin¹ emek-istihdam talebinin ürün pazarlarında belirlenen etkin bir talep noktasından

¹ Genel Teori'nin ilk baskısında Kalecki'den hiç bahsedilmemesi, muhtemelen Polonya dışında bilinmeyen bir iktisatçı olmasından dolayıdır. Kalecki'nin kendi istihdam analizi Marx'tan başlamaktadır. Bu nedendir ki Kalecki'nin sisteminde, işçiler ve karşılarında yer alan kapitalist sınıf arasındaki gelir dağılımı mücadelesi ve ekonomik ilişkilerin ana belirleyicisi olan üretimdeki rolleri vurgulanmaktadır. Kalecki Keynes'in aksine düşük gelir sınıflarının yaşam kalitesi üzerindeki etkileri için gelir dağılımı ile ilgilenmiştir. Harcourt & Riach, 1997, s. 219-227). Kalecki'nin analizi, hem klasik-marksist iktisat ile hem de Keynesyen görüş ile yakınlık göstermektedir. Klasik düşünce ile bölüşüm sorunlarını benzer bir şekilde ele almaktadır. Keynes ile olan benzerliği ise efektif talep ilkesinden kaynaklanmaktadır. Kalecki, bölüşüm ve efektif talep unsurunu birleştirerek bir bütünlük sağlamıştır (Özel, 2004, s. 2).

türetilen ‘‘Efektif Talep’’ ilkesinden doğmaktadır. Joan Robinson, bir ifadesinde, Keynes ve Kalecki’nin birbirine temas etmeksizin aynı çözüm yolunu buldukları düşüncesine yer vermektedir. Bu çözümden kasıt ‘‘efektif talep’’ ilkesini başlangıç noktaları farklı olan iki teorisyenin de keşfetmesidir. Ancak bu entelektüel başlangıcın diğer önem taşıyan kısmı, tam istihdamı garanti edebilecek bir piyasa mekanizması olmadığını konusunda benzer görüşlere sahip olmalarıdır (Davidson, 2000, s. 3).

Kalecki’ye göre; firmalar arasındaki rekabet farklı derecelerde. Bu nedenle konjonktür analizi farklı ekonomik sektör ve sınıflar açısından değerlendirilmektedir. Kalecki toplumsal ilişkilerin üretimdeki önemine dikkat çekmekte ve sosyal sınıf analizi yapmaktadır. Kalecki’ye göre; ekonominin çalışmasını sağlayan ve yatırım harcamalarına yön veren faktör beklentilerdir. Beklentilerin değişmesi de kararsızlıklara yol açabilmektedir. Neo-klasik iktisatçıların aksine Kalecki’ye göre monopol derecesi, ücret ve kârlar arasındaki gelir dağılımının nasıl yapılacağını belirler. Monopol derecesi aynı zamanda ne kadar firmanın fiyat oluşturacağına da etki etmektedir. Böylelikle gelir dağılımının talebe etkisi anlaşılmaktadır (Holt & Pressman, 2001, s. 3; aktaran Esen & Yıldırım, 2019, s. 389).

Devletin ekonomik hayattaki varlığının belirlenmesinde ve maliye politikasının şekillenmesinde etkin olan Keynesyen paradigma, efektif talebi artırmaya yönelik politikalara önem vermiştir. Bu politikalar eksik istihdam düzeyinde olan ekonomilerde milli geliri ve istihdam düzeyini doğrudan etki altına almaktadır. Genel Teori’nin 3. bölümde yer alan ve kendi tanımı ile ‘‘*toplam talep eğrisinin toplam arz eğrisini kestiği noktadaki talep*’’ şeklinde ele alınan efektif talep; Tobin’in ifadesinde, ‘‘*Genel Teorinin en önemli yeniliği*’’ olarak belirtilmektedir (Davidson, 1998, s. 817; Hartwig, 2007, s. 725).

2.2.2. Tarihsel Zaman

Tarihsel zaman kavramı (historical time), gerçek dünyada iktisadi faaliyetlerin nasıl geliştiğini anlamak için gereken süreci ifade etmektedir (Kutlu & Horvath, 2017, s. 101). Tarihsel zaman kavramının önemi hem Keynes’in Genel Teori’sinde hem de Post Keynesyen iktisatta görülmektedir. Keynesyen gelenek,

mevcut ekonomik faaliyetlerin belirsiz bir gelecek ve değişmeyen bir geçmiş arasında olduğu düşüncesindedir. Tarihsel zamanın önemli olduğu fikri teorik olarak Keynesyen ekonomi içerisinde uzun ve saygın bir geçmişe sahiptir. Post Keynesyen yaklaşım, tarih bağlamında zaman içerisinde genişleyen bir ekonomik sistemin tasviriyle ilgilenerken diğer ekonomik analiz türlerinden farklılık göstermektedir. Değişiklik gerektiren mevcut kararlar hem geçmiş hem de geleceğe ilişkin beklentilerden etkilenmektedir. Dolayısı ile sadece zaman değişim oranlarını analize dâhil etmek gerekmez; bu durum da dikkate alınmalıdır (Eichner & Kregel, 1975, s. 1294).

Post Keynesyenler, ekonomiyi insanların ihtiyaçlarını karşılamak için organize olmuş bir bütün olarak görmektedir. Tarihsel zaman kavramı bu grupların davranış sürecine odaklanmaktadır. Onlara göre; geçmiş değiştirilemez, gelecek ise belirli değildir. Dolayısı ile hem geçmiş hem de gelecek şimdiki zaman üzerinde etkilidir. Bu nedenle yapılan analizlerde tarihsel süreç göz ardı edilmemelidir. Eğer tarihsel süreç dikkate alınmazsa, gerçek dünya dışlanmış olarak görülmektedir (Esen & Yıldırım, 2020, s. 149). Ekonominin tarihsel zaman içerisinde var olduğu düşünüldüğünde zamandaki her nokta birbirinden farklılık göstermektedir. Bu noktaların bazıları gerçekleşen, bazıları da gerçekleşmeyen belirsizlik içinde alınmış olan kararların tarihsel zamandaki yerini oluşturmaktadır (Mihçı, 1995, s. 156-157).

Hyman Minsky, finansal istikrarsızlık hipotezinde, tam belirsizlik durumu altında finansal yapının yatırımlara olan etkisini belirten iş çevrimi analizinde, zaman kavramına duyulan ihtiyaca önem atfetmektedir. Çünkü iş çevriminin oluşabilmesi için belirli bir sürece gereksinim duyulmaktadır. Minsky finansal istikrarsızlık hipotezinde, tek bir zaman diliminin birbirinden ayrılamayacağını ve zamanın geri döndürülemeyeceğini ifade ederek Post Keynesyen yaklaşımın belirsizlik ve tarihsel süreç ilkesini vurgulamaktadır (Doruk & Şahintürk, 2019, s. 114).

Ekonomik faaliyetler, belirli bir zaman süresinin sonunda yapılmaktadır. Üretimin gerçekleşmesi, yatırım malları ve dayanıklı tüketim mallarının kullanılabilmesi için belirli bir zaman süresinin geçmesi gerekmektedir. Bu işlemler, üretim ve tüketim faaliyetleri, geriye dönüşü olmayan eylemlerdir. Geçmiş

bilindiği halde geleceğin belirsiz olması zaman kavramının asimetrik bir değişken olduğunu göstermektedir. Keynesyen yaklaşım, zaman kavramına önem vermiş ve bu kavramı ekonomik olayların merkezi haline getirmiştir. Neo-klasik yaklaşım ise Keynesyen modeli genel denge kavramı ile açıklamaya yönelerek ekonomik faaliyetlerin zaman boyutunu ihmal etmiştir (Savaş, 1997, s. 923). Tarihsel zaman kavramı şimdiki zamanda yaşanan olayların geçmiş ile bağımlı olduğuna dikkat çekmektedir. Gerçek bir ekonomide geçmişte yaşanan olaylar şuanaki kararlara etki etmektedir.

Post Keynesyen modelin metodolojisi, tarihsel zamanı kuramsal olarak ele almanın sonuçlarını vurgulamaktadır. Joan Robinson ve Nicholas Kaldor gibi önemli isimler tarihsel zaman kavramını ile ilgilenmişlerdir. Robinson'a göre; insan hayatı tarihin dışında mevcut değildir ve hiç kimse kendi gelecekteki davranışının doğru öngörüsüne sahip değildir (Hart & Kriesler, 2015, s. 322).

2.2.3. Belirsizlik ve Beklentiler

Keynesyen yaklaşımdaki temel önermelerden birisi de geleceğin belirsiz, geçmişinde tekrarının olmamasıdır. Genel Teori'de belirsizliğin olasılık hesapları ile giderilemeyeceği ifade edilmektedir. Post Keynesyen yaklaşımda geleceğin belirsiz olduğu kabul edilmektedir (Williams & Findlay, 1986, s. 33; aktaran Yavaşca, 2010, s. 35). Post Keynesyenler belirsizlik hakkında farklı bir bakış açısı geliştirmiştir. Buradaki olasılık dağılımları belirsizlik altındaki gerçek dünya davranışını anlamının temeli değildir. Bu analize göre; bugün yapılan seçimlerin gelecekte ortaya çıkan sonuçlarına yönelik *gerçek* belirsizliğin olduğu pek çok durum karşımıza çıkmaktadır. Gerçek belirsizlik durumlarında karar verici mekanizmalar, kaynakları harcarken gelecekteki beklentiler ile istatistiksel açıdan güvenilir olmayacağını düşünmektedir. Post Keynesyen bakış açısı ile bakıldığında, karar vericilerin gelecek hakkında bir fikre sahip olamadıkları belirsiz bir durumda, alternatifler arasında seçim yapmaktan kaçınılabileceği ifade edilmektedir (Davidson, 1999, s. 263).

Ana akım iktisat düşüncesine göre; toplam ürün ve istihdam denge seviyesini işgücü piyasa koşulları belirlemektedir. Ana akım iktisadın arz yönlü bakış açısının iki temel sonucu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Say Yasası'dır. Başka bir

ifadeyle, iktisat yazınında bilinen tanımı ile her arz kendi talebini yaratır görüşüdür. Diğer sonuç ise paranın yansızlığıdır. Bu sonuçlar hem toplam çıktının hem de parasal şartların makroekonomik dengenin oluşumunu belirlerken bağımsız bir rolde olmadığına işaret etmektedir. Keynesyen yaklaşımda bu durum reddedilir. Aslında bu sonuçlar, toplam üretim ve istihdamın belirleyicisi olarak belirsizliğin etkileri ve istem dışı işsizliğin temel nedeni olarak kabul edilmektedir (Fontana & Gerrard, 2004, s. 621).

Bireyler her şeyi tamamen bilme yeteneğine sahip değildir. Bilgi edinseler bile bunu yapma kapasiteleri sınırlıdır. Bilginin karmaşık olması ve zihnin hesaplama yeteneğinin sınırları bireylerin çok sayıda muhtemel olasılık ile başa çıkmasını zorlaştırır. Bu nedenle belirsizliğe neden olan sonuçlar kısıtlanmış olmaktadır. Post Keynesyen ekonomi için belirsizliğin temeli, ergodik ve deterministik olmayan bir dünyaya dayanmaktadır (Arestis, 1996, s. 117). Ergodik sistem, gelecek zamandaki olayların güvenilir bir şekilde tahmin edilmesinde, geçmişe ve şimdiki zamana ait sonuçları kullanmaktadır (Esen & Yıldırım, 2010, s. 77). Bu nedenle Post Keynesyen ekonomi Neo-klasik ergodik yapıdan ve Yeni Keynesyen² görüşten farklılaşmaktadır.

Post Keynesyen yaklaşımda beklentilerin önemi büyüktür. Onlara göre geleceğin belirsiz olması, bireylerin alacağı kararlarda geleceğe ait beklentilerin etkisini ortaya koymaktadır. Her bireyin geleceğe yönelik tahminleri birbirinden farklıdır. Bu nedenle bireylerin alacağı kararlar da birbirinden farklı olmaktadır. Post Keynesyen teorisyenlere göre, ekonomik gelecek fertler tarafından keşfedilmemekte aksine koşulları yaratılmaktadır. Neo-klasik teoride ise kararlar bir zaman anında alınmaktadır. Bu düşüncede bireyler hata yapmazlar. Hata yapmaları imkânsız olduğundan dolayı piyasaların genel denge yaklaşımına göre *bireylerin yanılmazlığı* varsayımı geçerli olmaktadır. Neo-klasik teoride ise hata yapılmamakta ve kaynaklar optimal dağıtılmaktadır (Savaş, 1997, s. 924). Böylelikle neoklasik bir dünyada ekonomi, insanın dolaylı olarak yanılabilir olabileceğini reddetmektedir. Çünkü bu sistemde hata olasılığını kabul etmek, piyasa fiyatları yolu ile genel denge çözümüne (insanın plan ve beklentilerini

²Yeni Keynesyenler belirsizlik konusunda Ortodoks görüş ile paralellik göstermektedir. Bu görüşe göre hem bilgi asimetrisi hem de geleceğin belirsizliği hesap edilebilmektedir. Belirsizliğin mümkün olabileceğini ancak bunun bir sorun olmadığını ifade ederek belirsizliğin üstesinden gelinebileceğini varsayarlar (Yavuz & Tokucu, 2006, s. 148).

kontrol edebildiği) gerek kalmadığı anlamına gelmektedir (Davidson, 1990, s. 286).

Keynesyen ve Post Keynesyen yaklaşımın kullandığı belirsizlik ölçülebilir değildir. Buna karşın Tobin, yatırım-belirsizlik ilişkilerini açıkladığı “q teorisi”nde belirsizlik kavramını ölçülebilir riske dönüştürmüştür. Post Keynesyen yaklaşıma göre, risk ve belirsizlik kavramları aynı anlamı taşımamaktadır. Buna rağmen Tobin bu kavramları aynı anlamı taşıyormuş gibi kabul etmektedir (Holt & Pressman, 2001, s. 53). Keynesyen yaklaşımda risk ve belirsizlik ayrımı kısa vadeli ve uzun vadeli beklentiler arasında biçimlenmektedir. Bunun anlamı kısa vadeli beklentilerin firmaların günlük olarak üretim ve istihdam süreci ile ilgili olmasıdır. Başka bir ifadeyle, sürekli günlük süreç takip edilmektedir. Uzun vadeli beklentiler ise işletmelerin yatırım kararları ile ilgilidir. Bundan dolayı, uzun vadeli beklentiler gelecek döneme dayanmakta ve günlük revizyon süreci ile bağlantılı olmamaktadır. Daha belirgin bir ifadeyle, risk kavramı tekrar edebilir olayları kapsamaktadır. Bu bağlamda tekrarlanan olayların olasılık hesabı yapılabilir. Ancak belirsizlik varsa olayın tekrarlanıp tekrarlanmayacağı bilinmemektedir. Dolayısı ile olasılık hesabından söz edilememektedir (Fontana & Gerard, 2004, s. 626; aktaran Tokucu, 2012, s. 193).

2.2.4. Piyasa ve Fiyat Mekanizması

Post Keynesyen yaklaşımın Keynesyen modeli geliştirirken katkıda bulunduğu alanlardan biri de ekonomik faaliyetleri mikro düzeyde incelemeleridir. Post Keynesyen yaklaşımda ekonomiyi oluşturan firmalar, Alfred Eichenher’in “megacorp”³adını verdiği işletme tipleri olarak bilinmektedir. Modern ekonomi megacorp olarak nitelendirilen bu dev oligopol firmalar tarafından temsil edilmektedir. Megacorp’un büyüklüğü onun satışlarını ve piyasa gücünü etkilemektedir. Alfred Eichner, bu büyük şirketlerin karakteristik unsurlarını oligopol yapısına dayandırmaktadır ve bu nedenle masrafların üzerine bir kâr marjı

³Jan Kreger, Keynes’in parasal analizini Cambridge’in büyüme ve dağıtım üzerindeki katkıları ile bütünleştirerek çok önemli bir girişim sağlamıştır. Bundan kısa bir süre sonra kurumsal kapitalizmde Post Keynesyen bir fiyat teorisinin eksikliği dile getirmiştir. Bu eksiklik megacorp teorisine götüren Eichner’in katkılarının ana teması olacaktır (Fontana & Gerrard, 2006, s. 11).

(mark-up) ekleyerek kâr uzun süre sürdürebilmeyi hedeflemektedir (Savaş, 1997, s. 925).

Post Keynesyenler fiyatların belirlenmesi ile ilgilenerek mark-up fiyatlama modelini kullanmışlardır. Mark-up fiyatlama birim maliyetler üzerine kâr marjı koyulması ile elde edilmektedir. Mark-up fiyatlama, Kalecki yanlı mark-up fiyatlama olarak da adlandırılır. Kalecki'ye göre kapitalist ekonomide oligopolistik sektör için maliyeti fiyatlar belirlemektedir. Eksik rekabet içerisinde bulunan piyasa ve sektörler arasında fiyatları belirleyen maliyet yapıları birbirinden farklıdır. Firmalar kısa dönemde kendi talep ve maliyet fonksiyon yapılarını bilgi eksikliği nedeni ile tam olarak bilemezler. Bu nedenle firmalar kâr maksimizasyonu oluşturmazlar (Esen & Yıldırım, 2010, s. 79).

Alfred Eichner *Megacorp ve Oligopol Makro Dinamiğin Mikro Temelleri* (*The Megacorp and Oligopoly Micro Foundations of Macro Dynamic*) adlı kitabında, ABD ekonomisinin önemli oligopol sektörlerinde fiyatların nasıl belirlendiğini konu edinmektedir. Çalışmada, oligopol fiyatlarının büyüme ve istikrarı hangi yönde etkilediği konusu da incelenmektedir (Swann, 1977, s. 362). Alfred Eichner, kitabında megacorp'ların üç temel özelliğini ele almaktadır. Bunlardan birincisi, yönetim ve mülkiyetin birbirinden ayrılmasıdır. Bu şekilde etkili bir karar verme gücü sağlanmaktadır. Megacorp'ların ikinci özelliği, üretimin çoklu tesislere ayrılmasıdır. Bu tesislerin faktör katsayıları teknolojik ve kurumsal sınırlar sebebi ile sabittir. Alfred Eichner tarafından vurgulandığı üzere, maliyet eğrileri geleneksel analizden farklı olarak U şeklinde değildir. Öncelikle sabit ortalama maliyetler mevcut iken tam kapasiteye geçildikten sonra ise artan maliyetler ile karşılaşmaktadır. Üçüncü özellik, fiyat liderliğidir. Bu durumda megacorp fiyat alıcı değildir. Fiyatı belirleyendir ve belirlediği fiyattan satın alacağı miktara bakmaksızın satış yapmaktadır. Başka bir ifadeyle, miktar ne olursa olsun oluşturduğu fiyattan satış yapmaktadır. Bu özellik megacorp'un hâsılat eğrisi ile ilişkilidir (Yıldırım & Esen, 2010, s. 82).

Post Keynesyen iktisatçılar, sınıflar arasındaki bölüşüm çatışmasından dolayı enflasyon oluştuğunu düşünerek enflasyon ile gelir dağılımı arasında ilişki kurmuşlardır. Mal piyasasında reel ücretler, fiyatlar genel düzeyinin seyrine göre değişim göstermektedir. Nominal ücretleri dışsal olarak belirleyen ise kurumsal

faktörlerdir. Nominal ücretler artarsa (işgücündeki bölüşüm payını artırmak için), firmalar, ürün fiyatlarını artırarak reel ücretleri değiştirebilir. Bunun nedeni ise sermaye sahiplerinin kârı sabit tutmak ve yatırımların finansmanını sağlamak istemeleridir (Mihçı, 1995, s. 162). Mark-up fiyatlama bu noktada söz konusu olmaktadır. Çünkü Post Keynesyen modelde ürün fiyatları bu yöntem ile belirlenmektedir. Eksik rekabet koşulları mark-up fiyatlama yönteminin seçilmesinin ana nedenidir. Bu yöntemde belirli bir maliyet üzerine kâr marjı eklenerek fiyatlar belirlenmektedir. Post Keynesyen yaklaşımın bu önermesinden tam rekabet koşullarında $MR=MC$ (Marjinal Gelir= Marjinal Maliyet) eşitliği de reddedilmiş olmaktadır. Eksik rekabet piyasalarında fiyat, marjinal hasılatın, marjinal maliyete eşit olduğu noktada belirlenmemektedir.

Michał Kalecki, Neo-klasik yaklaşımdan farklı olarak tam rekabet piyasalarından ziyade eksik rekabet koşullarında fiyatların oluşum sürecini ele almaktadır. Kalecki'nin fiyat analizine göre, firmalar marjinal maliyetlerini hesaplamayı masraflı ve zor bir durum olarak görmektedirler. Eksik rekabet ve eksik kapasitede çalışan sınaî ürün üreten firmalarda ortalama değişken maliyetler tam kapasite kullanımına kadar sabit kalmaktadır. Bu durumda ortalama değişken maliyetler kolaylıkla bilinebilmektedir⁴ (Özel, 2004, s. 7).

2.2.5. Kurumların Önemi

Post-Keynesyen iktisat, ekonomik, sosyal ve politik kurumlara oldukça önem vermektedir. Kurum kavramı, neo-klasik genel denge teorisindeki piyasa, fiyat esnekliği ve rekabet kurumu gibi sınırlı bir alanda olmayı ekonomik, sosyal ve politik çerçevedeki tüm alanı kapsamaktadır. Post-Keynesyen yaklaşıma göre kurumsal yapı, insan davranışlarının şekillenmesinde oldukça önemlidir. Bu yaklaşımda, bir bireyin davranışından ziyade kolektif davranışa vurgu yapılmaktadır. Söz konusu eğilim, insan davranışının her zaman bireysel olduğu ve kurumların etkisinden bağımsız olduğu neo-klasik görüşle keskin bir tezat içindedir. Bu nedenle ekonominin işleyiş dinamiklerinin temellerini anlamının kolektif insan

⁴Michał Kalecki, firma için kâr marjını fiyatın ortalama değişken maliyete eklenerek bulunduğunu ifade eder. Böylece firma fiyat belirlerken ortalama değişken maliyetleri ve ayrıca diğer firma fiyatlarını da dikkate almalıdır (Özel, 2004, s. 7).

davranışını şekillendiren ve etkileyen kurumları anlamaktan geçtiği ifade edilmektedir.

Kurumsal yapıya verilen önem, neo-klasik genel denge teorisindeki kurumsal yapı vurgusundaki yetersizliktir. Genel denge teorisi, kurumların mal ve finansal piyasalar üzerinde etkili olmadığı argümanına dayanmaktadır. Diğer taraftan, geleceğin belirsiz olduğu gerçek bir ekonomi dünyasında, ekonomik ve politik kurumların etkili olduğu açıktır. Ayrıca, ekonomik sonuçların ortaya çıkmasında ve şekillenmesinde kurumların rolü bulunmaktadır (Yıldırım & Esen, 2020, s. 151). Özellikle parasal kurumlara verilen önem, bu süreçte neoklasik teoriden paranın etkinliği konusunda farklılık göstermektedir. Neo-klasikler paranın yalnızca enflasyon yaratacağını öne sürmektedir (Savaş, 1997, s. 924).

Post Keynesyen ekonomi, büyük şirketler ve pazar gücünün tanınması için firmaların fiyat belirleyici ve miktar alıcı olduğunu vurgulamıştır. Fiyatlandırma yatırım ile ilişkilidir. Fiyatlar, dış finansman kaynağı ile büyük şirketlerin planlanan yatırım uygulamalarını sağlayacak yeterli kazanç elde edecek şekilde ayarlanmıştır. Kurumsal yapılar ve organizasyonların sürekli gelişim göstermesi, ekonomik süreçteki tarihsel gelişimi de etkilemektedir. Bu nedenle çıktı düzeyinin belirlenmesi, artı üretim ve dağıtım açısından hayati bir rol oynamaktadır (Arestis, 1996, s. 119).

2.3. Post Keynesyen Yaklaşımda Temel Makro Ekonomik Unsurlar

Post Keynesyen ekonominin belirgin bir özelliği ekonominin tüm bileşenleri ile ilgili olan belirsizliktir. Birey, fiyatlar ve gelir davranışları ile ilgili olarak gelecekteki bilgi eksikliği sonucunda belirsizlik altında kararlar almaktadır. Makroekonomik sistem bireysel davranışlar, kurumsal kısıtlamalar ve bilgi eksikliği nedeni ile öngörülemez bir şekilde etkileşim içerisinde. Post Keynesyen ekonomideki sosyal yapılar bütünsel bir yaklaşıma dayanır ve birbirine bağımlıdır. Buna göre ekonomik sistemler zaman içinde ve belirsizlik nedeniyle düzensiz bir şekilde gelişmektedir. Diğer taraftan makroekonomik süreci açıklamak için efektif talep kavramının önemini anlamak gerekmektedir (Jespersen, 2001, s. 4). Çalışmanın bu kısmında, Post Keynesyenler'in inceleme alanları olan büyüme, gelir dağılımı, para teorisi gibi makroekonomik unsurlara yer verilmiştir.

2.3.1. Post Keynesyen İktisat ve Büyüme

Büyüme ve ekonominin temel dinamikleri, Post Keynesyen düşüncenin merkezinde yer almaktadır. Bu nedenle kapitalist bir ekonomide genişleme yolunun düzensiz doğasını açıklamak analizin ana odağını oluşturmaktadır (Arestis, 1996, s. 118). Başka bir ifadeyle Post Keynesyen Teori, ekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasında bağlantı kurmaktadır. Bu noktada anahtar belirleyici her iki işlev için de aynı olmaktadır ve bu anahtar belirleyici neoklasik analizin odak noktası olan nispi fiyat değişkeninden farklı olarak, toplam milli gelire göre ölçülen veya zaman içindeki değişim yüzdesi olarak görülen yatırım oranıdır. Diğer bir deyişle, sektörel ve toplam talep değişimleri nispi fiyatlardaki değişime bağlı olmaktan çok gelirdeki değişime bağlıdır. Bu nedenle ikame etkisi yerine kısa vadede gelir etkisi daha ağır basmaktadır (Eichner, 1978, s. 8). Post Keynesyen iktisatçılar, ekonominin dengesizlik ve istikrarsızlık içinde olabileceğini savunmaktadır ve yatırım-tasarruf belirlenme süreçlerini incelemektedir. Birikimin kaynağını yatırım olarak görmektedirler ve dolayısıyla yatırımlar ile faiz oranı arasındaki ilişkiyi sorgulamaktadırlar (Mihçı, 1995, s. 160).

Post Keynesyen ekonomi, büyüme, gelir dağılımı, yatırım, fiyat mekanizması gibi makroekonomik konuları birbiriyle ilişkilendirerek incelemiştir. Post Keynesyenler hem kısa dönem hem de uzun dönem analizler yapmışlardır. Ekonomide olan konjonktür dalgaları kapitalist ekonominin doğası gereği her zaman mevcuttur. Bu konjonktür dalgalanmaları devlet faaliyetlerinden ya da diğer faktörlerden etkilenecek farklı derecelerde görülebilmektedir. Konjonktür dalgalanmaları içsel bir olay olarak kabul edilmektedir. Dışsal şoklar da konjonktörü etkilemektedir ancak temel neden olarak görülmemektedir (Esen & Yıldırım, 2019, s. 398).

Post Keynesyen iktisatçıların büyüme konusundaki genel kanısı, ekonomilerin büyüme oranının belirleyicisi olarak tarihsel birikim oranını kabul etmeleridir. Bu birikim süreci iktisadi, sosyal ve politik kurumlar tarafından etkilenmektedir. Bir ekonomide uzun dönem büyüme oranını belirleyen etkenler başlangıç sermaye donanımı, reel ücretler, emek gücünün büyüme oranı ve teknik ilerleme oranı şeklinde sıralanabilir (Eichner & Kregel, 1975, s. 1295; aktaran Mihçı, 1995, s. 19).

Keynesyen ve Post Keynesyen makroekonomi kuramında büyüme ile ilgili analizler, Roy Forbes Harrod ile Evsey David'in çalışmaları ile başlamaktadır. Harrod-Domar modeli, Roy Forbes Harrod ve Evsey David'in birbirinden bağımsız olarak kurdukları büyüme modelidir. Harrod-Domar modelinde, ekonomik büyüme unsurları ile Keynesyen analiz entegre edilmeye çalışılmıştır. Harrod-Domar modeli toplam talep, üretim ve istihdam arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Bu modelde büyüme oranı, bir ekonomide üretim ile sermaye stoku arasındaki ilişkiyi ölçmede kullanılan sermaye-hasıla katsayısı ve marjinal tasarruf oranına göre belirlenmektedir. Ekonomide büyüme oranı marjinal tasarruf oranı ile pozitif, sermaye/hasıla oranı ile negatif ilişki içerisindedir. Bu model gelişmiş ülkelere yönelik olduğu için geliştirmekte olan ülkelerin hızlı büyüme durumu ihmal edilmiştir (Takım, 2010, s. 318).

Bu büyüme modelinin en temel özelliği, yatırıma verdikleri önemdir. Bu modele göre, ekonominin kapital stokundaki artışın tamamından yararlanabilmek için gereken talep artışı, yatırımların her dönemde belirli bir düzeyde artmasını gerektirir. Yatırımları makro dinamiğin temeli yapan özelliği gelir yaratıcı ve kapasite artıcı etkiye sahip olmasıdır. Post Keynesyen makroekonomik teoriye göre, kapitalist sistem zaman içerisinde büyümektedir. Ancak bu büyüme istikrarsızlıklar gösterebilir. Bu durum dengeye ulaşılamayan bir sistem olarak ifade edilebilir (Savaş, 1997, s. 932-933).

Post Keynesyenler'in büyüme konusundaki önermesi, dengeli büyüme üzerinedir. Dengeli büyüme ekonomik kalkınmanın öncüsüdür. Bu sürecin ilk koşulu eşit ve verimli istihdam olanakları sağlamaktır. Dolayısıyla enflasyonist etkilere sahip olmayan istihdam ve sosyal politikalar üretmek geliştirmekte olan ülkeler için çok önemli bir yere sahiptir (Özdemir, 2019, s. 2542). Dengeli büyüme anlayışı, talep kısıtlaması sorununu, yatırım sağlayacak teşvikler düzenleyerek çözmektedir. Buna göre etkin talep seviyesi değişmektedir ve dengeli büyüme az gelişmiş ülkelerde ekonomik kalkınma sürecini başlatmak için uzun vadeli yapısal değişikliklere yön vermektedir (Rafferty, 2013, s. 29-30).

Keynes, Genel Teorisinde belirli bir sabit sermaye ile endüstrileşmiş bir ekonomi için kısa dönemde oraya çıkan döngüsel gönülsüz işsizlik sorununu ele almıştır. Buna karşın az gelişmişliğin temel problemi, yapısal işsizliği düzeltmek

için sermaye birikiminin artmasıdır. Mevcut emeği istihdam etmek için çok az sermaye olması uzun vadeli bir sorun oluşturmaktadır. Keynes'e göre, az gelişmiş ülkelerde tasarruf eksikliği ekonomik gelişmeyi engellemektedir. Buna göre gelişmemenin sebepleri tam istihdamda tasarrufların yetersiz olması, gönülsüz işsizlik ve yeterince üretken olmayan varlıklar için likidite tercihidir (Chandavarkar, 1986, s. 305).

Genel Teori'de yer verilen Likidite Tercihi Teorisi, para talebini etkileyen unsurlara spekülasyon güdüsünü eklemektedir. Para talebi ilk olarak klasik miktar teorisi ile ifade edilmiştir. Miktar teorisine göre para talebine yalnızca işlem ve ihtiyaç güdüsü⁵ neden olmaktadır. Gelir artarsa işlem ve ihtiyat güdüsüyle para talebi artar. Ancak faiz değişikliklerinden etkilenmezler. Başka bir ifadeyle, işlem ve ihtiyat tedbirler için talep edilen para miktarı faiz oranındaki değişikliklere karşı duyarsızdır. Spekülatif amaçlar ile talep edilen para miktarı çeşitli vadelerde tahvil ve borçların fiyatlarında meydana gelen değişikliklerle verilen faiz oranındaki değişikliklere yanıt vermektedir (Davidson, 1965, s. 47). Keynes'e göre, spekülatif para talebi ise gelirle doğru, faiz ile ters yönlüdür. Spekülatif amaçlar ile talep edilen para yaâtıl durumda kalma ya da bono-tahvil alımı için kullanılan bir araç niteliğindedir. Eğer bono-tahvilin faizi artarsa spekülatif para talebi azalmaktadır. Faiz düşerse, kişi parayı elinde daha fazla tutmak isteyeceğinden, paraya olan talebinin artması nedeniyle spekülatif para talebi artmaktadır.

Keynes Genel Teori'de yatırımların neden olabileceği iş çevrimlerinin oluşabileceğini ifade etmiştir. Hyman Minsky finansal istikrar hipotezinde Keynesyen yatırımlar ve efektif talep analizine ilişkin farklı bir yaklaşım geliştirmiştir. Hyman Minsky'ye göre, finansal istikrarsızlık kâr-borç yükünden kaynaklanmaktadır. Dolayısı ile likit olmayan firmaların finansal istikrarsızlığa sahip olabileceğini belirtmektedir. Bu anlamda Hyman Minsky, Keynes'in ve Post Keynesyenler'in üzerinde önemle durduğu likidite tercihi konusuna vurgu yapmaktadır (Doruk & Şahintürk, 2019, s. 113).

⁵İşlem güdüsü, kişisel ve ticari takasların mevcut işlemi için gerekli olan nakit ihtiyacını, ihtiyat güdüsü toplam kaynakların belli bir kısmının gelecekteki nakit değeri ile ilgili güvenlik hissi anlamına gelmektedir. Spekülasyon güdüsü ise geleceğin ne getireceğini piyasalardan daha iyi bilmek ile kâr elde etmeyi amaçlar (Davidson, 1965, s. 47).

Post Keynesyen analizde dengeli büyüme ve gelişim için uygulanan stratejilerden bir diğeri Devletin Nihai İşveren Programı (Employer of Last Resort)'dır. Bu program sisteme gelişmiş esneklik sağlamaktadır. Yatırım artışı ve yapısal enflasyon sorununun çözülmesine katkıda bulunmaktadır (Rafferty, 2013, s. 39-40). Kamu istihdamını sağlamaya yönelik olarak işsizliği azaltmayı hedefleyen bir kalkınma yaklaşımı şeklinde ele alınan bu program, Hyman Minsky tarafından geliştirilmiştir. Bu sistem, Keynes'in kapitalist sistemin iki kusurunu hesaba katması ile açıklanmaktadır. Bunlardan birincisi, tam istihdamın sürdürülememesidir. İkincisi ise gelirin dengesiz dağılımıdır. Hyman Minsky bu unsurlara, kapitalist sistemdeki krizlerin kaçınılmaz çöküşler yarattığı istikrarsız bir ekonomik sistemi de eklemiştir (Rafferty, 2013, s. 40).

Nihai işveren programını savunanlar, teorik altyapısı A. Lerner'in fonksiyonel maliye anlayışı olan, hükümetin bu programı uygulayabilmek için her zaman mali ödeme gücünün olduğunu vurgulamaktadırlar (Özdemir, 2019, s. 2540). Devletin nihai işveren olma programı, tam istihdam ve fiyat istikrarını amaçlamaktadır. Buna yönelik analizler genellikle ana akım iktisadın dışında olan ve Post Keynesyenler'i de kapsayan heteredoks iktisatçılar tarafından yapılmıştır. Günümüzde devletin nihai işveren olma düşüncesi ile uygulanan istihdam güvencesi politikalarına yönelik çalışmalar, ABD'nin Kansas City Eyaleti'ndeki Missouri Üniversitesi'ne bağlı "Tam İstihdam ve Fiyat İstikrarı Merkezi" öncülüğünde uygulanmaktadır (Işık, 2009, s. 63).

Post Keynesyen yaklaşım, devletin nihai işveren olma programı ile maliye politikasının önemini ön plana çıkarmaktadır. Buna göre piyasanın kendiliğinden sağlayamadığı tam istihdamı gerçekleştirmek için devlete bazı görevler yüklenmektedir. Devlet tam istihdam hedefini gerçekleştirmek için öncelikle talep yetersizliği sorununu talep artışı ile istihdam sağlayarak giderebilmektedir. Son işveren olma özelliği ile de çalışmak isteyen herkesin iş bulmasını kolaylaştırabilmektedir (Göker & Dane, 2013, s. 104).

Abba Lerner, fonksiyonel maliye kavramı ile devletin mali araçları nasıl kullanacağına yönelik bir değerlendirme yapmıştır. Lerner'e göre öncelikle devletin ilk mali sorumluluğu toplam harcamaları ve istihdam düzeyini denk tutmaktır. Üretilen malların toplam harcamalardan daha az olmaması gerekmektedir. Eğer

toplam harcamalar bunun üzerine çıkarsa enflasyon meydana gelir. Daha az olursa da işsizlik açığa çıkmaktadır. Bu nedenle hükümet daha fazla harcama ve vergi azalışı yaparak toplam harcamaları artırabilir. Böylece mükelleflerin potansiyel talep imkânlarında önemli bir artış ortaya çıkacaktır.

2.3.2. Post Keynesyen İktisat ve Gelir Dağılımı

Bir ekonominin en temel iki amacı etkinlik ve adalet (bölüşüm-gelir dağılımı) şeklinde gösterilebilir. Bölüşüm çok farklı alanlardan etkilenen ve farklı politika alanlarına konu olan bir olgudur. Sosyal, ekonomik, kültürel ve politik açılardan bakıldığı zaman, bölüşümün karmaşık bir yapıda olduğu anlaşılmaktadır (Algül, 2020, s. 190). Klasik iktisat, bölüşüm ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemesine rağmen, neo-klasik iktisadın egemen görüş olması ile birlikte, bu konular önemini kaybederek geri plana atılmıştır. Neo-klasik iktisadın serbest piyasa ekonomisi ve arz yönlü büyüme gibi temel ilkelerinin küresel ekonomik krizin⁶ sonuçları arasında yer alması ve 1980’lerde uygulanan neo-liberal politikaların beraberinde getirdiği gelir eşitsizlikleri, Post Keynesyen teorisinin ilgisini çekmiştir (Akçoraoğlu, 2015, s. 92).

Post Keynesyen ekonominin gelir dağılımı yaklaşımı, Keynes’in hâsıla ve istihdam teorisinden hareket etmektedir. Keynes, hâsıla ve istihdam düzeyinin tamamen yatırım miktarına bağlı olduğunu ifade etmiştir. Post Keynesyenler ise bu önermeyi geliştirerek yatırımların aynı zamanda ücretler ve kârlar arasındaki milli gelir dağılımının da belirleyicisi olduğunu vurgulamıştır (Esen, 2007, s. 49).

Post Keynesyen teori, ekonomik büyümenin bileşenleri arasında gelir dağılımını da ele almaktadır. Söz konusu bu bileşenin politika aracı olarak kullanılabilmesi bölüşümün önemini artırmaktadır. Yatırımlar arttığında bölüşümün değişmesi ve kâr payının artması gerekmektedir. Mal piyasasındaki denge (I-S) gelir dağılımı ile sağlanmaktadır. Gelir dağılımı yatırımların bir fonksiyonudur ve bundan dolayı reel ücretlerde bölüşüm ilişkisi ile açıklanmaktadır (Mihçı, 1995, s. 161). Bunun yanı sıra Keynesyen yaklaşımda olduğu gibi Post Keynesyen

⁶Post Keynesyen iktisat bu konu hakkında sürdürülebilir bir iktisadi büyüme rejimi oluşturmak için finansal reformların yanında bölüşüm ve ücret politikalarında da değişime gidilmesinin zorunlu olduğunu belirtmektedir (Akçoraoğlu, 2015, s. 107).

iktisatçılar da ekonomiye toplam talebin yön verdiği düşüncesindedir. Toplam talebin önemli ekonomik sonuçları bulunmaktadır. Bu ekonomik sonuçlar arasında işsizlik ve enflasyon düzeyinin belirlenmesi, gelir dağılımının etkilenmesi, bütçe açıkları ve ulusal ticaret açıklarının etkilenmesi yer almaktadır (Holt & Pressman, 2001, s. 3).

Post Keynesyen yaklaşım, ekonomik faaliyet düzeyinin açıklanmasında gelir bölüşümünün çok önemli bir yeri olduğunu belirtmektedir. Bu konunun izlerine ilk defa Keynes'in incelemesinde ve Kalecki'nin 1930'larda yayınladığı yazılarında rastlanmıştır. Michael Kalecki'nin gelir dağılımı incelemesi, Genel Teoride kullanılan teorik çerçeve ile benzerlik göstermektedir. Ancak Kalecki kendi teorisini bu kitabın yayınlanmasından daha önceki bir zamanda geliştirmiştir. Kalecki analizinde, Keynesyen yaklaşımın aksine, kısa dönemli döngüsel analizleri ele almıştır (Asimakopulos, 1988, s. 134).

Kalecki'nin (1971) Kapitalist Ekonominin Dinamikleri Üzerine Seçme Yazılar isimli kitabında efektif talep ve bölüşüm hakkındaki düşüncelerinin birbirini tamamlayan unsurlar olduğunu ifade etmektedir (Özel, 2004, s. 3). Kalecki'nin sisteminde, işçiler ve karşılarında yer alan kapitalist sınıf arasındaki gelir dağılımı mücadelesi ve ekonomik ilişkilerin ana belirleyicisi olan üretimdeki rolleri vurgulanmaktadır. Kalecki, Keynesyen yaklaşımın aksine düşük gelir sınıflarının yaşam kalitesi üzerindeki etkileri için gelir dağılımı ile ilgilenmiştir. Bunun yanı sıra gelir dağılımı, tüketim seviyesi dolayısı ile istihdam düzeyinin de belirleyicisidir (Harcourt & Riach, 1997, s. 227). Kalecki, dağılımsal değişim mekanizmalarını da analiz etmiştir. Bu analizi, dağılımın dört ana bileşeni ile açıklamaktadır. İlk olarak endüstriyel yoğunlaşmanın düzeyi ele alınmaktadır. Birkaç büyük şirket, sektör satışlarında büyük bir pay elde ediyorsa kâr marjı yüksek olmaktadır. Firma sayısı az olduğu takdirde zımni anlaşmaların yapılma olasılığı da artmaktadır. İkincisi, reklamcılık gibi faaliyetlerin artması fiyat rekabetini azaltarak kâr oranını artırmaktadır. Üçüncüsü, firmalar genel gider maliyetleri⁷ arttığı için kâr oranlarını artırmaya ve korumaya çalışmaktadır. Bundan

⁷Kalecki (1971), çıktı birimi başına olan genel maliyetlerin değişme eğiliminde olduğu düşüncesindedir. Bunun nedeni genel maliyetlerin sermaye yoğunluğunu artıran teknolojik değişimlerdir. Dahası, iş döngüsü süresince değişikliklerini savunur. Çünkü ona göre ekonomik durgunluk yaşandığında toplam genel maliyetler, değişken maliyetlerden daha az düşme eğilimindedir (Dutt, 2012, s. 438).

dolayı diğ er firmalar ile zımni anlaşmalar yapılmaktadır. Dördüncüsü, sendikalar k r marjını etkilemektedir. G   l  sendikalar, *mark-up (k r oranı)* oranını azaltma eğılimindedirler. Eğıer k r oranı yüksekse, sendikalar ücret taleplerini artıracaklardır. Ücretler ve fiyatların artması firmaları k r oranını d   rmeye sevk etmektedir (Dutt, 2012, s. 437-438).

Post Keynesyen teori, gelir dağılımını ekonomik faaliyetlerin ve özellikle büyümenin belirleyicileri arasında görmektedir. Mal piyasası dengesinde, yani tasarruf ve yatırım e itliğıinin sağılanması gelir dağılımı aracılığıyla gerçekleşmektedir. Dışsal olarak belirlenen yatırım artışı, b l   m  değı tirir ve kâr payının artmasını sağılar. Yatırımları finanse edecek tasarruf ise yatırımların gelir dağılımında meydana getirdiğı değı iklik ile elde edilmektedir (Mıhçı, 1995, s. 161).

1956 yılında Robinson ve Kaldor birbirinden bağımsız olarak bir model geliştirmiştir (Savaş, 1997, s. 934). Bu modele göre; işçiler ve kapitalistler olarak iki sınıf vardır. I  iler  cret ve maaş gelirine sahiptir. Bu geliri sadece emek faktörü ile elde ederler. I  ilerin geliri yalnızca tüketime gitmektedir.    nk  işçiler sermaye sahiplerine göre daha fazla tüketim yapma eğılimindedir. Bu nedenle gelir dağılımı işçiler lehine dağıtılırsa toplam talep artar. Toplam talep artışı ile ekonomik büyüme gerçekleşir. Kapitalistlerin gelirleri ise k rlardan oluşmaktadır. K rlar yatırımları finanse edebilen tek kaynaklardır. Bu nedenle yatırım oranını sadece kapitalistler kontrol edebilir. Dolayısı ise işçilerin marjinal tasarruf eğılimi sıfır, kapitalistlerin marjinal tasarruf eğılimi ise sıfırdan büyüktür (Savaş, 1997, s. 935; B l koğılu, 2019, s. 164).

21. yüzyılda Thomas Piketty, gelir ve servet dağılımı ile servet dinamikleri ve getiri oranlarını ortaya koyan zengin bir veri seti sunmaktadır. Piketty, servet getirisinin ekonomik büyüme oranını açtığını gösteren ampirik bir yaklaşıml sunmaktadır (Bernardo vd., 2016, s. 190). Thomas Piketty'nin bütün literatürü zengin bir veri seti ile sunması ve tarihsel temelli analiz yapması, büyüme ve eşitsizlik konusunda yaptığı en büyük katkıdır ( zen & Voyvoda, 2014, s. 664). Thomas Piketty, faktör gelirlerindeki e itsizliğıe vurgu yaparak gelir e itsizliğıinin sadece politik olarak kişisel gelir dağılımı üzerinden değıil, fonksiyonel gelir dağılımı üzerinden de değıerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Post Keynesyen

Teori'nin fonksiyonel gelir dağılımı yaklaşımı bu noktada önem kazanmaktadır (Bölükoğlu, 2019, s. 164).

Piero Sraffa'nın 1960 tarihli ünlü kitabı *Malların Mallar Yardımı ile Üretimi* ile fiyat oluşumu ve gelir bölüşümü konularındaki yaklaşımları, iktisat yazınında oldukça dikkat çekmiştir. Bu çalışmadaki eleştiriler, geleneksel marjinalist ekonomi anlayışının teorik temelleri ile ilgilidir. Bu anlayışta toplum için belirli miktarda ve temel üretken kaynak olarak emek, sermaye ve toprak ele alınmıştır (Asimakopulos, 1988, s. 161). Piero Sraffa'nın sisteminde bir ekonomide mallar hem girdi (input) hem de çıktı (output) olarak kabul edilmektedir. Piero Sraffa bu nedenle üretim faktörleri ve çıktılar arasında neoklasik bir ayırım kullanmamaktadır (Algül, 2020, s. 197). Piero Sraffa ayrıca, Keynes'i takiben faiz oranına ilişkin problemlerin de altını çizmiştir. Piero Sraffa, *Malların Mallar Yardımı ile Üretimi* adlı kitabında, faiz oranını bağımsız bir değişken olarak kabul etmiş ve fiyat ve dağıtım analizlerinde kâr oranını belirleme olasılığından bahsetmiştir.

Sraffian yaklaşım finans sektörü ile gelir dağılımı arasındaki bağlantıları da incelemektedir. Artan hane halkı borçlarının eşitsizliğe yol açtığını ve gelir dağılımı değişikliklerinin bir sonucu olduğu iddia edilmektedir. Finans sektörü genişledikçe ücret ve kâr oranları sabit kalsa bile üretim düzeyi etkilenecektir. Bunun sonucunda işçiler ve kapitalistlerin gelir dağılımından aldığı paylar değişiklik göstermektedir. İşçilerin gelir payları azalmakta ve eşitsizlik artmaktadır (Panico vd., 2012, s. 1457-1458).

2.3.3. Post Keynesyen İktisat ve Para Teorisi

Post Keynesyen yaklaşımının yoğun olarak etkilendiği Keynesyen yaklaşım, bir para teorisine sahiptir ve pek çok çalışmada, parasal terimler ve para ile ilgili kavramlara yer verilmektedir (Davidson, 1999, s. 254). Keynesyen yaklaşımda paranın değer saklama özelliğine vurgu yapılmıştır. Değer saklama özelliği belirsizlik unsuru ile ilgilidir. İktisadi karar birimlerinin gelecek hakkındaki belirsizlik unsuru, onları anlık kullanabilecekleri bir varlık olan parayı elde tutmaya yönlendirmektedir (Kaya & Sarıdoğan, 2016, s. 2).

Post Keynesyen para teorisi, Keynes yaklaşımından beslenerek parasal bir ekonomi analizine doğru bir gelişim göstermiştir (Davidson, 1999, s. 254). Post

Keynesyenler, para teorisinin de gerçek dünya ile ilişkili olması gerektiğini savunmaktadır. Post Keynesyen iktisatçılar ile Klasikler, paranın ekonomideki rolüne ilişkin olarak farklı düşüncelere sahiptirler. Post Keynesyenler, Walrasyan genel denge teorisini, neo-klasik senteze dayandığı için gerçekçi bulmazlar. Keynes, *İnceleme* isimli çalışmasında; “*Para, Friedman’ın öne sürdüğü gibi helikopter ile atılmaz. Don Patinkin’in varsaydığı gibi gökten de düşmez*” ifadesi ile bu durumu ifade etmektedir. Keynesyen yaklaşıma göre para ancak borçtan kaynaklanmaktadır (Savaş, 1997, s. 939). Keynesyen ve Post Keynesyen yaklaşımın temsilcileri mantıksal analizlerini aşağıda ifade edilen önermelere göre yapmaktadırlar (Davidson, 1990, s. 290):

- 1- Modern para ekonomilerinde, kaynakların tam olarak kullanılmasına yönelik eğilimi garantileyen bir otomatik mekanizma bulunmamaktadır.
- 2- Eksik istihdam dengesi, para kullanan üretim ekonomilerinde tekrar etmektedir.
- 3-Eksik istihdam dengesinin, para ve ilgili kurumların özellikleri dikkate alınarak üretimin organizasyonunun nasıl olduğu ile ilişkilendirmesi gerekmektedir.

Paraya verilen önem Monetaristler ile başlamıştır. Monetaristler para arzındaki değişimlerin piyasa güçleri tarafından değil, merkez bankaları tarafından belirlendiğini savunmaktadırlar. Bu nedenle özel piyasa güçleri yönünden bakıldığında, para arzının dışsal olduğu görülmektedir. Para talebini ise gelirin istikrarlı fonksiyonu olarak değerlendirdikleri için kısa vadede paranın dolaşım hızı da istikrarlı bir seyir izlemektedir. Bu noktada Monetaristler para arzını dışsal olarak kabul etmektedir (Pollin, 1996, s. 491; aktaran Yurtkur, 2019, s. 132). Post Keynesyenler ise para arzının belirleyicilerini firmalar, hane halkları ve bankaların ekonomik davranışlarına dayandırmaktadır. Bu anlamda ifade edilmek istenen para arzının içselliğidir. Post Keynesyen yaklaşım ile ortaya çıkan para arzının içselliği teorisinin temel fikri, parasal sektörün reel sektörden ve para arzının da para talebinden bağımsız düşünülmemeyeceğidir (Togay, 1994, s. 47).

Post Keynesyen iktisatçılar kapitalist sistemde krize neden olan durumları açıklayan modeller geliştirmişlerdir. Hyman Minsky’nin Finansal istikrarsızlık hipotezi de bu modellerin içerisinde önem taşımaktadır. Minsky hipotezi, Post Keynesyen iktisadın teorik çerçevesine uygun bir şekilde geliştirilmiş ve finansal

krizlere çözüm önerileri getirecek niteliklere sahiptir (Tokucu, 2012, s. 191). Bu kısımda, Post Keynesyen iktisadın para teorisi ile ilgili olarak içsel para arzı yaklaşımı, sonrasında ise Hyman Minsky'nin finansal istikrarsızlık hipotezi ele alınmıştır.

2.3.3.1. İçsel Para Arzı

Literatürde Post Keynesyenler'in içsel para arzı ile ilgili iki farklı yaklaşımı bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar uyumcu yaklaşım ve yapısalcı yaklaşımdır. Her iki yaklaşımın aslında ortak bir başlangıç noktası bulunmaktadır. Ortak noktaları, para arzı büyüme oranının ve bundan çok daha önemli olan kredi kullanılabilirliğinin esasında finansal piyasalardaki talep yönlü baskılar tarafından belirlendiği fikridir (Pollin, 1991, s. 367).

Uyumcu yaklaşımın temel fikrine göre; para arzı tamamen kredi talebi tarafından belirlenmektedir. Bu yüzden bankalar üretimin finansmanı sürecinde likidite tercihlerini dikkate almayarak tüm kredi taleplerini karşılamaktadır. Merkez Bankası faiz oranlarını dışsal olarak belirlemektedir. Ancak para içsel olarak belirlenmektedir. Merkez Bankası nihai borç verme özelliği ile bankaların likidite taleplerini belirlediği faiz oranı ile karşılamaktadır. Bankalar da bu orana kâr marjı eklemekte ve kredi faiz oranı belirlenmektedir (Erataş vd., 2015, s. 400). Bu görüşün önde gelen savunucuları olan Nicholas Kaldor⁸, Sidney Weintraub ve Basil Moore, konu ile ilgili çok kapsamlı incelemelerde bulunmuştur (Pollin, 1991, s. 367).

Uyumcu yaklaşıma göre; ticari bankalar kredi verme süreci içerisindedir. Ticari bankalar borç verme ve mevduat piyasalarında fiyat belirleyici ve miktar alıcı konumdadır. Bu durum, gerçek dünya ile uyumludur. Bankaların kredi verme sürecinde aynı zamanda mevduat üretmektedir. Merkez bankaları likiditeyi koruyabilmek adına bankaların talebi doğrultusunda rezerv ihtiyaçlarına cevap vermekte ve uyum sağlamaktadır. Aslında bu yaklaşım, Merkez bankalarının göstermiş olduğu uyum sonucunda uyumcu para arzı içselliği olarak tanımlanmıştır. Uyumcu görüşte, para arzı sürecinde krediler mevduat yaratma pozisyonunda

⁸İngiliz geleneğinden gelen ve aynı zamanda Cambridge iktisatçılarından olan Kaldor, yoğun olarak para kuramı, sermaye ve bölüşüm konuları üzerinde durmuştur. Kaldor Merkez Bankası tarafından belirlenen ve sıfır esnekli para arzı düşüncesine kuşku ile yaklaşarak para arzının esnek olduğu görüşünü savunmuştur. Kaldor'un bu düşüncesi içsel para arzı tartışmalarını başlatan bir görüştür (Cin, 2012, s. 6-7).

olduğu için mevduatlar içsel olarak belirlenmektedir. Bu noktada Merkez Bankaları para arzı sürecine sadece faiz oranını belirlemede katkıda bulunmaktadır (Yurtkur, 2019, s. 135).

Yapısalcı içsellik yaklaşımında ise temel düşünce finansal yeniliklerin nedenleri ve bu yeniliklerin yarattığı sonuçlardır (Togay, 1994, s. 58). Bu yaklaşımın önemli öncüleri Hyman Minsky, Paul Davidson ve Stephen Rousseas olarak bilinmektedir. Günümüzde bilinen savunucuları ise Randall Wray, Peter Howells, Philip Arestis ve Sheila Dow şeklinde gösterilebilir (Yurtkur, 2019, s. 135). Para arzı, kredi talebi ve parasal otoritelerden etkilenmesinin yanı sıra bankaların varlık ve borç yönetimine de bağlı olmaktadır (Özdemir, 2019, s. 126). Bu yaklaşımın savunucularına göre Merkez Bankası'nın para politikaları kısıtlayıcıdır. Kısıtlama politikalarının aşılabilmesi için bankaların yeni finansal uygulamalar geliştirmesi gerekmektedir. Dolayısı ile bu yaklaşım uyumcu yaklaşımı reddetmektedir. Finansal sistemde faiz oranı ve para arzının içsel olduğu kabul edilmektedir (Erataş vd., 2015, s. 400).

2.3.3.2. Kalkınma Finansmanı ve Finansal Kırıngılık

Hyman Minsky'nin finansal istikrarsızlık hipotezi, Post Keynesyen makro iktisadi analizde önemli yer tutan belirsizlik, klasik dikotominin reddi, kâr beklentileri, likidite tercihi ve büyüme ile iş çevrimleri arasındaki ilişkiye dair varsayımları oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Minsky'ye göre ekonomilerde istikrarsızlık sorununun görülmesinin temel nedeni, yatırımcıların finansal piyasalardan borçlanarak tekrar yatırım yapmalarıdır. Yatırımcılar kaynak yetersizliğine rağmen kâr fırsatlarından yararlanmak için finansal sistemlere borçlanmaktadır. Yatırımcıların yatırım yapmaları nedeniyle ekonomik genişleme yaşanırken daha sonradan ortaya çıkan aşırı borçlanma sonucunda geri ödeme konusunda sorunlar yaşanmaktadır. Bu sebepler ile ekonomik daralma aşaması gerçekleşmektedir (Kaya & Sarıdoğan, 2016, s. 2).

Hyman Minsky finansal istikrarsızlık hipotezini Post Keynesyen düşünce çerçevesinde geliştirmiş ve buna göre çözüm önerileri sunmuştur. Minsky, finansal istikrarsızlığı sermaye ve finansal varlıkların fiyatlarındaki ani değişiklikler olarak tanımlamaktadır (Kaya & Sarıdoğan, 2016, s. 3). Finansal istikrarsızlık hipotezi,

modern kapitalist ekonomilerin sahip olduğu karmaşık finansal sistemlerde, firmaların nakit yükümlölükleri gelecekteki nakit akışları arasındaki ilişkiyi analiz etmektedir (Doruk & Şahintürk, 2019, s. 106). Minsky'nin çalışmaları⁹, özellikle 2007 yılından itibaren küresel ekonomik krizin etkisi ile kapitalist bir ekonominin içsel finansal istikrarsızlığını derinden incelediği için yeniden keşfedilme imkânına sahip olmuştur (Biondi, 2013, s. 142).

Minsky'nin Finansal İstikrarsızlık Hipotezinin ilk versiyonu 1960'ların başlarında üç önerme ile açıklanmıştır:

- 1- Öncelikle reel değişkenlerin davranışı finansal sistem yapısına bağlı olarak değişmektedir.
- 2- Finansal kriz meydana gelme olasılığı, ekonominin geçmiş tarihinde bulunan mali yapı ile ilgilidir.
- 3- Finansal yapı gittikçe istikrarsızlaşan bir hale gelmektedir.

Bu hipotezler belli bir amaç taşımaktadır. Bu amaç, ekonominin gelir, nakit taahhütleri ve varlık fiyatlarında oluşan değişimlere karşı duyarlılığın yüksek olmasından dolayı kapitalist bir ekonominin içsel olarak finansal krizlere açık bir mali yapı oluşturduğunu göstermektedir (Tymoigne, 2006, s. 2).

Finansal istikrarsızlık hipotezi, Genel Teori'nin bir tür yorumu niteliği ile Genel Teori'nin önemine vurgu yapmaktadır. 1930'larda Amerika Birleşik Devletleri'nin ve diğer kapitalist ekonomilerin mali daralmaları, finansal istikrarsızlığı açıklamaya çalışmanın ispatlarını oluşturmaktadır (Minsky, 1992, s. 1-2). Minsky'ye göre, kapitalist sistem ana akım iktisadın görüşleri ile tanımlandığında yetersiz kalmaktadır. Minsky, iktisadi sorunların asıl sebebini sermaye birikim süreci olarak görmektedir. Bu süreç içerisinde oluşan tıkanmalara karşı birtakım önlemlerin alınması gerekmektedir. Reel ekonomi ve para ile finansı birbirinden ayırmayacak yeni bir modele ihtiyaç vardır (Tokucu, 2012, s. 190-191). Hyman Minsky, kapitalist ekonomilerin işleyiş sürecine karşı eleştirel bir bakış

⁹Minsky'nin üç aşamalı Post Keynesyen konjonktür teorisi küresel krizin açıklanmasında önemli bir yapı taşıdır. Ana akım iktisat teorilerinde finansal sisteme yeterince yer verilmemiştir. Ancak Minsky'nin çalışmalarında bu konu merkez pozisyonda tutulmuştur. Buna göre aşamalar sırasıyla, para yönetici kapitalizm, finansal istikrarsızlık hipotezi ve Minsky Anı şeklindedir (Üzar, 2017, s. 282).

açısı geliştirmiştir. Önemli olan mesele, bu tür ekonomilerin kendi haline bırakıldığında finansal sebepler ile birlikte krizlere neden olabileceğidir (Lavoie, 1986, s. 258).

Minsky'nin ileri sürdüğü finansal kırınlık görüşü, ekonomik genişleme ile birlikte borç artışı faiz oranlarını yükseltir. Bu nedenle finansal kırınlık artmaktadır. Finansal kırınlık hipotezi, para arzının içsel ya da dışsal olmasına bağılı olarak farklı sonuçlara vurgu yapmaktadır. Para arzı dışsal ise yatırım yapma eğiliminin ekonomiyi genişletici etkisinin önüne daraltıcı para politikaları uygulanarak geçilmelidir. Para arzı dışsal ise Merkez bankası politikalarının ekonomik genişlemeyi durduramayacağı öngörülmektedir (Erataş vd., 2015, s. 401). Minsky'ye göre, finansal krizlerin çözümünde devlet müdahalesi en önemli telâfi aracıdır. Devlet iş çevrimlerinin etkilerini azaltarak finansal istikrarsızlıkların çözüm odağı olarak görülmektedir. Bu nedenle Minsky'nin analizinde makro iktisadi dengesizlik yönünden Keynesyen politikalar ön planda tutulmaktadır.

2.4. Post Keynesyen İktisat ve Emek Piyasaları

İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen süreçte ekonomi politikalarının şekillenmesinde egemen paradigma Keynesyen yaklaşım olmuştur. Bu dönemde modern para politikası araçları (faiz oranlarının kontrol edilmesi) ile maliye politikası (kamu harcamaları ve vergilerin kontrol edilmesi) araçlarının kullanıma ilişkin politik çerçeve belirlenmiştir. 1970'li yılların ortalarına gelindiğinde, Keynesyen yaklaşım yerini neoliberalizme bırakmıştır. Bu süreci şekillendiren olayların başında ise Vietnam Savaşı ve petrol şoku gelmiştir. Sosyal ve ekonomik olaylar neo-liberal dinamiklerin oluşumuna zemin hazırlamıştır (Palley, 2004, s. 2).

Kapitalist toplumsal ilişkilerin değişmesi ve yaşanan gelişmeler ile birlikte, emek piyasaları da farklı açılardan etkilenmiştir. Bu süreç, emek ve sermaye piyasalarının nasıl olması gerektiği ile ilgili bir tartışmaya yol açmıştır. 1960'ların sonlarından itibaren Philips Eğrisi uygulanarak yapılan emek piyasası analizleri, açıklayıcı gücünü kaybedince emek piyasasının nasıl çalışacağına yönelik Keynesyen analizler karşısında yer alan bir karşı devrim oluşmuştur. Karşı devrim içerisinde birçok iktisat okuluna yer verilmiştir. Söz konusu iktisat okullarındaki ortak görüş ücret ve fiyatların esnek olması ile ekonomilerin tam istihdama

yöneleceğidir (Ercan & Özar, 2000, s. 36). Emek piyasalarında yaşanan değişimler ve Keynesyen refah devletlerinin tam istihdama olan inançlarının zayıflaması sonucunda refah yaratma görevinin daha çok piyasalara bırakıldığını bir devlet anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu politikalar, yapısal uyum süreci ile birlikte emek piyasalarının esnekleştirilmesi, part-time çalışma gibi uygulamalar şeklinde görülmüştür (Bakır, 2016, s. 52). Gelişmekte olan ülkeler 1980'lerin başından itibaren IMF ve Dünya Bankası'nın önerileri ile birlikte yapısal uyum politikaları uygulamaya başlamıştır. Hâkim iktisat görüşü olan neoklasik politikalar doğrultusunda şekillenen yeni yöneliş ithal ikameci politikalardan ihracata yönelik politikalara geçmeyi hedeflemektedir. Yapısal uyum politikalarının gerçekleşebilmesi için emek piyasasına önemli bir rol düşmektedir. İhracatı artırmak için iç talebin kısıtlanması yönünde uygulanan politikalar sonucu artan işsizlik durumunda asıl uyum emek piyasaları üzerinden gerçekleşerek ekonomik istikrarın sağlanması beklenmektedir. Bu durumda ücretlerin aşağı yönlü esnek olması, emek piyasasını dengeye getiren ve politika başarısını sağlayan bir politika olarak vurgulanmaktadır (Onaran, 2000, s. 194; Aydın & Saydar, 2017, s. 6).

Bu dönemde yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak, modern piyasa ekonomisinin nasıl çalıştığına dair tutarlı bir açıklama yapma çabası yer almıştır. Post Keynesyen bakış açısı ekonomik sürecin çeşitli yönlerini, efektif talep teorisi ışığında ele alarak, emek piyasası ve piyasa işleyişini incelemektedir (Canale, 2004, s. 347).

Emek piyasası, bu terimde ifade edildiği gibi, aslında bir piyasa değildir. Bunun nedeni ise emek piyasasının, piyasayı temizleyen bir fiyat mekanizmasına sahip olmamasıdır. Parasal ücretlerin ya da reel ücret oranında meydana gelen değişiklikler sıfır artı emek arzını garanti edememektedir. Bu durumda işsizlik ortadan kaldırılmamaktadır. Ekonomideki oligopolistik endüstriyel yapı üretimde sabit teknik katsayılar, marj fiyatlandırması ve emek talebine bağlıdır. Ayrıca emek arzı, demografik ve sosyokültürel faktörlere karşı duyarlılık göstermektedir. Emek talebi, emek arzının tam tersi olarak pazarlık konumunu değiştirerek parasal ücret oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Pazarlık konumunu güçlendirip zayıflatabilmektedir (Appelbaum, 1979, s. 46). Çalışmanın bu kısmında, Post Keynesyenler'in emek piyasasını nasıl ele aldığı incelenmiştir.

2.4.1. Emek Piyasaları ve Esneklik Tartışması

Neoklasiklere göre ekonomi kendiliğinden işleyen görünmez el mekanizmasına sahiptir. Bu mekanizma ile ekonomiye herhangi bir dışsal müdahale olmaksızın ekonomik dengesizlikler düzeltilebilir. Kusursuz işleyen bu mekanizmada, esnek ücretlerin varlığı ile piyasalar temizlenir ve dolayısı ile ne emek arz fazlası ne de emek talep fazlası oluşur. Tam istihdam sürecinin sonunda ekonomide irâdi olmayan işsizlik olmayacaktır. Emek piyasasında sağlanan denge, esnek ücretler ile mümkün olacaktır. Başka bir deyişle, ücretlerin azalması istihdam düzeyini artırmaktadır (Esen & Özata, 2010, s. 56).

Neoliberal iktisat teorisinde emek piyasalarının esnek olması gerektiği savunulmuştur. Bu yaklaşımda, emek piyasalarının esnekliğini engellemeye yönelik her türlü düzenleme olumsuz karşılanmaktadır. Bu nedenle istihdam ve büyüme oranlarının yüksek olması için sendikalaşma ve toplu pazarlıkların zayıf, işsizlik yardımlarının düşük miktarda olması gerektiği varsayılır (Bakır, 2016, s. 83). Neoklasik yaklaşımda ayrıca, esneklik politikalarının gerekliliğine, ekonomik büyüme ve istihdam ilişkisinin sürdürülebilirliğine de vurgu yapılmaktadır. Ancak bu konu hakkında teorik ve ampirik düzeyde yapılan çalışmalar, büyüme ve istihdam arasındaki ilişkinin tek belirleyicisinin esneklik derecesi olmadığına dikkat çekmektedir. Bir ülkenin ekonomik yapısı ve diğer pek çok faktör istihdam hacmine etki etmektedir. Bu nedenle liberal tezlerin hepsinin bu konu hakkındaki geçerliliğinin doğru kabul edilmeyeceği düşünülmektedir (Başköy & Kılıçaslan, 2017, s. 1517).

Post Keynesyen çizgi, para temelli sözleşmelerin işlem maliyetlerini düşürerek ekonomide büyük bir verimlilik sağladığını düşünmektedir ancak aynı zamanda da nominal ücret esnekliği yolu ile ekonominin ayarlanmasının oldukça sorunlu olabileceğini ifade etmektedir (Palley, 2004, s. 4). Neoklasikler, Post Keynesyenler'in aksine reel ücretler ile istihdam düzeyi arasında ilişki kurmaktadır. Keynesyen yaklaşımda, reel ücretlerdeki bu değişikliklerin istihdam düzeyini değiştirebileceği savunulmadığı için reel ücretler ve istihdam düzeyi arasında bir ilişkinin söz konusu olabileceği kabul edilmemektedir. Bunun nedeni ücretlerin azalması ile işverenlerin daha çok işgücü kullanamayacağı ve işsiz emeğin çalışması için bir teşvik mekanizması olmadığıdır (Esen & Özata, 2010, s. 56).

İşgücü piyasasının kurumsal özelliklerini, neoklasik teorinin ifade ettiği arz ve talep güçlerinden çok daha fazla anlam taşıdığı bir yapı olarak ele almak mümkündür. Klasik iktisatçılar tam istihdamın ancak yetersiz kamu müdahalesi ile gerçekleşebileceğine imkân verseler de tam istihdam hedefi işgücü piyasasında arz-talep mekanizması ile gerçekleşmez. Kendi başına bırakılan piyasa güçleri tam istihdamı sağlamada yetersizdir (Seccareccia, 2006, s. 57).

Ortodoks istihdam analizinde istihdam, esnek ücretler doğrultusunda emek ve arz dengesi ile belirlenmektedir. Neoklasik yaklaşımın işgücü piyasalarının esnek olmamasının işsizlik sorununa sebep olacağı görüşü, istihdam artış hızındaki düşük seviyeyi ücretler ile açıklamanın doğru olmadığı sonucunu göstermektedir. Neoklasiklerin önerdiği mekanizmanın işlediği varsayıldığında reel ücret düşüşü karşısında istihdam oranlarının artması gerekmektedir (Onaran vd., 2000, s. 23). Post Keynesyenlere göre ücretler, toplam talebin önemli bir unsurunu oluşturduğu için ücretlerin düşmesi piyasaları temizlemeyecek ve işsizliğe yol açmayacaktır (Esen, 2007, s. 72). İstihdam hacmi ücret oranlarına değil, toplam talep unsurlarına bağlıdır. Genel Teoriden bu yana devletin para ve maliye politikaları yoluyla toplam talebi düzenlediği bilinmektedir. Toplam talebin artması sadece istihdam hacmini değil, ücret ve fiyatlarında yükselmesine neden olmaktadır (Appelbaum, 1979, s. 47).

2.4.2. Post Keynesyen İktisatta İstihdam Teorisi

İstihdam, makro iktisadın ve toplumsal yapının niteliklerini belirleyen bir olgudur. Hem ülkemizde hem de dünya genelinde, işgücü istihdamı sorunu ekonomik anlamda öncelikli sorunlar arasındadır. Makro değişkenlerin bazılarının diğer değişkenlerden bağımsız olması o değişkene otonom olma özelliği kazandırır. Bu nedenle ekonomi otoriteleri etkisini kısa dönemde gösterebilecek iktisat politikaları uygulayabilme gücü elde etmektedir. Otonom nitelikli harcama kalemlerinin değiştirilmesi ile bazı makro değişkenler içsel hale gelmektedir. İstihdam düzeyi otonom nitelikli harcama kalemlerinin içselleştirdiği bir nicel büyüklüktür (Cin vd., 2004, s. 118).

Post Keynesyenler, ekonomiyi bir bütün olarak ele almakta ve gerçekçi bir bakış açısı ile makroekonomik göstergeler doğrultusunda değerlendirmektedir. Bu göstergelerden biri olan istihdam düzeyi, efektif talep artışı ile

ilişkilendirilmektedir. Efektif talebin artması ise otonom harcamaların artmasına bağlıdır.

2.4.2.1. Ortodoks İktisatta Ücret Belirleme ve İşsizlik Teorisi

Ortodokslara göre, diğer piyasalarda olduğu gibi, emek piyasasında da denge, emek arz ve talebinin eşitlendiği noktada ortaya çıkmaktadır. Klasik iktisatçılara göre, ekonomi tam istihdam düzeyinde dengeye gelmektedir. Buna göre, denge gerçek gelir düzeyi tam istihdam sınırında üretim hacmi tarafından belirlenmektedir. Denge istihdam düzeyi, klasik emek ve arz eğrilerinin kesişmesi ile oluşmaktadır. Denge noktasına ulaşıldıktan sonra, geçici işsizlik dışında meydana gelen işsizlik isteğe bağlı işsizlik olarak adlandırılacaktır. Klasikler, denge gerçekleşikten sonra açığa çıkan bu işsizliğin iki nedeni olduğunu savunmaktadır. Birincisi isteğe bağlı işsizlik olarak ifade edilen emeğin marjinal hasılasına oranla ücretlerin yüksek oluşudur. Eğer bunlar ücretlerde bir indirimi kabul ederse istihdam seviyesi artacaktır. İkinci neden ise emekçiler ve girişimciler arasında parasal ücret pazarlıklarının reel ücreti belirlemesidir. Buna göre, emekçiler kendi ücretlerini ve istihdam düzeylerini belirleyecek durumdadır (Karakayalı, 2005, s. 241).

Klasik teorinin varsayımına göre, emek arzı ve emek talebinin birbirine eşit olduğu noktada istihdam sağlanmaktadır. Emek talebi basit bir şekilde tüm bireysel firmalar için marjinal ürün eğrilerinin toplamına eşittir. Emek arz eğrisi farklı reel ücret seviyelerinde gelecek emek miktarını temsil etmektedir (Edward, 1959, s. 410).

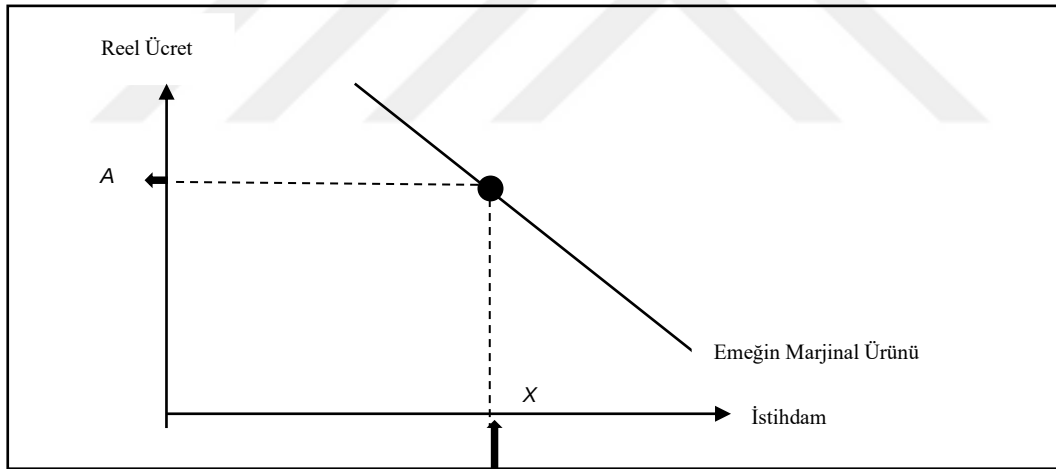
Klasiklere göre, serbest rekabet koşulları otomatik olarak tam istihdam dengesini sağlamakta ve fiyatların tam esnek oluşu bu dengeyi sürdürülebilir kılmaktadır. Fiyatlar düşme ve artma durumunda tam esnekliğe sahip olduğu için reel ücret düzeyi de tam esnek özelliğe sahiptir. Esneklik konusunda açıklandığı gibi, Keynesyen teoride ücretlerin düşmesi ücret katılığına yol açmaktadır. 1960'lı yılların sonuna kadar hâkim olan Keynesyen düşünce biçimi, 1973'ten sonra petrol krizi ile birlikte ekonomik ve sosyal yönden yetersiz kalmıştır. 1980'lere kadar devam eden stagflasyon durumu yeni görüşler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Hem Klasikler'in hem de Keynes'in varsayımları yeni bakış açıları ile eleştirilmiştir (Ataman, 1998, s. 63).

2.4.2.2. Post Keynesyen Eleştiri

Ortodoks ekonomi emek arzı analizini boş zaman ve işte geçirilen zaman olarak iki şekilde ele almaktadır. Emek arzına ilişkin olarak Klasikler tarafından yapılan varsayımlar farklı ekonomik düşünce okulları tarafından ve özellikle de Post Keynesyenler tarafından sorgulanmıştır.

Post Keynesyenlerin işsizlik teorisi, toplamda istihdam düzeyinin toplam talep tarafından belirlendiğı ve bu nedenle makroekonomik politikadan büyük ölçüde etkilenen çıktı düzeyine bağı olan bir önerme olarak ele alınmaktadır. Post Keynesyenler'e göre, işsizlik basitçe istihdam düzeyi ile emek arzı arasındaki fark olarak kabul edilmektedir. İşsizlik kısa vadede reel ücrete göre değişmemektedir. Ancak iş fırsatlarının sayısına göre değişken olarak kabul edilmektedir (King, 2002, s. 84). Şekil 2.1'de Post Keynesyen istihdam-işsizlik teorisi bağlamında reel ücret-istihdam ilişkisi ele alınmıştır.

Şekil 2.1: Reel Ücret-İstihdam İlişkisi

Kaynak: King, J. (Ed.). (2002). *Keynes, Uncertainty and the Global Economy*. Cheltenham: Edward Elgar, s. 69.

Şekil 2.1'de görüldüğü üzere, reel ücret, öncelikle istihdam düzeyine ve piyasanın tekel derecesine bağlıdır ve bu süreçte marjinal verimliliğin rolü sınırlıdır (King, 2002, s. 68).

Post Keynesyenler'e göre, istikrarlı fiyatlar ve tam istihdam hedeflerinin uzlaştırılmaz olduğu görüşü reddedilmektedir. Ortodoks iktisatçılar işsizliğin başlıca nedeni olarak katı parasal ücretleri görmektedir. Buna göre, toplam talep ile birlikte parasal ücretler de düşerse reel ücretler de düşmektedir ve istihdam

hacmi artmaktadır. Daha fazla insanın çalışması için reel ücretlerin artması gerektiği iddia edilmektedir. Post Keynesyenler ise katı parasal ücretlerin gönülsüz işsizliğin nedeni olmadığını düşünmektedirler. Aslında esnek parasal ücretler istihdam ve reel ücretler üzerinde bir etki yaratmayıp belirsizliğe maruz kalacaktır (Appelbaum, 1979, s. 41). Post Keynesyenler, Klasik iktisatçılardan farklı dinamiklere bağlı olarak alternatif bir emek arzı ve emek talebi teorileri geliştirmiştir.

2.4.2.2.1. Üretim ve Emek Talebi

Ekonomideki tüm firmalar tarafından kiralanan emek saat miktarı talep edilen emek miktarını ifade etmektedir. Her reel ücret düzeyinde talep edilen emek miktarını gösteren eğriye emek talebi denilmektedir. Reel ücret oranı, veri lira ile belirlenen saat başına ücrettir. Cari lira ile belirlenen ücret oranına ise nominal ücret oranı denmektedir. (Parasız, 1997, s. 209).

Ekonomik yaşamda firmalar kârlarını maksimize etmek için çalışmaktadırlar. Firmaya giren her işçi hem firmanın maliyetini artırırken hem de çıktısını artırmaktadır. Bir dereceye kadar emeğin ürettiği çıktı firmanın ödediği ücretten daha fazladır. Ancak her işçinin marjinal faydası kendisinden bir önceki işçiye göre giderek azalmaktadır. Bu durumda firma emek miktarını artırırken sermaye teçhizatı sabit kalacağı için daha fazla işçi aynı miktar makine ile çalışmak zorunda kalmaktadır. Firma artık fiziksel sınıra ulaştığından emek girdisindeki artış ile çıktı miktarı aynı olmamaktadır. Firma daha fazla emek almaya devam ederse maliyeti üretilen çıktının satışından elde edilen geliri aşacağı için emek birimi istihdamı bu gelirin reel ücrete eşit olduğu noktada durdurulmaktadır (Parasız, 1997, s. 209-210).

Post Keynesyen istihdam teorisine göre işgücü talebi, ürün pazarlarında belirlenen efektif talepten türetilmiştir. Efektif talep ilkesi, alternatif işçi kiralama kararlarını alternatif efektif talep noktalarına bağlayan bir istihdam işlevi olduğunu ifade etmektedir (Davidson, 1998, s. 817). Daha yalın bir ifadeyle, ürün piyasalarında emek talebini belirleyen temel etken efektif taleptir. Keynesyen yaklaşıma göre, işçiler ve kapitalistler gerçek ücretler üzerinden pazarlık yapmamakta, yalnızca nominal ücretler üzerinden pazarlık yapılmaktadır. Bu da işçilerin farklı gruplar ile ilgili olarak gelir durumlarına göre belirlendiği düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

Dolayısı ile işgücü piyasasını dengeleyen gerçek bir ücret fikri Keynesyen yaklaşıma göre reddedilmektedir (Stockhammer, 1999, s. 6).

Keynesyen ve Post Keynesyen düşünce, arz ve talep ilişkilerinin *emeğin fiyatını* belirlemek için etkileşime girdiği bir *işgücü piyasası* kavramına tamamen yabancıdır (Seccareccia, 2006, s. 43). Post Keynesyenlere göre gerçek dünyada, emek talebi ve emek arzı reel ücrete bağlı değildir. Keynesyen yaklaşımda, emek talebi artışının ücret artışıyla sağlanamayacağı ifade edilmektedir. Emek talebi artacaksa bunun sebebi işgücü hacmine bağlı olmalıdır. İşgücü piyasalarında piyasayı temizleyen bir fiyat mekanizması olmadığı için bu piyasaların gerçek bir pazar olmadığı düşüncesi hâkimdir. Bununla ilişkili olarak ücret oranındaki değişimler işsizliği ortadan kaldırmamaktadır (Appelbaum, 1979, s. 39).

Post Keynesyen ekonomi, neoklasiklerin aksine emek talebi ve reel ücret arasında pozitif bir ilişki kurmaktadır. Ücretler toplam talebin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu nedenle ücretlerin düşmesi işsizliği azaltmamaktadır. Dolayısıyla piyasaların temizlenmesi de mümkün olmamaktadır. Ücretlerin azalması toplam talebi azaltarak ekonomik durumun kötüleşmesine neden olmaktadır (Seccareccia, 1991, s. 45). Post Keynesyenlere göre emek talebini üretime bağlayan üç bileşen bulunmaktadır. Birincisi, iş sektörünün kurumsal doğasını ele almaktadır. İkincisi, mevcut teknolojiyi ifade etmektedir. Üçüncüsü ise piyasa gücüne sahip firmaların fiyatlama ile ilgili kararlarını tanımlamaktadır. Buna göre emek talebi firmaların marjinal verimlilik teorisine başvurmadan üretmeyi planladıkları çıktı düzeyi ile ilişkilendirilmektedir (Appelbaum, 1979, s.42).

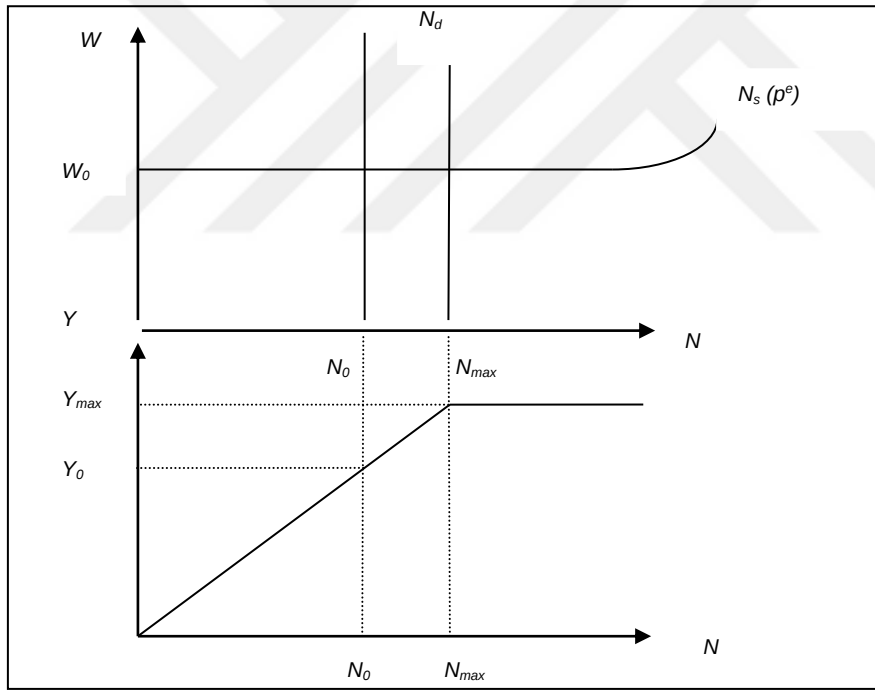
2.4.2.2.2. Eksik İstihdam ve Emek Arzı

Ekonomik istikrarın sürdürülebilirliği bir ekonomik yapıda çalışmak isteyen herkesin istihdam edilmesi ile mümkündür. Üretim faktörlerinden biri olan emeğin yüksek ölçüde üretime katılması, mal ve hizmet miktarı üretimine katkıda bulunduğu gibi aynı zamanda milli gelirde refah artışını da sağlamaktadır. Emek arzını artırmak makroekonomik değişimler ile gerçekleşmektedir (Çolak & Kara, 2017, s. 259). İşçilerin, mevcut işler için rekabet ettiği işgücü piyasası, ücretler, çalışma koşulları ve gelişim fırsatları arasında meydana gelen farklar sonucunda alt pazarlara bölünmüştür. İşgücünün bölümlere ayrılması, teknolojik olarak gelişmiş, ekonominin merkezi haline gelen oligopolistik firmaların ve gelişim gösteremeyen küçük

firmaların gelişmesine yol açan tarihsel sürecin bir parçası biçiminde ortaya çıkmıştır (Appelbaum, 1979, s. 45).

Birçok neoklasik iktisatçı talep edilen emek miktarının daha önceden sağlanan emek miktarına eşit olduğunu savunarak emek piyasasının sürekli dengede olduğunu ifade etmektedir. Neoklasiklere göre böylece işsizlik kısa vadeli emek arzının bir parçası olmamaktadır. Sonuçta işsizlik doğası gereği gönüllü olmaktadır (Rima, 1984, s. 540). Ücretler, sendikalar ve girişimciler arasındaki pazarlıkların sonucunda oluşmaktadır. Beklenen fiyat düzeyi düşünüldüğünde, sendikalar asgâri yaşam standardına izin veren ücreti kabul etmektedirler. Tipik işgücü piyasası koşulları altında işçiler iş ve boş zaman arasında seçim yapamamaktadırlar. Bunun nedeni çalışmadıkları durumda herhangi bir gelir elde edemeyeceklerini bilmeleridir.

Şekil 2.2: Emek-Arz Eğrisi

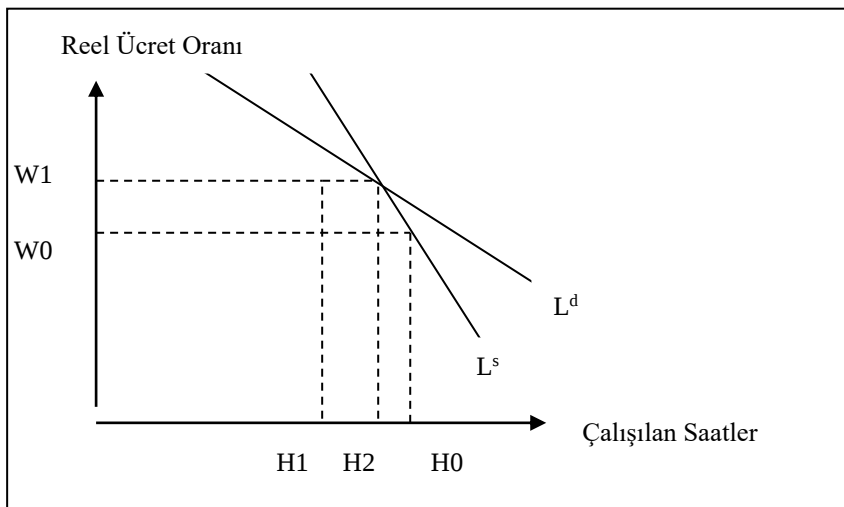
Kaynak: R.R. Canale (2004). A Post Keynesian Model of Output, Employment and Monetary Demand. *Peview of Political Economy*, 16(3), s. 350.

Neoklasiklere göre emek arz eğrisi pozitif eğimlidir. Buna göre ikame etkisinin gelir etkisinden üstün olduğu ifade edilmektedir. Grafikte alttaki panel sürekli bir aralıkta tanımlanan marjinal sabit getirileri olan bir üretim fonksiyonunu göstermektedir. $Y=\pi N$ için $N < N_{\max}$ ve $Y=Y_{\max}$, burada Y gerçek üründür. N, istihdam edilen işçi sayısıdır. $N_{\max}$ tam kapasite kullanımında

istihdamı ifade etmektedir. Emek arzı tam istihdama yakın bir düzey olana kadar yataydır. Çünkü burada iş ve boş zaman arasında bir tercih yoktur. Tam istihdama yaklaştıkça, emek arz fonksiyonu yükselmektedir. Bunun nedeni emeğin kıtlaştığı ve işçilerin boş zamanlarından vazgeçmeleri halinde daha yüksek ücret talep edebilmeleridir. Tam istihdam seviyesinde işgücü arzı diktir. Çünkü artık hiçbir ücret artışı mevcut bulunan işgücünü artıramamaktadır. Fiyat düşüşü ile asgari yaşam standardını garanti eden parasal ücret azalması yaşandığından dolayı emek arz eğrisi aşağı doğru hareket etmektedir (Canale, 2004, s. 349).

Post Keynesyenlere göre emek arzı neoklasiklerin aksine uzun dönemlidir. Bu nedenle sonuçları önemli ölçüde belirsizliğe neden olmaktadır. Post Keynesyenler emek arzı ile ilgili olarak gelir etkisini ikame etkisinden daha çok önemsemektedir. İnsan faktörünün incelendiği bir analizde reel ücret oranı düştüğünde çalışılan saat artmaktadır. Boş zamanın düşük fiyatı, daha az çalışmayı teşvik etmektedir ancak, çok az birey reel ücretler düştüğünde daha az emek arz etmektedir. Gerçekte bireyler düşük saatlik ücret oranından doğan gelir kaybını telafi etmek için daha çok çalışmaktadır. Bunların sonucu emek arz eğrisini standart yukarı eğimli ya da geriye bükümlü yapmayacak, aksine aşağı doğru eğimli bir emek arz eğrisi elde edilecektir. Bu nedenle aşağıda elde edilen emek arz eğrisi oluşacaktır (Esen, 2007, s. 79).

Şekil 2.3: Aşağı Eğimli Emek Arz Eğrisi

Kaynak: Esen, E. (2007). *Post Keynesyen İstihdam Analizi ve Türkiye Uygulaması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. s.80

Aşağı doğru eğimli emek arz eğrisi, standart talep ve arz analizi için ters bir durum oluşturmamaktadır. Şekil 2.3'e göre arz eğrisinin eğiminin mutlak değeri talep eğrisinin mutlak değerinden daha büyük olması koşulu ile reel ücretlerdeki denge değerinin üzerindeki her bir artış, w_0 'dan w_1 düzeyine çıkacaktır. Bu da aşırı bir emek arzı görünümüne neden olacaktır. Bundan sonra piyasa güçleri ücret oranını eski düzeyine geri indirecektir (Esen, 2007, s. 80).

2.4.2.2.3. Ücret Belirleme

Ücret, emek piyasasında hem arz edenler hem de talep edenler açısından belirleyici bir faktör olarak yer almaktadır. Ücretlerin hangi düzeyde olması gerektiği birçok iktisat teorisi tarafından ilgilenilen öncelikli konular arasındadır. Post Keynesyenler, ücretlerin belirleyici faktörleri arasında işsizlik ve fiyatlara önem vermişlerdir. Bu noktada Ortodoks emek piyasası ile farklı görüşlere sahiptir (Aktakaş & Tekin, 2014, s. 61).

İktisadi ekollerin tartıştığı ücret konusunda, Post Keynesyen yaklaşımın ücret belirleme hakkında diğer görüşlerden farklı bir bakış açısı bulunmaktadır. Post Keynesyen gelir dağılımı piyasanın güçlerine göre yapılmaktadır. Buna göre, ücret kazananların ürettiği çıktı toplumun diğer bir sınıfı tarafından (artık gelir karını alanlar) yönetilmektedir. Bu sınıf üretime doğrudan katılmamakla birlikte ortaya bir güç ilişkisi çıkmaktadır. Başka bir deyişle, tarafların istek aralığı, işçilerin ve kapitalistlerin piyasa gücüne bağlıdır. Ayrıca bu gücü kullanmak için ne kadar gönüllü oldukları da önem taşımaktadır. Bu gücün kullanımı etkileyen herhangi bir faktör, enflasyon oranı aracılığı ile istek aralığını da etkileyecektir. Bu noktada aslında enflasyon, gelir dağılımı için yapılan bir mücadeledir. Ücret ve kârlar arasındaki dağılımının belirleyicileri emeğin reel ücret talebi ve firmaların kâr amacıdır (Aktakaş & Tekin, 2014, s. 62). Firmaların kâr amacının söz konusu olması, işçiler için negatif bir anlam ifade etmektedir. Bu noktada emek piyasasında işçilerin istihdam konusundaki rolü önem taşımaktadır. Ücretler ve fiyatlar arasındaki ilişki beraberinde işsizlik sorununu getirmektedir.

Post Keynesyen fiyat teorisi, neoklasiklere oranla, rekabetçi koşullara daha az bağlılık göstermektedir. Bu teorik yaklaşımda, firmalar arasında kârlı bir yatırım olanağı sağlayacak şekilde rekabetin mevcut olması gerekmektedir. Bu da

rekabetin yatırım değişkeni etrafında belirleneceğini ifade etmektedir. Post Keynesyenler, kapitalist sanayi ülkelerinde yaygın olarak oligopolistik piyasaları tanımlamışlardır. Oligopolc firmalar, sahip oldukları tekelci g ile fiyatı normal üretim masraflarının üzerinde tutmaktadır. Dolayısıyla yatırımları finanse edecek bir fon oluşturmaktadır. Bu yatırım planlaması aslında daha önce ifade edilen mark-up fiyatlama ile ilgilidir (Savaş, 1997, s. 928).

cret belirleme ile fiyat belirleme süreci arasındaki çatışma beraberinde enflasyon sorununu gündeme getirmektedir. Post Keynesyenlere göre enflasyonist süreç, kapitalist ekonomilerin yapısına yerleşen bir olgudur. Post Keynesyen iktisatçılar, enflasyonun milli gelir üzerindeki mücadelenin bir sonucu olduğunu vurgulamaktadırlar. Enflasyon cret belirleme sürecinde emek tarafından, fiyat belirleme sürecinde ise şirketler tarafından ortaya çıkmaktadır. Bu noktada ücret ve kârlılık, gelir düzeyini etkilemek için kullanılmaktadır. Bu açıklamaya uygun olarak, işçilerin parasal ücretleri yükseltirirse, bu ücretlerin daha yüksek fiyatlar şeklinde yansıtılacağı anlaşılmaktadır (Arestis, 1997, s. 75).

3. EKONOMETRİK MODEL

Bu kısımda, Post Keynesyen istihdam teorisinin ekonometrik analizi yapılmaktadır. Bu kapsamda, reel ücretler ve istihdam arasındaki ilişki, Türkiye örneklemini bağlamında incelenmektedir.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

İstihdam, eksik istihdam ve işsizlik, araştırmacılar, politika yapıcılar ve sosyal politika analistleri arasında sıklıkla tartışma konusu yapılan önemli makroekonomik göstergeler arasında yer almaktadır. İstihdam göstergelerinin etkin bir şekilde izlenmesi, analizi ve politika tasarımına konu olması işgücü piyasası verilerinin ve istatistiklerinin akademik platformlarda etkin bir şekilde ele alınması ile mümkündür. Ayrıca, istihdam yaratılması ve yoksulluğun azaltılması için etkin ulusal politikaların tasarlanması ve uygulanması, işgücü piyasasının yapısının derinlemesine anlaşılmasını gerektirmektedir. Bu çalışmada, 1970'ler sonrasında ortaya çıkan ve efektif talebin ekonomik performansın temel belirleyicisi olduğu argümanına dayanan Post Keynesyen İstihdam Teorisi test edilmiştir. Post Keynesyen istihdam teorisinin Türkiye'deki işsizlik sorunsalına nasıl yansıdığı bu çalışmanın temel motivasyonudur.

3.2. Araştırma Konusu ile İlgili Literatür

Emek talebinin heterodoks analizine en önemli katkılardan bazıları Post-Keynesyen ekonomistlerden gelmektedir. Literatürde Post-Keynesyen istihdam modellerine ilişkin olarak farklı çalışmalar yapılmıştır. Şöyle ki; Darby ve Wren-Lewis (1993) İngiltere için 1953-1990 ve 1963-1990 yıllarını ele alarak ücretler ve istihdam arasındaki ilişkiyi eşbütünleşme analizi ile incelemişlerdir. Çalışmada, doğal işsizlik oranının ya da enflasyonu yükseltmeyen işsizlik oranının (non-accelerating inflation rate of unemployment-NAIRU) belirlenmesinde reel ücretlerin önemi vurgulanmıştır. Çalışmada, reel ücretler ile istihdam düzeyi arasında uzun dönemde tutarlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Carruth ve Schnabel (1993), 1964-1989 yılları arasında Batı Almanya'da ücretler ve istihdam arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Ücretlerin belirlenmesinde

pazarlık yönteminin kullanılması durumundaki olası sonuçların ele alındığı çalışmanın eşbütünleşme analizleri ile elde edilen sonuçlara göre, uzun vadede ücretler ile üretkenlik ve işsizlik arasında istatistik açıdan anlamlı bir ilişkiye ulaşılmıştır.

Benzer şekilde, Arestis ve Mariscal (1994), İngiltere için 1966:1-1989:2 döneminde uygulanan ücret politikalarının uzun dönemdeki eğilimlerini incelemiştir. Eşbütünleşme testinin (Johansen ve Granger) kullanıldığı çalışmada, ücretler ile istihdam arasında uzun dönemli istikrarlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bender ve Theodossiou (1999), 1950-1992 yılları arasında on ülke için reel ücretler ve istihdam arasında uzun dönemde bir ilişkinin varlığını incelemiştir. Engle-Granger ve Johansen eşbütünleşme analizinin uygulandığı çalışmada, iki değişken arasında uzun dönemli yeterli istatistiksel kanıta ulaşılamamıştır. Engle-Granger prosedüründe, Kanada için böyle bir ilişkinin varlığına yönelik bazı kanıtlara ulaşılsa da Johansen metodolojisinde ücret-istihdam arasında eşbütünleşme vektörü bulunmamıştır. Bu nedenle sonuçların, neoklasik iktisatçıların öngördüğü gibi, uzun vadeli bir dengeye yönelik olarak toplam gerçek ücret-istihdam ilişkisinin varlığını desteklemediği ifade edilebilir. Çalışmada, reel ücret indiriminin, üretim ve istihdamın genişlemesini sağlamak için hiçbir şekilde yeterli olmadığının altı çizilmiştir.

Ateşoğlu (1999) tarafından yapılan çalışmada, Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) ilişkin olarak, 1959-1996 dönemi inceleme altına alınmıştır. Johansen eşbütünleşme testinin yapıldığı çalışmada, otonom harcamalar ile istihdam arasında pozitif ilişki tespit edilmiş ve bu haliyle çalışmada, Post Keynesyen modelin istihdam çıkarımlarına uygun sonuçlara ulaşılmıştır. Ateşoğlu (2000) tarafından yapılan bir diğer çalışmada ise 1959-1998 yıllarına ilişkin olarak enflasyon, gelir, istihdamı ve para arzına ilişkin veriler kullanılmıştır. Çalışmada, ücret birimlerindeki istihdam ve otonom harcamalar arasında pozitif bir eşbütünleşme ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ateşoğlu'nun (1999, 2000) çalışmaları, ABD için Post Keynesyen makroekonomik modele olan güveni artırmaktadır.

Cin, Tekgöl ve Füsunoğlu (2004) tarafından yapılan çalışmada, 1989-2003 dönemine ilişkin olarak Keynes-Weintraub istihdam modeli çerçevesinde birim ücretler cinsinden otonom harcamaların istihdam ile ilişkisi ele alınmıştır. Engle-Granger sınaama sonuçları, istihdam ve birim ücretler cinsinden otonom harcamaların uzun dönemli ilişki içerisinde olduğunu göstermiştir. Bu çalışma, Post Keynesyen istihdam modelinin Türkiye açısından geçerliliğini doğrulamaktadır.

Christopoulos (2005), 1961-1996 döneminde 12 Avrupa ülkesi bağlamında (İtalya, Hollanda, Portekiz, Birleşik Krallık, Norveç ve Finlandiya, Belçika, Danimarka, Almanya, İspanya, Fransa, İrlanda) reel ücretler ile istihdam arasındaki uzun dönemli ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmada, panel tabanlı birim kök ve eşbütünleşme tahmin prosedürleri uygulanmıştır. Analiz sonuçları, uzun vadede reel ücretler ile istihdam arasında bir ilişki olmadığı yönündedir. Tahmin sonuçları, reel ücretler ile istihdam düzeyi arasında sistematik bir ilişkiyi öngören neo-klasik iktisatın argümanlarını desteklenmemektedir.

Esen (2007), doktora tezi çalışmasında Keynes, Weintraub ve Davidson'un oluşturduğu Post Keynesyen istihdam modelinin Türkiye verileri ile analizini yapmıştır. 1973-2005 dönemlerini kapsayan çalışmanın sonuçlarına göre, birim ücret başına otonom harcamalar ile istihdam düzeyi arasında uzun dönemli bir ilişki söz konusudur. Post Keynesyen istihdam modeline göre, otonom harcamalar istihdam düzeyini pozitif anlamda etkilemektedir.

Apergis ve Theodosiou (2008), reel ücretler ile istihdam arasındaki ilişkinin varlığını ve yönünü incelemiştir. Çalışmada, OECD örnekleme bağlamında 1950-2005 yıllarına ilişkin olarak, panel eşbütünleşme ve nedensellik metodolojisini uygulanmıştır. Çalışmada, iki değişken arasındaki uzun dönemli ilişkiye yönelik olarak istatistikî bulgular elde edilmiş ancak ücretlerin kısa vadede istihdama yol açtığı hipotezi kesin olarak reddedilmiştir. Bu sonuç, reel ücretler ortaya çıkacak bir azalışın, çıktı ve istihdamda bir genişlemeye neden olmak için yeterli olmadığını göstermiştir.

Yusof (2008), reel ücret, istihdam ve verimlilik arasındaki ilişkiyi, Malezya'ya yönelik olarak imalat sanayi üzerinde incelemiştir. Çalışma, 1992Q1-

2005Q3 dönemini kapsamıştır. Johansen Koentegrasyon testi ve VEC modelinin uygulandığı çalışmanın analiz sonuçlarına göre; reel ücretler ve istihdam arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmaktadır. Çalışmada, ücretlerin sadece kısa dönemde istihdamı olumsuz yönde etkilemekte olduğu; uzun dönemde ise istihdam ile reel ücret arasında pozitif bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Mc Farlane, Das ve Chowdhury (2014) ise Kanada'ya yönelik olarak istihdam, reel ücret ve toplam çıktı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma, 1994Q2-2012Q3 dönemine ait üçer aylık istihdam, Reel GSYH ve ortalama saat başına reel ücretlerden oluşan veri setine sahiptir. Granger Nedensellik testinin sonuçlarına göre; istihdam artışı reel ücret ve üretim artışına neden olmaktadır.

Özata ve Esen (2010), istihdam ve reel ücretler arasında uzun dönemde bir ilişkinin varlığını incelemiştir. Çalışma, 1997 yılı verileri ile üçer aylık sanayi istihdam ve ücret istatistiklerini kapsamaktadır. 1988:1-2008:4 dönemine ilişkin olarak eşbütünleşme ve nedensellik test sonuçlarına göre; uzun dönemde reel ücretler ve istihdam arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Granger nedensellik test sonucuna göre, neoklasik görüşü destekleyecek biçimde reel ücretlerin istihdamı azaltıcı etkisine ulaşılmıştır.

Cin, Tekin ve Kiper (2017), 20 AB üyesi ülkede 1995-2015 dönemine ilişkin olarak, Post Keynesyen görüşler çerçevesinde gelir, enflasyon ve istihdam modellerini panel veri analizi ile tahmin etmiştir. Çalışmada; otonom harcamalar gelir düzeyinin, ücret başına otonom harcamalar istihdam düzeyinin; birim işgücü maliyeti ise tüketici fiyat endeksinin istatistikî olarak anlamlı birer belirleyicisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bulgulara göre, AB ülkeleri için Post Keynesyen talep yönlü modeller geçerlidir.

Özşahin ve Karabulut (2017) ise Post Keynesyen istihdam politikası ile Türkiye'de uygulanan Toplum Yararına Çalışma Programlarını karşılaştıran bir analiz yapmıştır. TRA2 bölgesindeki istihdama yönelik olarak yapılan anket çalışmasında, uzun süreli işsizlikle mücadelede kamu müdahalesinin gerekli olduğunun altı çizilmiştir. Buna göre devletin uygulayacağı maliye politikaları ile talep yetersizliğinin ortadan kalktığı ve işsizliğin azaldığı ifade edilmiştir.

Bakır ve Eryılmaz (2020), Türkiye için 1988Q2-2019Q4 yılları arasında reel ücretler ve istihdam arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığı Johansen (1988) ve Johansen/Juselius Eşbütünleşme (1990) testi ile incelenmiştir. Seriler arasındaki kısa ve uzun dönemli nedensellik ilişkisi, VECM nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, reel ücretler ve istihdam arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu ifade edilmiştir. Buna göre işsizlik probleminin çözümü için reel ücretlerin artırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

3.3. Araştırma Konusu ile İlgili Teorik Çerçeve

Post Keynesyen istihdam teorisi, mal ve hizmet piyasasındaki işgücü talebinin efektif talebe bağlı olduğunu gösteren ve Keynes'in Genel Teori'sinin 3. Bölümü olan "Efektif Talep İlkesi (The Principle of Effective Demand) başlıklı kısmından türetilmiştir. Tobin (1992, s. 392), 3. Bölümün Genel Teorinin en önemli kısmını oluşturduğunu belirterek; efektif talep ilkesinin, alternatif işgücü istihdam kararlarını farklı efektif talep noktalarıyla ilişkilendiren bir istihdam fonksiyonu anlamına geleceğini ifade etmektedir (Davidson, 1998, s. 817). Daha yalın bir ifadeyle, ürün piyasalarında emek talebini belirleyen temel etken efektif taleptir. Keynesyen yaklaşıma göre; işçiler ve işverenler gerçek ücretler üzerinden pazarlık yapmamakta; yalnızca nominal ücretler üzerinden pazarlık yapılmaktadır. Bu da işçilerin farklı gruplarla olan iktisadi ilişkilerinde gelir durumlarının önemli olduğunu göstermektedir. Dolayısı ile işgücü piyasasını dengeleyen gerçek bir ücret fikri Keynesyen yaklaşımda reddedilmektedir (Stockhammer, 1999, s. 6).

Keynes, Genel Teorinin 3. Bölümünde, başlıca iki toplulaştırılmış değişkeni ele almıştır. Bu değişkenlerden birincisi, N sayıda kişinin istihdamı sonucu üretilecek çıktının arz fiyatını gösteren toplam arz fonksiyonu iken; ikincisi girişimcilerin N sayıda kişinin istihdamıyla elde etmeyi bekledikleri geliri ifade eden toplam talep fonksiyonudur. Toplam talep fonksiyonunun toplam arz fonksiyonu ile kesiştiği noktadaki değer efektif talep olarak adlandırılmaktadır. Bu noktada toplam talep ve arz fonksiyonları eşanlı olarak istihdam düzeyini ve dolayısıyla geliri belirlemekte olup; efektif talep tarafından belirlenecek bu düzeyin tam istihdam düzeyi olması gerekmemektedir (Özel, 1990, s. 118).

Keynesyen analitik çerçeveyi kullanan Post Keynesyen yaklaşımda emek piyasası, işsizliği giderici bir fiyat mekanizmasına sahip değildir. Parasal ücretler ya da reel ücret oranında meydana gelen değişiklikler tam istihdamı garanti edememektedir. Bu nedenle işsizlik sorunu piyasa dinamiklerine dayalı olarak ortadan kaldırılmamaktadır. Büyük bir ölçüde oligopolistik bir endüstriyel yapı, üretim fonksiyonun içsel dinamikleri ile kâr marjları, emek talebi ve ekonomik faaliyetlerin seviyesine bağlı olmaktadır. Ayrıca emek arzı, demografik ve sosyokültürel faktörlere karşı duyarlılık göstermektedir. Emek talebi, emek arzının tam tersi olarak pazarlık konumunu değiştirerek parasal ücret oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır (Appelbaum, 1979, s. 46).

Post-Keynesyen yaklaşıma göre, istihdam ve ücretler ayrı ayrı belirlenmektedir. Post-Keynesyen ekonomistler, nominal ücretlerin büyük ölçüde işçilerin ve firmaların pazarlık gücüne ve düzenleyici faktörlere bağlı olduğunu iddia etmektedir. Nominal ücretteki değişiklikler maliyetleri etkilediği ölçüde, ürün fiyatlarında değişikliklerle sonuçlanabilir. Fiyatların ne kadar değişken olduğuna bağlı olarak reel ücretler artabilir, azalabilir veya sabit kalabilir. Buna karşılık, emek talebi, firmanın üretim ihtiyaçlarına dayanan türetilmiş bir taleptir ve kısa vadede bu, firmanın ürüne yönelik talep eğrisi tarafından belirlenir. Bu nedenle, istihdam düzeyi doğrudan ürüne olan talep düzeyi ile değişmekte olup, bu süreçte ücretler belirleyici olmamaktadır. Post-Keynesyen yaklaşımın temel çıkarımı, emek talebi ve ücretler arasında doğrudan bir nedensel ilişki olmadığına yöneliktir (Huerga & Arias, 2019, s. 109).

Post Keynesyen istihdam modeli aşağıdaki denklemlerle tanımlanabilir (Ateşoğlu, 1999, s. 604):

$$z = kWN ; \quad (3.1)$$

$$D = D_1 + D_{11} = cWN \text{ ve } D_{11} = A; \quad (3.2)$$

$$D = Z; \quad (3.3)$$

$$N = \frac{1}{k-c} [A/W] \quad (3.4)$$

burada Z toplam arzı (gelir), k ortalama kâr marjını (ücret payının karşılığı), W ortalama ücreti, N ise istihdamı göstermektedir. D toplam talebi; D_1 cari gelire bağlı talebi; c tüketim katsayısını, D_1 ise cari gelir-otonom harcamalardan bağımsız talebi (A) göstermektedir.

Denklem (3.1) toplam arz fonksiyonunu, denklem (3.2) toplam talep fonksiyonunu; denklem (3.3) ise modelin denge koşulunu betimlemektedir. İstihdam modelinin indirgenmiş formu, denklem (3.4)'de gösterilmiştir. Denklem (3.4)'e göre; k ve c 'nin ampirik olarak belirlenmiş değerleri göz önüne alındığında, istihdam, ücret birimlerindeki otonom harcamalar (A/W) tarafından belirlenmektedir. Post Keynesyen modelde istihdam, ücret birimlerindeki otonom harcamaların pozitif bir fonksiyonudur.

3.4. Veri Seti ve Metodoloji

Bu kısımda, Türkiye’de Post Keynesyen istihdam modelinin geçerliliği 2003Q1-2020Q3 tarihleri aralığında test edilmiştir. Post Keynesyen modelde, birim başına ücretler ve istihdam arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı, Türkiye verileri bağlamında incelenmiştir. Serinin zamana karşı durağanlığını sınamak için ADF, PP ve Ng Peron birim kök testlerinden yararlanılmıştır. Bu testler uygulandıktan sonra Toda-Yamamoto nedensellik analizi yapılmıştır.

3.4.1. Veri Seti

Bu çalışmada Türkiye’de Post Keynesyen istihdam modeli nedensellik analizinin test edilmesinde kullanılan değişkenler, veri tanımları ve istatistiksel kaynakları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Çalışmada kullanılan veriler Türk Lirası bazında olup; tüketici fiyat indeksine dayalı olarak reel hale getirilmiştir. Uygulama aşamasında yapılan analizlerde değişkenlerin logaritmik düzeyleri ele alınmıştır.

Tablo 3.1: Veri Seti Değişkenleri

DEĞİŞKENLER	VERİ TANIMI	KAYNAK
Birim ücret başına otonom harcamalar (A/W)	Otonom harcamaların birim ücret ödemelerine bölünmesi sonucunda elde edilmiştir.	TÜİK
İstihdam (N)	Sivil istihdam (16 yaş ve üzeri)	TÜİK
Faiz	Kullandırılan para üzerinden alınan bedel	EVDS

Birim ücret başına otonom harcamaları ifade eden A/W oranı, devletin nihai tüketim harcamaları, gayrisafı sabit sermaye oluşumu ve mal ve hizmet ihracatı toplamının (A), çalışanların ücretleriyle ölçülen ortalama ücrete (W) bölünmesi sonucunda bulunmuştur. Ortalama ücret, toplam ücret ödemelerinin istihdama bölünmesi ile elde edilmiştir. Post Keynesyen modelde istihdam, birim ücret başına otonom harcamaların pozitif bir fonksiyonudur.

İşgücü istihdamı dünya ekonomisinde öncelikli sorunların başında gelen bir olgudur. İstihdam makro iktisadi yapının nicel yönünü oluştururken, toplumsal açıdan da nitel yönünü oluşturmaktadır. İstihdam düzeyi, otonom nitelikli harcama kalemlerinin içselleştirdiği nicel bir büyüklüktür (Cin vd., 2004, s. 118). Post Keynesyen ekonomistler istihdam ve birim ücret başına otonom harcamalar arasındaki ilişkinin pozitif yönde olduğunu öngörmektedirler. Buna göre, birim ücret başına otonom harcamalar arttıkça istihdam da artmaktadır.

Makroekonomik dengelerin oluşumunda önemli bir işleve sahip olan faiz, aynı zamanda kaynakların, tasarruf ve tüketim şeklindeki bölüşümünü belirler. Parasal ücretlerin azalışı, ürün fiyatların azalışına yol açtığında istihdamın herhangi bir düzeyindeki işlemlerin nakit dengesi için kamu talebinin düşmesi beklenmektedir. Sabit bit dışsal para arzında likidite için azalan talep faiz oranlarını düşürmektedir. Ücretlerin ve fiyatların düştüğü koşullarda sermayenin marjinal verimliliğinin değişim göstermediği durumdaki faiz oranı ek bir yatırım harcaması ve istihdamı uyarmaktadır. Fiyatların düşmesi sabit bir para arzı ile düşük faiz oranlarını ortaya çıkarmaktadır. Bu da yatırım ve istihdam artışını sağlamaktadır. Parasal ücretlerin artması ise fiyatlar ve gelir düzeyi üzerinde baskı yapacağına faiz oranları artma eğiliminde olacaktır. Bunun sonucunda istihdam

olumsuz yönde etkilenecektir (Esen, 2007, s. 103). Ancak faiz oranlarının tek başına istihdamı etkilemede yetersiz olduğu ifade edilebilmektedir.

3.4.2. Metodoloji

Birim ücret başına otonom harcamalar ile istihdam arasındaki ilişki üzerine yapılan bu çalışmanın amacı, 2003Q1-2020Q4 dönemine ilişkin olarak Post Keynesyen istihdam modeline dayanarak reel ücretler, istihdam ve faiz arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu bağlamda birim ücret, istihdam ve faiz arasındaki nedensellik ilişkisi test edilmeden önce serilerin birim kök içerip içermedikleri Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri ile Ng Perron testine dayalı olarak kontrol edilmiştir. İzleyen aşamada VAR modeli oluşturulmuş, çeşitli bilgi kriterlerinden yararlanılarak optimum gecikme uzunluğu tespit edilmiştir. Optimum gecikme uzunluğu belirlendikten sonra ise seriler arasındaki nedensellik ilişkisini incelemek için Toda-Yamamoto yöntemi kullanılmıştır.

3.4.2.1. Birim Kök Testleri

Çalışmada 2003 ve 2020 yıllarını kapsayan zaman serisi kullanılmıştır. Serinin durağan olup olmadığı birim kök testleri ile ölçülmektedir. Çalışmada ADF, Philips Perron ve Ng Perron birim kök testleri kullanılmıştır.

3.4.2.1.1. ADF Birim Kök Testi

ADF birim kök testi Dickey Fuller testinin geliştirilmiş halidir.

$$Y_t = \beta_1 Y_{t-1} + u_t \quad (3.5)$$

u_t : Ortalaması sıfır, varyans sabit birbirinden bağımsız dağılımlı rassal hata terimi.

β_1 : β katsayısı 1'e eşit olursa birim kök vardır ve birim kökü olan seride rassal yürüyüş bulunur.

Denklemin her iki tarafından Y_{t-1} çıkarılırsa aşağıdaki denklem elde edilir:

$$\Delta Y_t = \alpha Y_{t-1} + u_t \quad (3.6)$$

Hipotezler şu şekildedir:

$H_0: a = 0$ Seri durağan değil.

$H_1: a < 0$ Seri durağan.

Dickey-Fuller testinde hata terimi otokorelasyonlu olduğunda etkin olmadığı için Augmented Dickey Fuller birim kök testi önerilmiştir. ADF testinde hata terimlerindeki otokorelasyon giderilmek için seride gecikmeli değerler bağımsız değişken olarak modele katılmaktadır. Gecikme sayısı Akaike ve Schwarz bilgi kriterleri kullanılarak elde edilir. ADF testinde modeller sabitsiz, sabitli ve trendsiz, sabitli ve trendli olarak aşağıdaki gibi yazılır:

$$\Delta y_t = aY_t - 1 + \Sigma \beta_i k_i = 1 \Delta y_t - i + \varepsilon_t$$

$$\Delta y_t = u + aY_t - 1 + \Sigma \beta_i k_i = 1 \Delta y_t - i + \varepsilon_t$$

$$\Delta y_t = u + \beta_t + aY_t - 1 + \Sigma \beta_i k_i = 1 \Delta y_t - i + \varepsilon_t$$

3.4.2.1.2. Philips Perron Testi

ADF testleri için hata terimlerinin istatistiki olarak bağımsız oldukları varsayılmaktadır. Ayrıca sabit varyansa sahip oldukları ifade edilmektedir. Bu bağlamda hata terimlerinin korelasyonsuz ve sabit varsanya sahip olduklarının bilinmesi gerekmektedir (Bayrakdar, 2015, s. 53). Philips ve Perron (1988) kendilerinden önce yapılan birim kök testlerini eleştirmişlerdir. Dickey- Fuller testi yanlış hipotezin reddedilme olasılığını ölçmek için geliştirilmiştir. Ancak birim kökü ayırt etmedeki yetersizliği, bu olasılığı ölçmede eksik kalmaktadır. Bu ifadeyi açıklama gerekirse, herhangi bir P katsayısının 1'e eşit olması birim kök olduğu anlamına gelmekte ve DF testine göre seri durağan olmaktadır. Ancak P katsayısı 0,98 olduğunda DF testine göre birim kök olmadığı sonucu çıkmaktadır. Bu sonuç mutlak olarak doğru olmamakla birlikte yakın kök olarak ifade edilmektedir. Bu sorun ADF testinde farkların denkleme ilave edilerek çözülmesini kolaylaştırmaktadır. Testlerdeki eksiklerden dolayı Philips-Perron ADF testini genelleştirerek hata terimini bağımlı ve değişen varyanslı durum için incelemiştir. PP testi durağan ve trend etkisi içeren zaman serilerinde ve tek değişkenli zaman serilerinde kullanılmaktadır (Göktaş vd., 2019, s. 14-15).

3.4.2.1.3. NG Perron Testi

Ng Perron testi özellikle Philips-Perron testinde ortaya çıkabilecek olan hata teriminin hacminde boyut dağılımı çarpıklığı bulunduğunda bu durumu düzeltmeye yönelik M testlerini içeren birim kök testidir. Ng Peron testinde kullanılan test istatistikleri aşağıdaki gibi hesaplanır:

$$M = Z_a + (T/2)(\phi - 1)^2$$

Denklemden T gözlem sayısını, ϕ ise değişkene ait katsayıyı ifade etmektedir.

$$MSB = (T - 2\sum Y^2 - 1/S^2T)^{1/2}$$

$$MZ_t = MSB * MZ_a$$

$$MPT = \frac{[cT - 2\sum_t^T = 1\tilde{Y}^2_t - 1 - (1 - c)T^{-1}\tilde{Y}_{T^2}]}{s^2AR}$$

$$s^2AR$$

Seride sadece sabit terim var ise bu denklem ile hesaplama yapılır.

$$MPT = \frac{[cT - 2\sum_t^T = 1\tilde{Y}_{t-1}^2 - (1 - c)T^{-1}\tilde{Y}_{T^2}]}{s^2AR}$$

$$s^2AR$$

Seri sabitli ve trendli ise yukarıdaki denklem ile hesaplanır. NgPerron testinde MZ_a ve MZ_T testlerinde birim kökün varlığı hipotezi kabul edilir. Yani MZ_a ve MZ_T testlerinde Ng Perron'un hesapladığı kritik değerden düşük olursa birim kökün varlığını açıklayan hipotez reddedilemez. MSB ve MPT test istatistiklerinin belirtilen kritik değerden küçük olması durumunda birim kökün yokluğu hipotezi reddedilemez. Ng Perron birim kök testinde gecikme uzunluğu ise $T^{1/3}$ ile hesaplanır (Göktaş vd., 2019, s. 16-17).

3.4.2.1.4. Vektör Otoregresif (VAR) Metodolojisi

İktisadi olayların karmaşık oluşu denklemlerin de eşanlı denklemlerin yardımı ile incelenmesini sağlamaktadır. İktisadi hayatta makro ekonomik değişkenler birbirini etkilemektedir. Bu nedenle verileri sadece içsel ya da dışsal değişken olarak zorlaşmaktadır. Vektör Otoregresif Modeller (VAR) bu zorluk

sürecine çözüm üretmektedir. Bunun yanı sıra eşanlı denklem sisteminde belirlenme problemini çözmek için bazen yapısal model üzerinde bazı kısıtlamalar yapılması gereklidir. VAR modelleri yapısal model üzerinde herhangi bir kısıtlama gerektirmemektedir. Bu nedenle zaman serilerinde sıklıkla kullanılmaktadır (Tari & Bozkurt, 2006, s. 4).

3.4.2.1.5. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi

Son zamanlarda yapılan çalışmalarda Toda ve Yamamoto (1995) genişletilmiş VAR sistemine dayalı nedensellik analizinden sıklıkla yararlanılmaktadır. Bu yöntemin tercih edilmesinin sebebi özellikle zaman serileri ile çalışmanın yarattığı kısıtlardır. Bu sorunu minimize edebilmek için Toda-Yamamoto testi kullanılmaktadır. Bu yaklaşımda serilerin durağan olup olmaması, aynı düzeyde bütünleşik ya da eş bütünleşik olup olmaması değişkenler arasında nedensellik ilişkisi kurulmasına engel oluşturmaz. Bu modelde seriler üst düzey serilerin düzey değerinde kurulan VAR modeli ile tahmin edilmekte ve elde edilen katsayılar kısıtlamalar konularak Wald sınaması yapılabilmektedir. Bundan dolayı herhangi bir ön teste ya da eşbütünleşmeye ihtiyaç duyulmadan analiz yapılabilmektedir. VAR modelinin gecikme uzunluğu (k) ve değişkenlerin maksimum bütünleşme (d_{max}) doğru tespit edildiğinde nedensellik başarılı bir şekilde sınanmaktadır. Gecikme uzunluğu öncelikle standart gecikme uzunluğu belirleme prosedürüne göre yapılmaktadır. Bu noktada (k) elde edilir. Sonraki aşamada ise $(k + d_{max})$ gecikme uzunluğu ile VAR modelinin ve katsayılarının tahmini yapılır.

Buna göre 3 değişkenden oluşan 3 değişkenli VAR modeli aşağıdaki gibidir:

$$Y_{t=u+at} + \sum_{i=1}^k \delta_i Y_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} \delta_j Y_{t-i} + \sum_{i=1}^k \theta_i X_{t-j} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} \theta_i X_{t-j} + \sum_{i=1}^k n_i 2 \\ + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} n_j Y_{t-i} + \varepsilon_{1t}$$

$$\begin{aligned}
x_t &= \omega + yt + \sum_{i=1}^k \lambda_i X_{t-i} + \sum_{j=1}^{k+d_{max}} \lambda_j X_{t-j} + \sum_{i=1}^k \beta_i Z_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} \beta_j Z_{t-j} \\
&\quad + \sum_{i=1}^k \pi_i Y_{t-i} + \sum_{j=1}^{k+d_{max}} \pi_j Y_{t-j} + \varepsilon_{2t} \\
z_t &= \bar{\omega} + Kt + \sum_{i=1}^k \zeta_i Z_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} \zeta_j Z_{t-j} + \sum_{i=1}^k \partial_i X_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} \partial_j X_{t-j} \\
&\quad + \sum_{i=1}^k e_i Y_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} e_j Y_{t-j} + \varepsilon_{3t}
\end{aligned}$$

t trendi, $\varepsilon_{1t}, \varepsilon_{2t}$ ve ε_{3t} ilişkisiz hataları temsil etmektedir. Modele verinin yapısına Uygun olarak örneğin mevsimsel veriler için mevsimsel veya yapısal kırılmalar için kırılmayı gösteren kukla değişkenler vb. modele dâhil edilebilmektedir Nedensellik sınaması için kurulan yokluk hipotezleri ise yukarıda verilen model için;

$$H_0: \theta_i = n_i = 0 \quad i = 1, \dots, k$$

$$H_0: \beta_i = \pi_i = 0 \quad i = 1, \dots, k$$

$$H_0: \partial_i = e_i = 0 \quad i = 1, \dots, k$$

$$H_A: \text{En az bir tanesi sıfırdan farklı}$$

olarak tanımlanmaktadır. Granger nedensellik olmadığını ifade eden yokluk hipotezi, en az bir tanesinin sıfırdan farklı olduğu yani Granger nedenselliğin varlığı alternatiflerine göre test edilmektedir (Göktaş vd., 2019, s. 62-63).

3.4.3. Ampirik Analiz Sonuçları

Türkiye’de Post Keynesyen istihdam modelini sınamak amacıyla yapılan bu çalışmada, birim ücretler, istihdam ve faiz arasındaki ilişkiye yönelik olarak yapılan analizin ampirik bulguları şu sıralama ile sunulmuştur.

Analizlerde kullanılan değişkenlerin durağanlığını tespit etmek amacıyla ADF ve PP birim kök testlerine başvurulmuştur. ADF ve PP birim kök test sonuçları Tablo 3.2’de yer almaktadır.

Tablo 3.2. Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Augmented Dickey-Fuller (ADF)			Philips-Perron	
	Sabitsiz	Bireysel Sabitli	Bireysel Sabitli Trendli	Bireysel Sabitli	Bireysel Sabitli Trendli
N	1,124 (0.931)	-1,066 (0.724)	-1,939 (0.622)	-1,379 (0.587)	-4,334 (0.005)*
A/W	0,714 (0.866)	-1,998 (0.287)	-4,147 (0.008)*	-5,041 (0.000)*	-7,453 (0.000)*
Faiz	-1,356 (0.160)	-2,458 (0.130)	-2,200 (0.481)	-2,493 (0.121)	(-2,248) (0.455)
ΔN	-2,790 (0.005)*	-3,025 (0.037)**	-2,992 (0.142)	-3,528 (0.001)*	-3,476 (0.000)*
$\Delta A/W$	-3,522 (0.006)*	-4,559 (0.000)*	-4,482 (0.003)*	-3,528 (0.001)*	-4,096 (0.001)*
$\Delta Faiz$	-6,917 (0.000)*	-6,893 (0.000)*	-6,927 (0.000)*	-6,785 (0.000)*	-7,016 (0.000)*

Not: Parantez içindeki değerler olasılık değerlerini göstermektedir. *, %1 seviyedeki; ** ise % 5 seviyesindeki anlamlılık düzeyini göstermektedir. Gecikme uzunlukları, ADF testinde Schwarz bilgi kriteri kullanılarak; PP testinde ise BarlettKernel Spectral Estimation ve Newey-West Bandwidth kriterleri kullanılarak belirlenmiştir.

Düzye değerinde birim kök olması serinin durağan olmadığını ifade etmektedir. Tablo 3.2’de değişkenlerin hem ADF hem de Philips-Perron testinin düzey değerinde birim kök içerdiği görülmüştür. Bu nedenle seriyi durağanlaştırmak için birinci derece fark alınmıştır. Serilerin birinci derecede farkı alındığında serilerin durağanlaştığı ve birim kök olmadığı ortaya çıkmaktadır. Çalışmada ayrıca, Ng-Perron (2001) tarafından geliştirilen durağanlık testi kullanılarak değişkenlerin aynı dereceden birim kök içerip içermedikleri incelenmiştir. Ng-Perron birim kök testleri, Phillips-Perron (PP) testlerinde ortaya çıkan hata teriminin hacmindeki boyut dağılımı çarpıklığını düzeltmek için M-testleri olarak geliştirilen yeni birim kök testleridir (Sevüktekin & Nargeleçekenler, 2007, s. 365).

Ng-Perron MZ_a ve MZ_t olarak adlandırılan durağanlık testlerinde temel hipotez durağanlığın varlığı iken; MSB ve MPT birim kök testlerinde ise temel hipotez durağanlığın yokluğu hipotezidir. Buna göre hesaplanan MZ_a ve MZ_t test istatistiklerinin Ng-Perron (2001) tarafından hesaplanan kritik değerlerden küçük olması durumunda durağanlığın varlığını ifade eden temel hipotez reddedilemez; MSB ve MPT test istatistiklerinin kritik değerlerden daha küçük olması

durumunda ise durağanlığın olmadığını ifade eden hipotez reddedilememektedir (Göktaş, 2008, s. 54). Ng-Perron birim kök test sonuçları, Tablo 3.3’de gösterilmiştir.

Tablo 3.3: Ng-Perron Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	MZ _a		MZ _t		MSB		MPT	
	Sabitli	Sabitli-Trendli	Sabitli	Sabitli-Trendli	Sabitli	Sabitli-Trendli	Sabitli	Sabitli-Trendli
N	-2.089 (-13.800)	-24.469* (-23.800)	-0.821 (-2.580)	-3.480* (-3.420)	0.393 (0.174)	0.142* (0.143)	10.015 (1.780)	3.827* (4.030)
A/W	-9.463 (-13.800)	-30.841* (-23.800)	-2.026 (-2.580)	-3.926* (-3.420)	0.214 (0.174)	0.127* (0.143)	3.159 (1.780)	2.955* (4.030)
Faiz	-2.687 (-13.800)	6.625 (-23.800)	-1.088 (-2.580)	1.782 (-3.420)	0.405 (0.174)	0.269 (0.143)	8.854 (1.780)	13.776 (4.030)
ΔN	-21.126* (-13.800)	-30.100* (-23.800)	-3.250* (-2.580)	-3.850* (-3.420)	0.153* (0.174)	0.127* (0.143)	1.159* (1.780)	3.194* (4.030)
ΔA/W	-21.948* (-13.800)	-25.478* (-23.800)	-3.280* (-2.580)	-3.503* (-3.420)	0.149* (0.174)	0.137* (0.143)	1.228* (1.780)	3.966* (4.030)
ΔFaiz	-32.634* (-13.800)	-33.361* (-23.800)	-3.999* (-2.580)	-4.073* (-3.420)	0.122* (0.174)	0.122* (0.143)	0.871* (1.780)	2.791* (4.030)

Not: Parantez içindeki değerler, Ng ve Perron (2001) Tablo 1’den alınmış birim kök testlerine ait kritik değerlerdir. * %1 anlamlılık seviyesinde birim kökün yokluğunu göstermektedir. Sonuçlar, Quadratic spectral kernel kriteri kullanılarak belirlenmiştir.

İstihdam (N) ve birim ücret başına otonom harcamalar (A/W) değişkenlerinin sabitli modelde; faiz değişkeninin ise sabitli ve sabitli-trendli modelde düzeyde durağan olmadıklarının tespit edilmesiyle, söz konusu değişkenlerin 1. farkları alınarak Ng-Perron birim kök testi tekrar uygulanmıştır. Ng-Perron test sonuçlarına göre, analizde kullanılan tüm değişkenler, birinci farkında durağan hale gelmiştir.

Değişkenlerin durağanlıklarının kontrol edilmesi sonrasında Toda-Yamamoto nedensellik testi öncesinde oluşturulan VAR modelinin optimum gecikme uzunluklarının belirlenmesi gerekmektedir. Gecikme uzunluğunun uygun şekilde belirlenmesi ekonomik modeller açısından kritik öneme sahiptir. Gecikme uzunluğunun belirlenmesi için bazı kriterler bulunmaktadır. Bu kriterler içerisinde Schwarz bilgi kriteri yaygın kullanıma sahiptir. Bu nedenle VAR modeli oluşturarak gecikme uzunluğu belirlenmektedir. Aşağıdaki tabloda uygun gecikme uzunluğunun seçimi için Eviews 11 programının standart VAR modelindeki gecikme uzunluğuna ait sonuçlar yer almaktadır. * işareti ilgili gecikmenin uygun olduğunu göstermektedir. Tabloda, 5. sıra uygun gecikme uzunluğudur.

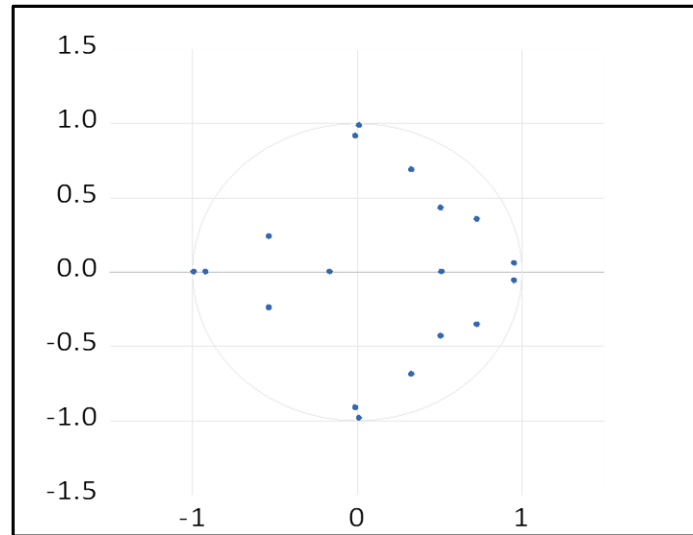
Tablo 3.4: VAR Modelinin Uygun Gecikme Uzunluğu

Gecikme	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	213.7871	NA	3.06e-07	-6.485758	-6.385401	-6.446161
1	349.1723	254.1076	6.27e-09	-10.37453	-9.973107	-10.21614
2	357.1208	14.18491	6.49e-09	-10.34218	-9.639683	-10.06500
3	382.9213	43.66242	3.89e-09	-10.85912	-9.855553	-10.46315
4	417.8982	55.96310	1.76e-09	-11.65841	-10.35377	-11.14365
5	444.5066	40.11729*	1.04e-09*	-12.20020*	-10.59450*	-11.56665*
6	451.8524	10.39703	1.12e-09	-12.14930	-10.24253	-11.39696

Not: Likelihood Ratio Test İstatistiği (LR), Son Tahminci Hatası (FPE), Akaike Bilgi Kriteri (AIC), Schwarz Bilgi Kriteri (SC), Hannan-Quinn Bilgi Kriteri (HQ). *Optimal gecikme uzunluğunu belirtmektedir.

Tablo 3.4'e göre, VAR modeli için LR, FPE, AIC, SC ve HQ kriterlerine göre, optimal gecikme seviyesinin 5 olduğu görülmüştür. Bu çerçevede modele ait gecikme sayısı beş olarak belirlenmiş ve model tahmin edilmiştir.

VAR analizlerinde serilerin durağanlığı, analiz sonucunda elde edilen karakteristik polinomun ters köklerine bakılarak anlaşılabilmektedir. Post Keynesyen istihdam analizine ilişkin olarak tahmin edilen denkleme ait AR karakteristik ters polinom kökleri Şekil 3.1'de gösterilmiştir.

Şekil 3.1: AR Karakteristik Ters Polinom Kökleri

Tahmin edilen VAR modelinin istikrarlı olup olmadığını test etmek amacıyla otoregresif (AR) ters kökler grafiği Şekil 3.1'de gösterilmiştir. AR ters köklerinin tümünün birim çemberin içinde olması modelin dinamik olarak istikrarlı olduğunu göstermektedir.

İzleyen aşamada, tahmin edilen VAR modelinin hata terimleri arasında otokorelasyonun olup olmadığını belirlemek amacıyla LM testi ile hata terimlerinin varyansının bütün örneklem için sabit olup olmadığını öğrenmek adına değişen varyans (Heteroskedasite) testi yapılmıştır. Test sonuçları, Tablo 3.5’de gösterilmiştir.

Tablo 3.5: Otokorelasyon ve Değişen Varyans Test Sonucu

Lagrange Çarpanı (LM)Otokorelasyon Testi		
GecikmeUzunluğu	LM Test İstatistiği	Olasılık Değeri
6	4,73	0.8567
White Değişen Varyans Testi		
Gecikme Uzunluğu	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
6	210,38	0.5951

Otokorelasyon testinde H_0 hipotezi “otokorelasyon yoktur”, değişen varyans testinde H_0 hipotezi “değişen varyans yoktur” olarak kabul edilir. VAR analizinde olasılık değeri 0.05’ten büyük çıkması otokorelasyonun ve değişen varyansın olmadığı sonucunu raporlamaktadır. Otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarının olmadığına görülmesi üzerine, otonom harcama başına birim ücret, istihdam ve faiz arasındaki ilişkiyi test etmek amacıyla Toda-Yamamoto nedensellik testi yapılmıştır.

Tablo 3.6: Toda-Yamamoto Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	Test istatistiği	Olasılık Değeri	Karar
Birim Ücret Başına Otonom Harcamalar =>İstihdam	11,564	0.0413	Birim ücretlerden istihdama %5 önem seviyesinde nedensellik bulunmaktadır.
Faiz =>İstihdam	5,051	0.4096	Faizden istihdama nedensellik bulunmamaktadır.
İstihdam =>Birim Ücret Başına Otonom Harcamalar	5,486	0.3584	İstihdamdan ortalama ücrete nedensellik bulunmamaktadır.
Faiz =>Birim Ücret Başına Otonom Harcamalar	4,568	0.4707	Faizden ortalama ücrete nedensellik bulunmamaktadır.
İstihdam =>Faiz	6,263	0.2815	İstihdamdan faize nedensellik bulunmamaktadır.
Birim Ücret Başına Otonom Harcamalar=>Faiz	10,470	0.0629	Ortalama ücretlerden faize %10 önem seviyesinde nedensellik bulunmaktadır.

Tablo 3.6’da Toda-Yamamoto nedensellik testi sonuçları, üç değişkenin de birbiri ile nedensellik ilişkisinin yönünü raporlamaktadır. Yapılan test ile sonuçların tutarlı olup olmadığı belirlenmektedir. VAR modeli için yapılan gecikme uzunluğu 5 olduğu için katsayıların sıfıra eşitlenmesi sonucunda sınama yapılmıştır.

İlk satırda bağımsız değişken birim ücret başına otonom harcamalardır. Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisine bakıldığında, öncelikle olasılık değeri göz önünde bulundurulmaktadır. Olasılık değeri 0,05’ten küçük ise değişkenler arasında nedensellik ilişkisi olduğu söylenebilir.

Tablo 3.6’ya göre bağımlı değişken istihdam olduğunda, birim ücretlerden istihdama % 5 önem seviyesinde nedensellik olduğu görülmektedir. Bu durumda birim ücret başına otonom harcamalar, istihdamın bir nedeni olarak ifade edilebilir. İstihdam seviyesinin artması için, efektif talep noktasının değişimi gerekmektedir. Bu değişim efektif talebin artış yönü ile gerçekleşmektedir. Artışın olabilmesi, otonom harcamaların artmasına bağlıdır. Bu durum, istihdam ile birim başına otonom harcamalar arasındaki nedensellik ilişkisini ortaya koymaktadır. Fakat istihdamdan birim ücretlere doğru bir nedensellik bulunmamaktadır.

Faizler para politikası aracı olarak kullanılarak birçok değişkeni etkilemektedir. Bunun sonucu olarak faizler hem istihdam hem de birim ücretler üzerinde etkilidir. Faizlerin artması sonucunda borçlanma maliyetleri artarak enflasyonu meydana getirir. Enflasyonun artması ise girişimcilerin düşük kar nedeni ile işçi çıkarmasına yol açar. Bu noktada istihdam düzeyinin azalacağı beklentisi oluşur. Yapılan Toda-Yamamoto nedensellik testi sonuçlarına göre faizden istihdama ve istihdamdan faize doğru nedensellik ilişkisine rastlanılmamıştır. Teorik açıdan bakıldığında faizin etkisi mutlak olmamakla birlikte dolaylı bir işleve sahiptir.

Faiz ve birim ücret başına otonom harcamalar arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir. Ortalama ücretlerden faize %10 önem seviyesinde nedensellik bulunmaktadır. Yani birim ücret başına otonom harcamalardaki artış faizin nedeniyken, faizlerdeki değişim birim ücret başına otonom harcamaların doğrudan bir nedeni değildir.

SONUÇ

Post Keynesyen ekonomik anlayışın temel amacı, ekonomiyi insan ihtiyaçlarını karşılamak için gerçekçi bir bakış açısı ile ele almaktır. Bu doğrultuda zaman kavramı insan davranışlarını değerlendirme ölçütü bağlamında bir etkinliğe sahiptir. Tarihsel sürecin geçmiş ve gelecek üzerinde yarattığı olgu reel analize yön vermektedir. Post Keynesyen düşüncenin “gerçek” olarak atfettiği kavram bütünlüğü içerisinde bazı belirleyici olgular yer almaktadır. Bu noktada ergodik olmayan belirsizlik unsuru, gelecek hakkında tam bilgiye sahip olmayı engellemektedir. Geleceğin belirsiz olması, bireylerin geleceğe yönelik farklı tahminler içeren beklentilere sahip olmalarına neden olmaktadır. Belirsizlik durumunda, firmalar eksik rekabet koşullarında bulundukları için fiyatları belirleyen maliyetler de birbirinden farklıdır.

Post Keynesyenlere göre ekonomik büyüme gelir dağılımı ve yatırımlar aracılığı ile gerçekleşmektedir. Yatırım artışı kâr payı seviyesini yükselterek bölüşüm dengesinin de değişmesini sağlamaktadır. Yatırımlar, istihdamın temel belirleyicileri arasında yer almaktadır. Toplam talep artışı ile yatırımların artması öngürüsü sonucunda ekonomik büyüme de sağlanmaktadır. Post Keynesyenler, kapitalist sistemin sürekli olarak büyüyeceğini fakat bu büyümenin istikrarsızlıklar gösterebileceğini de ifade etmiştir. Büyümenin yarattığı istikrarsızlıklar özellikle yapısal olarak az gelişmiş ülkelerde görülmektedir. Bu durumda işsizlik ve gelir dağılımı sorunlarına talep hedeflemesi yapılarak yapısal dönüşümlerin uygulanması çözüm olarak üretilmektedir.

Post Keynesyen görüşün ekonomik sisteminde odak noktası toplam taleptir. Buna göre ekonomik olaylar toplam talep ile şekillenmektedir. İşsizlik, enflasyon, gelir dağılımı gibi makroekonomik değişkenler toplam talebin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu düşünceye göre ekonomide karşılaşılan problemler, talep yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.

Makroekonomi açısından önemli konular arasında yer alan ücretlerin belirlenmesi, Post Keynesyenler için fiyatlar ve işsizlik bağlamında ele alınmaktadır. Neoklasikler piyasaların kendilerini temizleyen bir mekanizmaya sahip olduğunu ve emek piyasalarının esnek olması gerektiğini savunmuşlardır.

Post Keynesyenler ise esnek emek piyasalarının piyasaların kendi kendini temizleyemeyeceğini ifade etmektedir. Esnek ücretler, neoklasik teoride ücretlerin düşmesi ve bu durumun işsizliği önlemesi olarak açıklanır. Ancak istihdam hacminin asıl belirleyici daha önce de belirtildiği gibi toplam talep unsurudur. Ortodoks emek piyasasında tam istihdam dengesi emek ve arz eğrilerinin kesiştiği noktada sağlanmaktadır. Bu noktada işsizlik sadece isteğe bağlı olarak mümkün olmaktadır. Reel ücretlerin düşmesi ile istihdam olanağı sağlanması görüşü 1970'lerden sonra petrol krizi ile birlikte farklı görüşlerin değerlendirmeleri doğrultusunda değişime uğramıştır. Post Keynesyen iktisadın yorumuna göre ekonomik olaylar gerçek bir bakış açısı ile değerlendirilmelidir. Dolayısıyla gerçek bir ekonomi dünyasında emek arz ve talebinin ücrete bağlı olması söz konusu değildir. İşgücü piyasasındaki değişimler işgücü hacminden kaynaklanmaktadır. Piyasaları temizleyecek bir mekanizma olmadığı için de gerçekte böyle bir pazar bulunmamaktadır. Sonuç olarak ücretlerin düşmesi toplam talebi de azaltarak ekonomik düzenin bozulmasına yol açar. Neoklasiklerin aksine toplam talep ve ücretler arasındaki ilişkiyi doğru yönlü olarak bulmaktadırlar.

Toplam talebi artırmaya yönelik politikalar istihdam düzeyini doğrudan etkilemektedir. Harcamaların artırılması toplam talebi de artırarak istihdam seviyesinde iyileşmeyi sağlamaktadır. Bu konu özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde talep kısıtı sorununun çözülebilmesi açısından kullanılan bir politikadır. Uzun vadede kalkınmayı hızlandırmak ve yatırım artışına katkıda bulunmak için toplam talebi artırmak yapısal dönüşümlerin belirleyici bir faktörüdür. Talep yetersizliğinin giderildiği ekonomilerde işsizlik sorunu da çözüme kavuşmaktadır.

Bu çalışma, Post Keynesyen yaklaşımın istihdam teorisinin Türkiye'deki geçerliliğini araştırmaya yöneliktir. Ekonomik teorilerin ampirik olarak test edilmesi gereği, literatürde bu konu ile ilgili yapılan diğer çalışmaların genelini ulaştığı sonuçlar ile tutarlı görülmektedir. Post Keynesyen yaklaşımın temel öngörülerinin test edilebilirliği için literatüre ek bir katkı olarak Toda-Yamamoto nedensellik analizi kullanılmıştır.

İktisadi değişkenler arasında yer alan otonom özellikteki değişkenler ekonomilerde uygulanması daha kolay ve etkisini hızlı bir şekilde hissettirdiğinden dolayı diğer değişkenlerden farklıdır. Otonom nitelikteki harcama kalemlerinin değiştirilmesi bazı makro değişkenleri etkilemekte ve içsel hale getirebilmektedir. Bu makro değişkenlerden birisi istihdamdır. Ülkelerinde görülen eksik istihdandan kaynaklanan işsizlik problemi ve artan ekonomik sorunlar, istihdam artışını sağlayacak iktisadi politikaları gerektirmektedir.

Araştırma bulgularına göre “birim başına otonom harcamaların artışı istihdam artışını sağlar” hipotezi doğrulanmaktadır. Toda-Yamamoto nedensellik testi sonucuna göre birim ücretlerden istihdama yönelik tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğuna yönelik kanıtlar sunulmuştur. Bu sonuç Post Keynesyen görüşü destekler niteliktedir. Türkiye’de toplam istihdam düzeyindeki gelişmeleri yorumlamak için Post Keynesyen model uygun bulunmuştur. İstihdam artışı için kamu harcamaları, yatırım harcamaları gibi otonom harcamaların önemi ve artırılması konusunda politika hedeflemesine gidilmesi beklenmektedir. Bu sonuç otonom harcamaların istihdam üzerinde etkili bir araç olduğunu göstermekte ve üretim ve büyümeye yönelik bir refah artışı sağlanacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, D. (1997). Technology, Unemployment and Efficiency. *European Economic Review*, (41), 525-533.
- Adak, N, (2010). Sosyal Bir Problem Olarak İşsizlik ve Sonuçları. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 21(2), 105-116.
- Akçoraoğlu, A. (2015). Gelir Dağılımı ve İktisadi Büyüme: Post Keynesyen Modeller ve Politika Analizi. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 26(96), 91-126.
- Aktakaş, G. B. & Tekin, İ. (2014). Ücret Belirlenimine Alternatif Bir Bakış: Türkiye İmalat Sanayi Örneği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(2), 61-72.
- Aksu, L. (2018). İşsizlik, Suç, Boşanma, İntihar Oranları ile İktisadi Büyüme İlişkinin; Nedensellik Testleri ile Analizi. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 58-100.
- Algül, Y. (2020). Piero Sraffa ve Gelir Dağılımı. *Anasay Dergisi*, (11), 189-208.
- Appelbaum, E. (1979). Post-Keynesian Theory: The Labor Market. *Challenge*, 21(6), 39-47.
- Apergis, N. & Loannis, O. (2008). The Employment-Wage Relationship: Was Keynes Right After All?. *American Review of Political Economy*, 6(1) 40-50.
- Aren, S. (1984). *İstihdam Para ve İktisadi Politika*. Savaş Yayınları, Ankara.
- Arestis, P. (1996). Post Keynesian Economics: Toward Coherence. *Cambridge Journal of Economics*, 20(1), 111-135.
- Arestis, P. (1997). *Money, Pricing, Distribution and Economic Integration*, Macmillan Press, London.
- Arestis, P., Biefang, I., & Mariscal, F. (2006). Wage Determination in The UK: Further Empirical Results Using Conintegraion, *Applied Economics*, 26(4), 417-424.
- Asimakopulos, A. (1988). Post Keynesian Theories of Distribution. *Kluwer Academic Publishers*, 133-157.
- Ata, A. Y. (2011). Ücretler, İşsizlik ve Suç Arasındaki İlişki: Yatay Kesit Analizi. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (4), 113-134.
- Ataman, B.C. (1998). İşsizlik Sorununa Yeni Yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 59-72.

- Ateşoğlu, H.S. (1999). A Post Keynesian Explanation of Employment in the United States. *Journal of Post Keynesian Economics*, 21(4), 603-610.
- Ateşoğlu, H. S. (2000). Income, Employment, Inflation, and Money in the United States. *Journal of Post Keynesian Economics* 22(4), 639-646.
- Aydın, N. (2012). İşsizlik, Beveridge Eğrisi ve Türkiye İşgücü Piyasasına İlişkin Bir Değerlendirme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(32), 119-134.
- Aydın, Y. & Saydar, Ö.Ö. (2017). İşgücü Piyasasında Esneklik Tartışmaları Türkiye ve AB Ülkelerinin Karşılaştırmalı Analizi. *Konferans Metni*, 1-16.
- Azariadis, C. & Stiglitz, J.E. (1983). Implicit Contracts and Fixed Price Equilibria. *Quarterly Journal Of Economics*, 98(1), 1-22.
- Bahar, O. & Bingöl, F.K. (2010). Türkiye’de İç Göç Hareketlerinin İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 43-61.
- Bakır, H. (2016). *Emek Piyasalarında Yaşanan Dönüşümün Politik Ekonomisi: Türkiye Bağlamında Bir Analiz*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ball, L., Gregory, N.M. & Romer, D. (1988). The New Keynesian Economics and The Output-Inflation Trade-Off. *Brookings Papers On Economic Activity*, 1988(1), 1-82.
- Başköy, H. & Kılıçaslan, Y. (2017). Esnek İşgücü Piyasası Politikalarının Ücret ve Kâr Üzerine Etkileri. *Çalışma ve Toplum: Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, (54), 1507-1543.
- Bayraktar, S. (2015). Türkiye İçin İşsizlik Histerisi Ya da Doğal İşsizlik Oranı Hipotezinin Geçerliliğinin Sınanması. *İktisat Politikaları Araştırması Dergisi*, 2(2), 45-61.
- Bender, K. & Theodossiou, I. (1999). International Comparisons of The Real Wage-Employment Relationship. *Journal of Post Keynesian Economics*, 21(4), 621-637.
- Berber, M. (2013). *Makro İktisat*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Bernardo, J. L. Martinez, F.L. & Stockhammer, E. (2016). A Post-Keynesian Response to Piketty’s Fundamental Contradiction of Capitalism. *Review Of Political Economy*, 28(2), 190-204.

- Biçerli, K., Özdemir, Ç., Özdemir, V.C., & Tekeli, S. (2012). *İstihdam ve İşsizlik*. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Bilgin, M. H. (2002). Yeni Keynesçi Yaklaşımda Ücret ve İstihdam. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (27), 141-152.
- Bilir, H. (2017). Yeni Keynesyen İktisatta Ücret Yapışkanlıkları. *Politik ve Ekonomik Kuram Dergisi*, 1(1), 188-213.
- Biondi, Y. (2013). Hyman Minsky's Financial Instability Hypothesis and The Accounting Structure of Economy. *Economics and Law*, 3(3), 141-166.
- Bocutoğlu, E. (2004). *Makro İktisat, Keynesyen Teori ve Politikalar*. Trabzon: Derya Kitabevi.
- Bolat, S. & Koçbulut, Ö. (2019). Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde İşsizlik Histeresi ve Doğal Oran Hipotezinin Ampirik Bir Analizi. *Maliye Dergisi*, (176), 201-224.
- Bozdağlıoğlu, Y. (2008). Türkiye’de İşsizliğin Özellikleri ve İşsizlikle Mücadele Politikaları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (20), 45-65.
- Bölükoğlu, A. (2019). Türkiye’nin Talep Rejimi: Post Keynesyen Ekonometrik Bir Analiz. *Sosyoekonomi Dergisi*, 27(42), 163-180.
- Brecher, R. (1974). Minimum Wage Rates and the Pure Theory of International Trade. *The Quarterly Journal of Economics*, 88(1), 98-116.
- Brunner, K. (1961). A Schema For The Supply Theory Of Money. *International Economic Review*, 2(1), 79-109.
- Canale, R.R. (2004). A Post Keynesian Model Of Output Employment and Monetary Demand. *Review of Political Economy*, 16(3), 347-360.
- Carruth, A. & Schnabel, C. (1993). The Determination of Contract Wages in West Germany, *The Scandinavian Journal of Economics*, 95(3), 297-310.
- Cengiz, S. & Şahin, A. (2011). Refah Kaybı Çerçevesinde İşsizlik. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(1), s. 135-144.
- Chandavarkar, A. (1986). Was Keynes a Development Economist. *Economic and Political Weekly*, 21(7), 304-307.
- Christopoulos (2005). A note on the Relationship Between Real Wagesand Employment: Further Evidence From panel Cointegrationtests. *Journal of Economic Studies*, 32(1), 25-32.
- Cin, M. F. (2012). *Post Keynesyen İktisat*. Ankara: Efil Yayınevi.
- Cin, M. F. Tekgül, Yelda B. & Fisunoğlu, H.M. (2004). Otonom Harcamaların İstihdam Üzerine Etkileri: Türkiye Üzerine Amprik Bir Çalışma 1989-2003. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, (15), 117-130.

- Cin, M.F., Tekin, İ. & Kiper, K. (2017). Post Keynesyen Gelir, İstihdam ve Enflasyon Modellerinin Avrupa Ülkeleri İçin Sınanması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(2), 283-295.
- Cömert, M. (2019). Post Keynesyen Teoriyi İleri Taşımak: Güncel Tartışmalar ve Alternatif Öneriler. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 74(1), 35-55.
- Çetinkaya, E. (2010). Genç İşsizliğin Teorik Açıklamaları. *Journal of Social Policy Conferences*, (58) 45-57.
- Çolak, M. & Kara, O. (2017). Türkiye’de Makroekonomik Göstergelerin İstihdama Etkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Afro-Avrasya Özel Sayısı*, 259-272.
- Cuestas, J.C. & Alana, L.A. (2011). Unemployment Hysteresis, Structural Changes, Non-linearities and Fractional Integration in European Transition Economies. *Sheffield Economic Research Paper Series*, SERP Number, 2011005
- Darby, J. & Lewis S.W. (1993). Is There a Cointegrating Vector for UK Wages?. *Journal of Economic Studies*, 20(1/2), 87-115.
- Davidson, P. (1965). Keynes’s Finance Motive. *Oxford Economic Papers*, 17(1), 47-65.
- Davidson, P. (1990). *Money & Employment*. London: Macmillan Published.
- Davidson, P. (1998). Post Keynesian Employment Analysis and The Macroeconomics of OECD Unemployment. *The Economic Journal*, 108(448), 817-831.
- Davidson, P. (1999). *Uncertainty, International Money, Employment And Theory*. New York: Fifth Avenue.
- Davidson, P. (2000). There Are Major Differences Between Kalecki’s Theory Of Employment And Keynes’s General Theory Of Employment Interest And Money. *Journal Of Post Keynesian Economics*, 23(1), 3-25.
- Doruk, Ö. T. (2020). Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Sektörel Belirleyicileri: İller Düzeyinde 2004-2014 Yılları Arasında Ampirik Bir İnceleme. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (18),17-30.
- Doruk, Ö. T. & Şahintürk Y.C. (2019). Minskyen Finansal Kırınlık Hipotezi ve Post Keynesyen Temelleri: Teorik Bir Yaklaşım. *Sosyoekonomi Dergisi*, 27(40), 105-118.
- Dutt, A. K. & Scott, P. (1996). Aggregate-Supply/Aggregate-Demand Framework: A Defense. *Eastern Economic Journal*, 22(3), 313-331.

- Dutt, A. K. (2012). Distributional Dynamics in Post Keynesian Growth Models. *Journal Of Post Keynesian Economics*, 34(3), 431-452.
- Eichner, A. S. & J.A. Kregel (1975). An Essay On Post Keynesian Theory: A New Paradigm In Economics. *Journal Of Economic Literature*, 13(4), 1293-1314.
- Eichner, A. (1978). Post Keynesian Theory: An Inroduction. *Challenge*, 21(2), 4-10.
- Ekinci, R., Tüzün, O., Ceylan, F. & Kahyaoğlu, H. (2017). Dışa Açıklık ile İşsizlik Arasındaki İlişki: Seçilmiş AB Ülkeleri ve Türkiye Üzerine Zamana Göre Değişen Parametrelili Bir Analiz. *Sosyoekonomi Dergisi*, 25(31), 45-73.
- Erataş, F., Başçı N.H., & Çınar, S.(2015). Para Arzının Post Keynesyen Yorumu: Gelişmiş Ülkeler Örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(15), 398-409.
- Ercan, F. & Özar Ş. (2000). Emek Piyasası Teorileri ve Türkiye’de Emek Piyasası Çalışmalarına Eleştirel Bir Bakış. *Toplum ve Bilim Dergisi*, (86), 22-71.
- Erdinç, Z. (1999). Küreselleşmenin İstihdama Etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (3), 111-120.
- Esen, E. (2007). *Post Keynesyen İstihdam Analizi ve Türkiye Uygulaması*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir.
- Faccarello, G. & Kurz H.D. (2016). *Handbook On The History Of Economic Analysis Volume II*. Cheltenham: Edward Elgard Publishing.
- Fontana, G.e & Gerrard, B. (2004). A Post Keynesian Theory Of Decision Making Under Uncertainly. *Journal Of Economic Psychology*, 25(5), 619-637.
- Fontana, G. & Gerrard B. (2006). The Future Of Post Keynesian Economics. *PSL Quarterly Review*, 59(236), 1-28.
- Garcia, C., Avila, R., &Usabiaga C., (2015). Anthe Hysteresis Hypothesis in Spanish Regional Unemployment be Beaten? New Evidence From Unit Root Tests with Breaks. *Economic Modelling*, 47(C), s. 244-252.
- Germir, H. (2012). *Türkiye’de İstihdam Politikalarının Etkinliği*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Giray, F. (2017). Sosyal Güvenlik Katkı Paylarının İşsizlik Üzerindeki Etkisi. *Sayıştay Dergisi*, (104), 27-44.
- Giray, F. (2018). Emek Üzerinden Alınan Bireysel Gelir Vergisi ve Sosyal Güvenlik Katkıları: Türkiye Analizi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37(1), 53-79.

- Göker, Z. & Kutlu D. (2013). Tam İstihdamın Sağlanmasında Maliye Politikasının Rolü ve Post Keynesyen Çözüm Önerileri. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, (26), 103-119.
- Göktaş, P., Aytaç Pekmezci & Kurtuluş Bozkurt (2019). *Ekonometrik Serilerde Uzun Dönem Eşbütünleşme ve Kısa Dönem Nedensellik*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Graffland J.J. (1992). Insiders and Outsiders in Wage Formation: The Dutch Case. *Empirical Economics*, (17), 583-602.
- Güçlüoğlu, Ü. M. (2017). *Türkiye İstihdam Analizi ve Bazı Makroekonomik Değişkenlerin İstihdam Üzerindeki Etkisi*. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Güney, A. & Balkaya E. (2018). Kamu Harcamaları ve Ticari Açıklığın İşsizlik ve Genç İşsizliğe Etkisi. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 49-74.
- Hall, R. & David L. (1979). Efficient Wage Bargains under Uncertain Supply and Demand. *American Economic Review*, (69), 868-879.
- Harcourt, G.C & P.A Riach (1997). *A Second Edition Of General Theory Volume 2*. London and Newyork, Kriesler, Peter. Keynes, Kalecki And The General Theory. 219-235.
- Harris, J. & Todaro, M. (1970). Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis. *The American Economic Review*, 60(1), 126-142.
- Hart, N. & Peter K. (2015). Post Keynesian Economics: A User's Guide. *The Australian Economic Review*, 48(3), 321-332.
- Hartwig, J. (2007). Keynes vs. the Post Keynesians on The Principle of Effective Demand. *Euro. J. History of Economic Thought*, 14(4), 725-739.
- Holt, R. & Pressman S. (2001). *A New Guide to Post Keynesian Economics*. London.
- Huerga, F. & Arias, G. (2019). The Post Keynesian View on Labour Demand in Micro and Macroeconomic Field. *Economics and Sociology*, 12(2), 109-128.
- İslatince, H. (2002). Doğal İşsizlik Oranı Kavramına Yönelik Tartışmalar ve Politika Önerileri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), s. 65-78.
- Işık, S. (2009). Tam İstihdam ve Fiyat İstikrarı Kapsamında Neo-liberal Yaklaşımlara Post-Keynesyen Karşı Duruşlar: Devletin Nihai İşveren Olma Rolü. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 20(70), 61-88.

- Jespersen, J. (2001). Macroeconomic Methodology: A Post Keynesian Perspective. *Debating Critical Realism Conference*, 1-9.
- Karabıyık, İ. (2009). Türkiye’de İşsizliği Doğuran Nedenler ve İşsizliğin Yapısı. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 180-201.
- Karakayalı, H. (2005). *Makro Ekonomi*. Emek Matbaacılık, Manisa.
- Kavak, Y. (1997). Eğitim, İstihdam ve İşsizlik İlişkileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (13), 21-26.
- Kaya, M. V. & Sarıdoğan H.Ö. (2016). Minsky Haklı mıydı?: 2008 Küresel Ekonomik Krizi Bağlamında Bir Analiz. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 2(2), 1-11.
- Keynes, J. M. (1936). *İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi*. (U. Akalın, Çev.) İstanbul: Can Matbaası.
- Koç Y. A. (2019). Para Arzının İşselliği Hipotezi: Türkiye İçin Ampirik Bir Analiz (2006-2018). *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (24), 131-150.
- Kurt, Ş. (2006). İşsizliğin Psiko-Sosyal Sonuçları ve Türkiye Üzerinde Muhtemel Etkileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 0(57), 357-379.
- Kutlu, S. & Horvath L. (2017). Post Keynesyen Makro İktisadın Metodolojik Temelleri Üzerine Bir İnceleme. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(1), 95-129.
- Köklü, A. (1976). *Makro İktisat*. Ankara: Sevinç Matbaası
- Lavoie, M. (1986). Systemic Financial Fragility: A Simplified View. *Journal Of Post Keynesian Economics*, 9(2), 258-266.
- Lavoie, M. (1998). The Neo-Pasinetti Theorem in Cambridge and Kaleckian Models of Growth and Distribution. *Eastern Economic Journal*, 24(4), 417-434.
- Lawson, T. (1994). The Nature Of Post Keynesianism and Its Links to Other Traditions: A Realist Perspective. *Journal of Post Keynesian Economics*, 16(4), 503-538.
- Lindbeck, A. & J. Snower J.D. (1988). Cooperation, Harassment, and Involuntary Unemployment: An Insider-Outsider Approach. *The American Economic Review*, 78(1), 167-188.
- Lindbeck, A. & Snower J.D. (2001). Insiders versus Outsiders. *Journal of Economic Perspectives*, 1(15), 165-187.

- Mc Farlane, Adian A., Das, A., Chowdhury, M. (2014). Non-lineardynamics of Employment, Outputand Real Wages in Canada. *Journal of Economic Studies*, 41(4), 554 – 568.
- Melek, F. (1996). *Yeni Makro Ekonomik Akımlar Çerçevesinde Türk İmalat Sanayiinde Pazar Yapısı ile İlgili Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mıhçı, S. (1995). Post Keynesyen İktisat ve Joan Robinson. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13, 155-170.
- Minsky, P.H. (1992). The Financial Instability Hypothesis. *The Jerome Levy Economics Institute of Bard College*, (74), 1-9.
- Murat, S. & Eser B. (2013). Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve İstihdam İlişkisi: İstihdam Yaratmayan Büyüme Olgusunun Geçerliliği. *Emek ve Toplum Dergisi*, 2(3), 93-123.
- Onaran, Ö. (2000). Türkiye’de Yapısal Uyum Sürecinde Emek Piyasasının Esnekliği. *Toplum ve Bilim Dergisi*, (86), 194-210.
- Onaran, Ö., Ansal, H., Küçükçiftçi, S. & Benan B.Z. (2000). *Türkiye’de Emek Piyasası’nın Yapısı ve İşsizlik*. İstanbul: Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını
- Özata, E. & Esen E. (2010). Reel Ücretler İle İstihdam Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 55-69.
- Özel, H. (2004). Michel Kalecki ve Klasik-Marksist İktisadi Analiz. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(1), 1-22.
- Özen, İ. & Voyvoda E. (2014). Kitap İncelemesi: Geçmişin Aynasında Geleceği Görmek: Thomas Piketty’den Üç Asırlık Sistemik Eşitsizlik Analizi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 69(3), 665-686.
- Özdemir, D. (2019). İşsizliğin Azaltılmasında Kamusal Bir İstihdam Modeli Olarak Nihai İşveren Programı. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 2539-2558.
- Özşahin, L. & Karabulut K. (2017). Post Keynesyen İktisatta Toplum Yararına Çalışma Programlarının Analizi: TRA2 Bölgesi Örneği. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(16), 319-352.
- Palley, T. (2004). From Keynesianism To Neoliberalism: Shifting Paradigms in Economics. *Ploto Press*, Neoliberalism: A Cricital Reader, ed. Saad-Filho A. & Johnston, D. 1-11.
- Panico, C., Pinto, A. & Anyul M.P. (2012). Income Distribution And The Size of The Financial Sector: A Sraffian Analysis. *Cambridge Journal Of Economics*, 36(6), 1455-1477.

- Parasız, İ. (1997). *Modern Makroekonominin Temelleri*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Pekin, T. (1996). *Makro Ekonomi*. İzmir: Bilgehan Basımevi.
- Pollin, R. (1991). Two Theories Of Money Supply Endogeneity: Some Empirical Evidence. *Journal Of Post Keynesian Economics*, 13(3), 366-396.
- Pollin, R. (1996). Money Supply Endogeneity: What are The Questions and Why do They Matter. 490-515.
- Rafferty, D. (2013). *A Post Keynesian/Structuralist Strategy For Economic Development*. Kansas: Dissertations Publishing.
- Reder, M.W. (1969). The Theory of Frictional Unemployment. *Economica*, 36(141), 1-28.
- Rima, I. H. (1984). Involuntary Unemployment and The Respecified Labor Supply and Curve. *Journal of Post Keynesian Economics*, 6(4), 540-550.
- Asimakopulos, A. (Ed.). (1988). *The Neo-Ricardian Approach and The Distribution of Income*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Sanfey, P. J. (1995). Insiders And Outsiders In Union Models. *Journal of Economic Surveys*, 9(3), 255-284.
- Sapancalı, F. (2008). Türkiye’de İşgücü Piyasası, Sorunlar ve Politikalar. *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 21(2-3), 8-30.
- Sarıipek, D. B. & Kesici M.R. (2010). Yeni Keynesyen İktisat ve Emek Piyasaları. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 6(2), 17-38.
- Sargent J. T. (2010). Estimation of Dynamic Labor Demand Schedules Under Rational Expectations. *Journal of Political Economy*, 1009-1044.
- Savaş, V.F. (1997). *İktisadın Tarihi*. İstanbul: Avcıol Basım.
- Seccareccia, M. (2006). An Alternative to Labour Market Orthodoxy: The Post Keynesian Institutional Policy View. *Review Of Political Economy*, 3(1), 43-61.
- Setterfield, M. (1995). Historical Time and Economic Theory. *Review Of Political Economy*, 7(1), 1-27.
- Sevüktekin, M. & Nargeleçekenler M. (2007). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- King, J. (Ed.). (2002). *Keynes, Uncertainty and the Global Economy*. Cheltenham: Edward Elgar.

- Smith, P. (1973). Seasonal Fluctuations In The Motor Vehicle Industry: A Comment, *The Journal of Industrial Economics*, 21(2), 184-186.
- Stiglitz, J. (1986). Theories Of Wage Rigidities. *National Bureau Of Economic Research*, 1-70.
- Stockhammer, E. (1999). Robinsonian and Kaleckian Growth: An Update On Post-Keynesian Growth Theories. *Working Paper* (67), 1-20.
- Suedekum, J. & Blien U. (2004). Wages and Employment Growth: Disaggregated Evidence for West Germany, Discussion Paper (1128), 3-32.
- Symons, J. & Layard, R (1984). Neoclassical Demand For Labour Functions For Six Major Economies. *The Economic Journal*, 94(376), 788-799.
- Swann, D. (1977). The Megacorp and Oligopoly Micro Foundations of Macro Dynamics by A.S. Eichner, *The Economic Journal*, 87(346), 362-364.
- Takım, A. (2010). Türkiye’de GSYH ile İhracat Arasındaki İlişki: Granger Nedensellik Testi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 315-330.
- Tanyeri, İ. (1998). Keynes’in İstihdam ve Ücret Analizi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 16(1-2), 29-46.
- Tarı, R. & Bozkurt H. (2006). Türkiye’de İstikrarsız Büyümenin Var Modelleri ile Analizi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, (4), 1-16.
- Taşçı, H. M. & Darıcı B. (2010). Türkiye’de Eksik İstihdamın Belirleyenleri: HIA ile Bir Mikro Veri Uygulaması. *Maliye Dergisi*, (158), 278-300.
- Tatlıdil, E. (1993). Türkiye’de Kentleşme ve İşgücünün Değişen Nitelikleri. *Sosyoloji Dergisi*, (4), 59-72.
- Togay, S. (1994). Post Keynezyen Teoride Para Arzının İçselliği. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 5(13), 47-66.
- Turanlı, R. (1977). *Malthus’un Nüfus Kuramı ve Az Gelişmiş Ülkelerde Nüfus Sorunu*’, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tymoigne, E. (2006). The Minskyan System, Part II: Dynamics of The Minskyan Analysis and The Financial Fragility Hypothesis. *The Levy Economics Institute of Bard College*, (453), 1-30.

- Tokucu, E. (2012). Hyman Minsky'nin Finansal İstikrarsızlık Hipotezi Çerçevesinde Finansal Krizler ve Çözüm Önerileri. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 67(2), 189-212.
- Ülgener, S. (1976). *Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme*, İstanbul: Der Yayınevi
- Üzay, U. (2017). Post Keynesyen İktisat Ana Akım İktisada Bir Alternatif Olabilir mi? 2008 Krizi Bağlamında Bir Değerlendirme. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 39(1), 281-305.
- Yavaşca, A. (2010). Post Keynesgil Okul: Oluşumu ve Özellikleri. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 31-39.
- Yavuz, S. & Tokucu E. (2006). Post Keynesyen İktisat ve Belirsizlik. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 147-161.
- Yıldırım, K. & Esen E. (2010). Belirsizlik Altında Fiyatlama Teorilerine Post Keynesyen Yaklaşımlar. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (27), 77-84.
- Yıldırım, K. & Esen E. (2019). Ortodoks Ekonomi Yaklaşımına Alternatif Olarak Post Keynesyen Ekonominin Gelişimi. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 385-405.
- Yıldırım, K. & Esen E. (2020). Post Keynesyen Ekonominin Metodolojik Temelleri. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7(1), 147-160.
- Yıldız, K. (2014). İşsizlik Türleri, Her Bir İşsizlik Türünün Toplam İşsizlikteki Payı ve Çeşitli Demografik Parametrelerle İlişkisi. *Akademik Bakış Dergisi*, 1-26.
- Yusof, S. A. (2008). The Long-run and Dynamic Behaviors of Wages, Productivity and Employment in Malaysia. *Journal of Economic Studies*, 35(3), 249 – 262.
- Yüceol, H.M. (2011). Türkiye’de İllerarası İşsizlik Oranı Farklılıkları, Göç ve Ekonomik Kalkınma. *Sosyoekonomi Dergisi*, 29-54.
- Williams, Edward E., & Chapman F. (1986). Risk and The Role of Failed Expectations in an Uncertain World, *Journal of Post Keynesian Economics*, 9(1), 32-47.

ÖZ GEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : İlayda AYDIN

Bildiği Yabancı Diller :

Aldığı Sertifikalar :

Uzmanlık Alanı : Maliye

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	maliye	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	2018
Y. Lisans	Maliye	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	2019

Görevler:

Görev Unvanı	Görev Yeri	Yıl

Eserler:

A. Uluslararası hakemlik dergilerde yayımlanan makaleler:

-

B. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında (proceedings) basılan bildiriler:

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Teknolojik Gelişmeye Etkisi

C. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar veya kitaplardaki bölümler:

C1. Yazılan ulusal /uluslararası kitaplar:

-

C2. Yazılan ulusal /uluslararası kitaplardaki bölümler: